

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ ANTROPOLOGIE

ZATOPENÉ OBCE HARVELKA A RIEČNICA

VPLYV VYSÍDLENIA NA OBYVATEĽOV

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCA

VYPRACOVALA: Bc. Katarína Mlichová

VEDÚCI PRÁCE: Mgr. Jakub Havlíček, Ph.D.

OLMOUC 2016

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že som túto magisterskú diplomovú prácu vypracovala samostatne na základe vlastných teoretických a praktických poznatkov, konzultácií pod vedením Mgr. Jakuba Havlíčka Ph.D., štúdia literatúry a archívnych materiálov, ktoré som uviedla v zozname použitých a citovaných zdrojov.

V Olomouci dňa 26. marca 2016

.....

Pod'akovanie

Moja vd'aka patrí všetkým, ktorí sa akýmkoľvek spôsobom podieľali na zrode tejto práce. Osobitná vd'aka patrí predovšetkým narátorom, ktorí boli ochotní spomínať nielen na veselé okamžiky v ich životoch.

Zatvor oči

Zatvor oči a načúvaj – načúvaj piesni zeme, kde kolíska tvoja sa rozhojdala,
kde z prs matere do tvojich svalov sa sila zeme vliala.

Zatvor oči a pozeraj – pozeraj na film, čo príroda tvojim očiam dala,
na film, v ktorom domovina tvoja hlavnú rolu hrala.

Zatvor oči a zaplač – zaplač za všetkým, čo domovizeň táto tvojej duši dala.
A zaplač za všetkým, čo voda v doline do priehrady vzala.

Postoj a zaplač, uľaví sa duši tvojej.

Postoj a pomodli sa za všetkých, čo vzišli z rodnej hrude tvojej.¹

---

¹ Autorka básne Marie Judáková. Zdroj: <http://riecnica.com/?run=content&id=5149&lang=sk>
[cit. 2016-03-17].

Obsah

Obsah	5
1. Úvod	7
2. Cieľ práce	9
2.1. Výskumná otázka	9
3. Bakalárska diplomová práca – zhrnutie.....	11
4. Metóda a priebeh zberu dát	12
4.1. Pred-výskum	12
4.1.1. Štúdium prameňov a literatúry.....	13
4.1.2. Pozorovanie	14
4.1.3. Práca s informátormi	15
4.1.4. Monitorovanie internetových zdrojov	15
4.2. Hlavný výskum.....	16
4.2.1. Orálna história	16
4.2.2. Znovu využívanie orálne-historického materiálu.....	16
4.2.3. Skupinový rozhovor	17
4.2.4. Výber narátorov	18
4.2.5. Vedenie rozhovorov	19
4.3. Spracovanie dát.....	21
4.3.1. Záznam o rozhovore.....	21
4.3.2. Prepis rozhovoru	22
4.4. Analýza a interpretácia dát.....	23
5. Charakteristika obcí.....	25
5.1. Prírodné pomery	26
5.2. Sídla	26
5.3. Poľnohospodárstvo	27
5.4. Pracovné možnosti	29
5.5. Náboženstvo	30
5.5.1. Dejiny farnosti	30
5.5.2. Náboženský život.....	31

5.6.	Spoločenstvo a intralokálne vzťahy.....	34
5.7.	Z histórie obcí	36
6.	Nedobrovoľné vysídlenie obyvateľstva	40
6.1.	Počet nedobrovoľne vysídlených osôb	41
6.2.	Nedobrovoľné vysídlenie vo výskume.....	42
6.3.	Rozvojové projekty	43
7.	Vplyv(y) nedobrovoľného vysídlenia	48
7.1.	Dom a domov	50
7.2.	Pôda	53
7.3.	Zamestnanie	56
7.4.	Spoločenské postavenie, kultúra, komunita a identita.....	58
7.5.	Zdravie.....	64
7.6.	Strava	66
7.7.	Prístup k majetkom	66
8.	Záver	68
	Anotácia.....	70
	Annotation.....	71
	Zoznam použitých skratiek.....	72
	Zoznam použitých a citovaných zdrojov	73
	Pramene	73
	Články v periodikách.....	73
	Literatúra.....	73
	Internetové zdroje	76
	Iné.....	76
	Individuálne rozhovory	76
	Skupinové rozhovory.....	78
	Zoznam príloh	79
10.	Príloha A.....	81
11.	Príloha B.....	84

1. Úvod

Predložená magisterská diplomová práca sa zaoberá dvoma dnes už administratívne zaniknutými obcami z oblasti (slovenských) Kysúc, ktorých dôvodom zániku bola výstavba Vodárenskej nádrže Nová Bystrica. Výstavba vodárenského diela na území obcí Harvelka a Riečnica nebola len obrovským zásahom do kysuckej krajiny, ale bola predovšetkým obrovským zásahom do životov ľudí, ktorí tu po celé stáročia nažívali. Keďže účelom tejto stavby dodnes nie je len ochrana pred veľkými vodami, ale funguje aj ako zdroj pitnej vody, platia pre toto územie zvláštne nariadenia, ktoré nedovoľujú blízkosť obydľí ani na nezaplavenej časti. Na zabezpečenie pitnej vody v širšom okolí muselo teda svoje príbytky opustiť viac ako 2000 ľudí z Harvelky a Riečnice.

Týmito obcami som sa zaoberala už v rámci bakalárskej práce s názvom *Zatopené obce Harvelka a Riečnica. Vyrovnanie sa s vystáňovaním. Väzba na domov*, ktorú som úspešne obhájila na Katedre sociologie, andragogiky a kultúrnej antropologie Univerzity Palackého v Olomouci v júni 2014. Práve tá bola podnetom k zaoberaniu sa týmito obcami naďalej, nakoľko výskum k bakalárskej práci z rokov 2013–2014 odhalil množstvo ďalších zaujímavých podnetov, ktoré si zasluhovali detailnejší záujem. Tento výskum predovšetkým naznačil, že nedobrovoľné vysídlenie malo na Harvelčanov a Riečničianov oveľa väčší vplyv, než sa prvý pohľad zdalo a táto problematika je oveľa komplexnejšia. Bohužiaľ, obsah a ani zameranie bakalárskej práce neumožňovali sa im dostatočne venovať.

Táto práca sa nadväznosťou na spomínanú bakalársku prácu netají. Práve naopak – stavia na nej a práve z toho dôvodu bude na ňu často odkazovať a upozorňovať na rovnaké či rôzne zistenia a prístupy vo vedení výskumu.

Zároveň sa práca pozerá na vplyv vysídlenia obyvateľov Harvelky a Riečnice na pozadí fenoménu nedobrovoľného vysídlenia z dôvodu realizácie rozvojového projektu. Nedobrovoľné vysídlenie je síce v našom prostredí častým predmetom výskumu, no vysídleniu z takéhoto dôvodu sa priestoru dostáva pomenej a to aj napriek faktu, že rozvojové projekty (kde výstavba vodnej nádrže spadá) sú jedným z hlavných dôvodov núteného vysídlenia.

Práca začína definovaním cieľa práce a výskumnej otázky, po ktorom nasleduje kapitola zhrňujúca metódu a priebeh zberu dát v rámci dvojfázového výskumu. Kapitola zároveň obsahuje odôvodnenie výberu zvolených metód zberu dát, pričom tou hlavnou bola metóda orálnej histórie.

Aby bolo nedobrovoľné vysídlenie vnímané prostredníctvom konkrétneho prostredia, piata kapitola toto prostredie opisuje. Obsah kapitoly tvorí popis najvýraznejších a špecifických charakteristík Harvelky a Riečnice a krátka stať je venovaná aj obdobiu od vyhlásenia rozhodnutia o vybudovaní vodného diela až po zánik obcí.

Fenomén nedobrovoľného vysídlenia obyvateľstva má v tejto práci tiež samostatne vyčlenenú kapitolu, v ktorej čitateľa uvádzam do tejto témy a zároveň predstavujem nedobrovoľné vysídlenie z dôvodu realizácie rozvojových projektov.

Výsledkom analýzy získaných dát je ich interpretácia, ktorá je obsiahnutá v kapitole o konkrétnych vplyvoch núteného vysídlenia na obyvateľov Harvelky a Riečnice. Vplyvy som identifikovala a popísala v jednotlivých kategóriách, ktoré boli sčasti navrhnuté podľa modelu rizík vysídlenia Michaela M. Cerneu – sociálneho vedca, ktorý sa touto problematikou dlhodobo zaoberá.

Práca chce zároveň ukázať na ľudí, jednotlivcov, ktorých príbytky stáli v ceste pokroku. Chce im dať priestor komunikovať svoje pocity, starosti a skúsenosť s núteným vystávaním a všetko to, čo v súvislosti s výstavbou vodnej nádrže zažívali alebo stále zažívajú. V práci preto nechávam priestor aj vyjadreniam samotných vysídlených, aby som im tak umožnila prehovoriť nielen cez moje analýzy, ale aj cez ich písomne zachytené slovo.

2. Cieľ práce

Najvýraznejším momentom, kedy som si uvedomila, že nútené vysídlenie bude mať na dotknuté osoby oveľa väčší vplyv, než som dokázala predpokladať, bola veľmi jasná identifikácia vysídlencov s pôvodným prostredím, miestom. Zaoberať sa touto pretrvávajúcou identifikáciou vysídlencov a ich potomkov s Harvelkou a Riečnicou bolo motiváciou pre túto magisterskú prácu a tiež pôvodným plánom. Prvotná sekundárna analýza dát získaných pre bakalársku prácu však naznačila, že nedobrovoľné vysídlenie malo na Harvelčanov a Riečničanov viacero vplyvov, a preto som sa rozhodla venovať im plnú pozornosť, nakoľko sa zdali rovnako dôležité.

Hlavným cieľom práce je zachytiť a popísať, aký vplyv malo nedobrovoľné vysídlenie z dôvodu výstavby vodnej nádrže na vtedajších obyvateľov dnes zaplavenej Harvelky a Riečnice.²

Cieľom práce je popísať tento vplyv tak, ako ho vnímali samotní vysídlení, a preto sa práca nesnaží dopátrať po objektívnej pravde. Naopak, chce ponúknuť obraz núteného vysídlenia a jeho vplyv na základe subjektívnych pohľadov tých, ktorí si týmto procesom museli prejsť.

2.1. Výskumná otázka

Na zodpovedanie hlavnej výskumnej otázky (1.) som zostavila niekoľko pod-otázok, ktoré môžu vytvoriť ucelenejší obraz o tom, aký vplyv malo nútené vysídlenie na Harvelčanov a Riečničanov.

Otázky *a* – *h* sú zároveň zostavené podľa modelu Michaela M. Cerneu, v ktorom definuje niekoľko najčastejších rizík, ku ktorým pri vysídlení dochádza a ktoré tak v konečnom dôsledku spôsobujú vysídlenému obyvateľstvu ochudobnenie. Otázka *i* je začlenená ako reakcia na podnet z prvého výskumu a otázka *j* dáva priestor na ďalšie možné vplyvy, ktoré nie sú obsiahnuté v spomínanom modeli a počas prvého výskumu sa neukázali natoľko zreteľné.

---

² V celom obsahu práce používam pri formulácii minulý čas, ale počas výskumu som celý čas pracovala s predpokladom, že vplyv vysídlenia trvá dodnes.

Otázky zostavené týmto spôsobom sú:

1. Aký vplyv malo nedobrovoľné vysídlenie na vtedajších obyvateľov Harvelky a Riečnice?
  - a. Aký vplyv mala strata pôdy súvisiaca s nedobrovoľným vysídlením na obyvateľov Harvelky a Riečnice?
  - b. Aký vplyv malo nedobrovoľné vysídlenie na zamestnanosť obyvateľov Harvelky a Riečnice?
  - c. Aký vplyv mala strata domova súvisiaca s nedobrovoľným vysídlením na obyvateľov Harvelky a Riečnice?
  - d. Aký vplyv malo nedobrovoľné vysídlenie na sociálne postavenie obyvateľov Harvelky a Riečnice?
  - e. Aký vplyv malo nedobrovoľné vysídlenie na zdravie obyvateľov Harvelky a Riečnice?
  - f. Aký vplyv malo nedobrovoľné vysídlenie na stravu obyvateľov Harvelky a Riečnice?
  - g. Aký vplyv mala strata prístupu k obecným majetkom súvisiaca s nedobrovoľným vysídlením na obyvateľov Harvelky a Riečnice?
  - h. Aký vplyv malo nedobrovoľné vyst'ahovanie na komunitu obyvateľov Harvelky a Riečnice?
  - i. Aký vplyv malo nedobrovoľné vysídlenie na (regionálnu) identitu obyvateľov Harvelky a Riečnice?
  - j. S akými ďalšími peripetiami súvisiacimi s núteným vysídlením sa museli obyvatelia Harvelky a Riečnice vysporiadať?

Tieto pod-otázky boli zostavené ako pomocné, a preto v konečnej analýze a interpretácii dát budú niektoré otázky zodpovedané v rámci jednej podkapitoly.

3. Bakalárska diplomová práca – zhrnutie

Nakoľko podnet pre písanie tejto magisterskej diplomovej práce vyšiel z výskumu pre bakalársku diplomovú prácu s názvom *Zatopené obce Harvelka a Riečnica. Vyrovnanie sa s vyst'ahovaním. Väzba na domov* a ďalej z nej táto práca do istej miery vychádza, nasledujúca kapitola aspoň v krátkosti opíše túto prácu.

Spomínaná bakalárska práca mala dva ciele. Tým prvým bolo zistiť, do akej miery, a či vôbec, sa vtedajší obyvatelia Harvelky a Riečnice vyrovnali s núteným vyst'ahovaním. Jej druhým cieľom bolo charakterizovať ich väzbu na domov.

Pre splnenie týchto cieľov som zvolila kvalitatívny výskum, ktorého hlavná časť bola postavená na rozhovoroch s rodákmi z Riečnice a Harvelky. Okrem týchto výpovedí som ďalej pracovala s informátormi, študovala som primárnu a sekundárnu literatúru, monitorovala som internetové zdroje a v neposlednom rade som využívala aj techniku pozorovania.

Závery práce postavené na opísaných metódach boli nasledovné:

1. Obyvatelia Harvelky a Riečnice sa s núteným vysídlením vyrovnali len veľmi ťažko, alebo vôbec.³
2. Väzba na domov u Harvelčanov a Riečničanov je, napriek istým odlišnostiam, stále veľmi silná.⁴

Ďalšie pre túto prácu relevantné informácie obsiahnuté primárne v bakalárskej práci budú popísané v jednotlivých kapitolách.

---

³ MLICHOVÁ, Katarína: *Zatopené obce Harvelka a Riečnica. Vyrovnanie sa s vyst'ahovaním. Väzba na domov*. Olomouc 2014. Diplomová práca. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie, s. 57.

⁴ Tamtiež, s. 56.

4. Metóda a priebeh zberu dát

Vzhľadom na formuláciu výskumného cieľa práce, v ktorej sa uvádza, že hlavným cieľom je *zachytiť a popísať*, aký vplyv malo nútené vysídlenie na konkrétnych ľuďoch, som prácu postavila na kvalitatívnom vedeckom výskume. Za jeho najväčšiu výhodu pre tento prípad som okrem pružnosti považovala aj fakt, že tento typ výskumu umožňuje tesnejší vzťah výskumníka k subjektu a získava podrobný popis a náhľad pri skúmaní jedinca, skupiny, udalosti alebo fenoménu.⁵

Osobnosť výskumníka sa v kvalitatívnom výskume musí odraziť a ja sa túto skutočnosť ani nesnažím popierať. Na tomto mieste by som rada popísala moje postavenie ako výskumníka v tomto konkrétnom prípade, ktoré bolo od začiatku výskumu nie obvyklé. Obe obce a ľudia z nich sú mi blízke nielen kvôli geografickej blízkosti k obci, v ktorej som sa narodila. S týmito ľuďmi ma spájajú pokrvné zväzky alebo časom vybudované menej či viac formálne priateľstvá. Domnievam sa, že pokiaľ má výskumník po celý čas výskumu na pamäti riziká s týmto spojené, výhody takejto blízkosti prevažujú.⁶

Výskum bol rozdelený do dvoch fáz, v ktorých využívam rôzne metódy zberu dát v snahe o čo najväčšie pochopenie problematiky. Ťažiskovou pre tento výskum však bola hlavná fáza výskumu.

4.1. Pred-výskum

Termín pred-výskum je v tomto prípade mierne zavádzajúci, pretože s jeho jednotlivými metódami zberu dát som síce začala ešte pred hlavnou fázou výskumu, no ani po jej zahájení som zber dát neukončila. Nazývam túto časť výskumu tak preto, pretože bola základom pri príprave na hlavnú fázu výskumu.

Určite presný časový bod, kedy sa táto fáza začala tiež nie je jednoduché. Jeho počiatky spadajú v podstate ešte do obdobia, kedy som pracovala na spomínanej bakalárskej práci. Pred-výskum s účelom zodpovedania nových otázok pre potreby magisterskej

---

⁵ HENDL, Jan: *Kvalitatívny výskum. Základné metódy a aplikácie*. Praha 2005, s. 52.

⁶ Problematiku realizácie rozhovorov s rodinnými príslušníkmi som prediskutovala napr. aj s Paulom Thopsonom (Londýn, 16. apríl 2015), ktorý mi potvrdil, že odstupovať od tejto metódy z tohto dôvodu by bolo na škodu výskumu.

práce začal v roku 2014, kedy bola zároveň obhájená bakalárska práca, no záujem o túto tému tým u mňa neskončil.

4.1.1. Štúdium prameňov a literatúry⁷

Na pochopenie miestnych pomerov a na zachytenie dobových nálad v období, kedy sa už o výstavbe nádrže uvažovalo, som v prvom rade siahla po obecných kronikách. Harvelská kronika túto možnosť ponúkala svojim obsahom do roku 1977, kronika obce Riečnica do roku 1970.⁸ Chýbajúce roky z obdobia ich existencie sú retrospektívne dopísané na začiatku deväťdesiatych rokov, čo bolo potrebné mať na pamäti. Z tohto dôvodu presný dobový opis udalostí po vyhlásení stavebnej uzávery v riečnickej kronike absentuje úplne. Riečnická kronika je navyše dosť politicky zafarbená, čomu zodpovedá aj jej obsahová stránka.

Ďalej som pracovala so záznamami zo zasadaní MNV a relevantnými článkami v regionálnych novinách. Opomenúť nemôžem ani fotografický materiál.

Opätovne som študovala aj dostupnú literatúru venovanú tejto zátopovej oblasti z obdobia, kedy obce ešte existovali. Do tejto kategórie patrili etnografické štúdie, ktoré vznikli na základe výskumu, ktorý v obciach prebiehal v sedemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia. Niektoré štúdie obsahovali cenné informácie k predmetu tejto práce, avšak samotný materiál, s ktorým výskumníci pracovali bol kvantitatívneho charakteru, čo mi neposkytovalo perspektívu jednotlivcov. Okrem tejto nevýhody tu ako nedostatočnosť pôsobilo aj časové hľadisko.⁹

---

⁷ Nakol'ko sa cieľ práce líši od toho v bakalárskej práci, opäť som pristúpila k štúdiu prameňov a literatúry a to aj napriek tomu, že žiadne nové publikácie súvisiace priamo s Harvelkou a Riečnicou od roku 2014 neboli vydané.

⁸ Riečnická kronika je bez paginácie. Harvelská kronika je paginovaná len po stranu 115. Z tohto dôvodu pri uvádzaní zdroja niekedy chýba presné určenie strany.

⁹ Takouto štúdiou bola napríklad štúdia: DOBROVODSKÝ, Augustín: *Vzťah obyvateľov k obci Riečnica a motivácia pri výbere ich nového bydliska*. In: *Národopisné informácie Riečnica – Harvelka (Výskum zátopovej oblasti na Kysuciach)*. Bratislava – Čadca 1981. s. 181–195.

Publikácie vydané po zániku obcí boli taktiež súčasťou spracovania tejto práce.¹⁰ Ich charakter sa samozrejme nezmenil, a preto si ich popis, ktorý som napísala v bakalárskej práci, dovoľm znovu využiť:

„Každá z nich má svoje špecifiká a informácie v nich sú dôveryhodné v rôznej miere. Ich dôveryhodnosť je spochybniteľná len preto, že niekoľko z nich sa snaží svojich čitateľov predovšetkým pobaviť. Príkladom je publikácia *V Dome našej matky*, ktorej obsahom sú humorné rozprávania rodákov, ktoré boli medzi domácimi tradované dlhšiu dobu. Treba teda predpokladať, že príbehy sú prikrášľované, a tak nie úplne vhodné ako zdroj informácií pre odbornú prácu.“¹¹

Publikácia *Potopená kultúra* je na rozdiel od ostatných prác vydaných po zániku obcí prácou kultúrno-antropologickou. Jej autorka sa v nej síce venovala výlučne Harvelke a Riečnici, no jej pozornosť bola upriamená skôr na tradičnú ľudovú kultúru, jej súvislosti s kultúrnou identitou a sociálnou pamäťou. Vysídlenie ako také nebolo predmetom tejto práce a bolo len na pozadí autorkou skúmaných procesov a fenoménov.

V neposlednom rade som študovala odbornú literatúru, ktorá sa zaoberala nedobrovoľným vysídlením z dôvodu rozvojových projektov, ale niektoré koncepty vychádzajú z literatúry zaoberajúcej sa vysídlením z iných dôvodov, alebo migráciou všeobecne.¹² Svoj teoretický rámec však opieram o prvé menované.

4.1.2. Pozorovanie

Súčasťou získavania informácií bolo i pozorovanie vtedajších obyvateľov Harvelky a Riečnice (poprípade ich potomkov) v situáciách, kedy sa spoločne stretávali, či už priamo na území zaniknutých obcí, alebo pri iných príležitostiach. Medzi takéto situácie patrilo napr. pravidelné stretnutie rodákov, príležitostné sväté omše v kaplnke Božského Srdca Ježišovo alebo ich náhodné vzájomné stretnutia. Tentokrát som do tohto

---

¹⁰ Príkladom tohto typu publikácií sú: JUDÁK, Viliam: *Spod Beskyda veselo i vážne. Životné príbehy ľudí z Riečnice a Harvelky*. Čadca 2004; JUDÁK, Viliam: *V dome našej matky. 100 rokov kostola v Riečnici*. Čadca 2005; JUDÁK, Viliam: *Z riečnických a harvelských dvorov*. Čadca 2006; OLBERTOVIČOVÁ, Veronika: *Potopená kultúra*. Nitra 2012.

¹¹ Citované z: MLICHOVÁ, Katarína: *Zatopené obce Harvelka a Riečnica. Vyrovnávanie sa s vysťahovaním. Väzba na domov*. Olomouc 2014. Diplomová práca. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra sociologie, andragogiky a kultúrnej antropologie, s. 6.

¹² Jedná sa predovšetkým o cudzojazyčnú literatúru, ktorej zoznam je uvedený v zozname použitých a citovaných zdrojov.

prostredia pristupovala s rozsiahlejšími poznatkami a konkrétnejšou predstavou, na čo sa pri pozorovaní zamerat' primárne.¹³

Z povahy môjho postavenia ako výskumníka v tomto konkrétnom prípade nešlo v žiadnom z prípadov o nezúčastnené pozorovanie, ale v niektorých prípadoch som sa snažila interakciu znížiť na minimum. Moje postavenie medzi nimi bolo mierne odlišné od toho, ako tomu bolo v rokoch 2013–2014. V prvom rade sa mi rozšírila sieť kontaktov a k tomu existovalo isté povedomie o mojej práci, čo mi umožnilo pýtať sa na veci oveľa priamejšie a bez nutnosti vysvetľovať môj zámer. Z druhej skutočnosti plynie, že moje pozorovanie nielenže nechcelo byť skryté, ale ani nemohlo.

Vo všetkých prípadoch som si robila poznámky v snahe čo najdetailnejšie zaznamenať podstatu pozorovaného. Takto získané informácie som využila hlavne pri príprave na rozhovory a aj v samotnej analýze a interpretácii dát.

4.1.3. Práca s informátormi

Výskum by sa nezaobišiel bez pomoci tých, ktorí mi pomáhali ešte viac preniknúť do celej problematiky vysídlenia Harvelky a Riečnice. Okrem faktografických údajov mi poskytovali tipy a kontakty na narátorov, informácie o nich a množstvo ďalších užitočných informácií a rád. Vďaka spolupráci s informátormi sa mi tiež otvárali ďalšie možnosti, ako sa dostať do spoločnosti vysídencov, pretože všetci informátori boli zároveň priamo rodákmi z vysídlených obcí, alebo aspoň ich potomkovia. Veľmi nápomocní sa ukázali pri pochopení vzájomných (rodinných) vzťahov medzi rodákmi, pretože bez ich poznania by bol priebeh rozhovoru častokrát narušený.

4.1.4. Monitorovanie internetových zdrojov

Akousi obdobou informátora boli pre mňa aj tentokrát internetové zdroje.¹⁴ Vďaka webovým stránkam, ktoré založili samotní Harvelčania alebo Riečničania, som sa tak dostala k materiálu vytvorenému priamo nimi.¹⁵ Stránky som pravidelne sledovala, čo

---

¹³ Primárne boli pre mňa informácie súvisiace s vysídlením. Ako sa však ukázalo, aj tie informácie, ktoré som pôvodne nepovažovala za veľmi dôležité, ale obsahla som ich do svojich poznámok, neskôr ukázali svoj osov.

¹⁴ Zoznam týchto internetových zdrojov: <https://www.facebook.com/groups/335311973939/>; <http://www.harvelka.sk/>; <http://riecnica.com/>.

¹⁵ V prípade otvorenej skupiny na sociálnej sieti to bol potomok rodákov, Michal Riečičiar (1977), s ktorým bol taktiež uskutočnený rozhovor a to dňa 18. januára 2016.

mi poskytlo informácie o pripravovaných stretnutiach a významných udalostiach v živote rodákov (výročia, úmrtia). Taktiež mi pomohli si vďaka zverejňovaným fotografiám lepšie vizualizovať vtedajší priestor a hlavne som sa prostredníctvom nich dostala k ich vlastnej tvorbe. Osožnou sa stali aj diskusie na týchto stránkach, v ktorých rodáci spoločne spomínajú na staré časy.

4.2. Hlavný výskum

4.2.1. Orálna história

Ako bolo niekoľkokrát uvedené, predmetom práce nie je podať objektívny popis vplyvov vysídlenia, ale zachytiť ich tak, ako ich vnímali a vnímajú tí, ktorých sa vysídlenie týkalo.

Z tohto dôvodu hlavná fáza výskumu spočívala v metóde orálnej histórie, ktorá zachycuje pohľad jednotlivcov a ich osobnú prežitú skúsenosť azda najautentickejšie. Orálna história nielenže ponúka možnosť zachytiť významy, ktoré prežitým udalostiam ľudia dávajú, ale ponúka tiež možnosť reflektovať skúsenosť v kontexte ich vlastných životov. Priamou interakciou s narátorom môže narátor „odhaliť neočakávané súvislosti, následky a individuálne reakcie, ktoré vytvárajú komplexnejší pohľad na vec.“¹⁶

4.2.2. Znovu využívanie orálne-historického materiálu

V rámci získavania potrebných dát na zodpovedanie mojej výskumnej otázky som sa rozhodla siahnuť aj po materiály, s ktorým som pracovala už pre potreby bakalárskej práce. Primárne išlo o materiály z rozhovorov zrealizovaných v roku 2014, nakoľko súhlasím s Joannou Bornat, ktorá hovorí: „Opätovné čítanie dokumentov nanovo nám pomáha vidieť a počuť rozdielne interpretácie, vytvárať nové spojitosti, prehodnocovať naše pohľady na minulosť ako aj na to, čo vidíme okolo seba v súčasnosti.“¹⁷ Kontext týchto získaných dát som poznala, pretože som rozhovory sama realizovala, takže som sa nemusela obávať zlej interpretácie z dôvodu vnímania vypovedaného bez poznania

---

¹⁶ Preložené a citované z: BENNETT, Olivia: *Breaking the Threads. The Real Costs of Forced Resettlement*. Oral History, Vol. 27, No. 1, 1999, s. 45.

¹⁷ Preložené a citované z: BORNAT, Joanna: *A Second Take. Revisiting Interviews with a Different Purpose*. Oral History, Vol. 31, No. 1, 2003, s. 49.

správneho kontextu.¹⁸ Navyše, ich obsah by vzhľadom na jeho charakter bola škoda nevyužiť.

S menšou mierou a väčšou opatrnosťou som pracovala aj s výpoveďami rodákov z obcí, ktoré boli dostupné v iných zdrojoch.¹⁹ Táto opatrnosť plynula práve z nepoznania sociálneho a historického kontextu, v akom daný materiál vznikol.

4.2.3. Skupinový rozhovor

V dvoch prípadoch, kedy som pracovala s narátormi z jednej rodiny, som sa rozhodla pristúpiť k skupinovému rozhovoru. V prvom rozhovore boli interviewované matka s dcérou,²⁰ v druhom sa jednalo o otca, jeho dcéru a syna.

Motiváciou k tomuto rozhodnutiu mi bola snaha o zachytenie interakcie medzi dvoma generáciami vysídlelcov – rodičmi a ich deťmi. Účastníci takéhoto rozhovoru skutočne spoločne konštruovali obraz vtedajšej reality, podnecovali sa k vyslovovaniu hodnotiacich súdov, vzájomne (ne)súhlasili a niekedy si aj vzájomne protirečili. Počas rozhovorov som sa úmyselne pýtala mladšej generácie na staršiu a *vice versa*, aby som videla, ako budú tieto postoje vyjadrovať vo vzájomnej prítomnosti. Všetky tieto skutočnosti mali ale svoju výpovednú hodnotu, ktorá bola zohľadnená pri analýze a interpretácií dát.

Dôvodom, prečo som k skupinovému rozhovoru pristúpila bolo aj časové hľadisko, keďže ten umožňuje „pozorovať v obmedzenom časovom úseku veľké množstvo interakcií týkajúcich sa predmetu výskumu.“²¹

Vedenie skupinového rozhovoru bolo pre mňa samotnú výzvou. Najzložitejšou sa ukázala skutočnosť, že nakoľko sa narátori v oboch prípadoch dobre poznali, akoby nemali zábrany si vzájomne odporovať a upozorňovať na faktografické chyby. Na jednej

---

¹⁸ Pred chybnou analýzou z dôvodu absencie poznania kontextu (vzniku) materiálu varuje okrem Joanny Bornat napríklad aj Natasha Mauthner a Odette Parry v článku *Whose data are they anyway? Practical, legal and ethical issues in archiving qualitative research data*.

¹⁹ Príkladom je dokumentárny film *Ludia spod zelenej lipy* alebo kapitola *Spomienkové rozprávanie rodákov z Harvelky a Riečnice*, ktorá je obsahom knihy *Potopená kultúra*.

²⁰ Spomínaná dcéra, Mária Horeličanová (1958), bola zároveň jedinou osobou z osôb interviewovaných počas skupinového rozhovoru, u ktorej sa jednalo o náš prvý rozhovor vôbec.

²¹ Preložené a citované z: MORGAN, David L.: *Ohniskové skupiny jako metoda kvalitativního výzkumu*. Boskovice 2001, s. 21.

strane to pozitívne vplývalo na ich interakciu, no na druhej strane bolo komplikovanejšie v takýchto situáciách rozhovor usmerňovať.

4.2.4. Výber narátorov²²

Keďže táto práca využíva aj rozhovory uskutočnené ešte v roku 2014, v nasledujúcich vetách krátko opíšem, aký priebeh mal výber vzorku v tejto etape. Prvým kritériom výberu, bolo narodenie sa alebo vyrastanie v jednej z obcí, pričom oporou mi bol adresár vystávaných občanov a už existujúce osobné kontakty s niektorými z nich.²³ Už aj pri týchto prvých krokoch som získavala ďalšie kontakty od oslovených ľudí, teda vďaka metóde snehovej gule. Z tohto zoznamu som potom k rozhovorom vyberala ľudí na základe informácii o nich a tiež náhodne, aby výber nebol príliš subjektívny. V roku 2014 bolo uskutočnených 16 rozhovorov so 16 narátormi.²⁴

Výber narátorov, s ktorými boli rozhovory uskutočnené v roku 2016 prebiehal nasledovne. Prvou fázou bol výber z tých, s ktorými som už spolupracovala, a to na základe obsahu prvých rozhovorov. Opätovne som kontaktovala tých z nich, na ktorých som mala viacero dodatočných otázok pre zodpovedanie novo zostavených výskumných otázok. Na základe podobných kritérií, ako pre výskum pre bakalársku prácu som narátorov vyberala ďalej, čoho výsledkom bolo päť nových narátorov. V roku 2016 bolo uskutočnených deväť rozhovorov, z toho dva skupinové, s 12 narátormi.

Zaujímavou skúsenosťou bolo pozorovať, ako reflektujú a popisujú znovu oslovení narátori svoju skúsenosť. Každému rozhovoru predchádzalo niekoľkonásobné vypočutie si toho predchádzajúceho, takže som mala vo veľmi čerstvej pamäti to, ako opisovali jednotlivé skúsenosti a zážitky. Častokrát bol opis takmer identický, nielen čo sa obsahu týkalo, ale i spôsobu a štýlu opisu.

---

²² V práci využívam spoločné pomenovanie pre osoby ženského a mužského pohlavia okrem prípadov, kedy s týmto pomenovaním uvádzam ženské meno.

²³ Tento adresár je súčasťou publikácie *Pamätníca zaniknutých obcí Harvelka a Riečnica* a zoznam vysídlených osôb sa nachádza aj v kronike obce Riečnica.

²⁴ Pre viac informácií pozri: MLICHOVÁ, Katarína: *Zatopené obce Harvelka a Riečnica. Vyrovnanie sa s vystávaním. Väzba na domov*. Olomouc 2014. Diplomová práca. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie, s. 7–8.

Pred začatím výskumu som nepracovala s presným číslom rozhovorov, ktoré by som chcela uskutočniť. Ich realizáciu som ukončila v momente, keď už ďalšie rozhovory neprinášali nové poznatky.²⁵

Celkovo bol rozhovor v rokoch 2014 a 2016 uskutočnený s 21 osobami – 10 mužmi a 11 ženami. Z obce Harvelka pochádzalo 12 narátorov, zvyšných deväť pochádzalo z Riečnice. Najstarší narátor sa narodil v roku 1924, najmladší v roku 1977.²⁶

Zopakujem, že niektorí z narátorov boli mojimi rodinnými príslušníkmi, no možnosť realizovať s nimi rozhovor som videla ako veľmi prínosnú, stále si ale vedomá možných rizík.

4.2.4.1. Kontaktovanie narátorov a ich postoj k výskumu

Orientácia v prostredí mi ešte väčšmi uľahčila kontaktovanie narátorov, nakoľko som nielen ja som mala povedomie o nich, ale tentokrát vďaka predchádzajúcej práci aj oni o mne.

Potenciálny narátori, niektorí z nich zároveň informátori, boli oslovení osobne, telefonicky a v málo prípadoch aj emailom. K osloveniu niektorých som využívala aj možnosť, kedy prvé oslovenie za mňa vykonal niektorí z informátorov alebo už oslovených narátorov.

Z celkového počtu oslovených narátorov k ich uskutočneniu nedošlo len v malom počte prípadov. Príčiny boli rôzne, najčastejšie to bol dôvod časovej vyťaženia. Nevôľu spolupracovať vyjadrili iba tri oslovené osoby.

4.2.5. Vedenie rozhovorov

Už od prvých rozhovorov bolo jasné, že moja blízkosť k tomuto prostrediu mi bude výhodou aj počas realizácie samotných rozhovorov. S narátormi som pri stretnutí rýchlo našla spoločnú tému a prechod k samotnému rozhovoru bol tak oveľa jednoduchší a plynulejší, čím sa takmer úplne odbúrala ich počiatková nervozita. Ukázalo sa tiež, že moja orientácia v reáliách a vo vzťahoch medzi rodákmi bola viac ako nápomocná, i keď

---

²⁵ Pochopiteľne bol každý nový rozhovor stále jedinečný, no do celkového obrazu už neprinášal veľa nových skutočností.

²⁶ Jeden z narátorov, Michal Riečičiar (1977), bol potomkom rodákov a v Harvelke sa ani nenarodil, ani nevyrastal. Do výskumu bol zaradený pre jeho nadmernú angažovanosť v záležitostiach obcí dnes a kvôli sledovaniu prenosu identity na ďalšiu generáciu.

som v niektorých prípadoch predstierala nevedomosť, aby som tak donútila narátorov veci skutočne popísať. Ich lepšie poznanie mi zároveň pomohlo vyhnúť sa tomu, pred čím varuje Jean-Claude Kaufmann, keď hovorí, že „neosobnosť otázok sa prejavuje v neosobnosti odpovedí.“²⁷

Samotný rozhovor mal vo väčšine prípadov veľmi plynulý priebeh, no v niekoľkých prípadoch rozprávanie narátorov sprevádzal plač, ktorý bol vyvolaný spomínaním na zaniknuté domovy.²⁸ V takýchto prípadoch som konala intuitívne a smerovanie rozhovoru som prispôbovala danej situácii.

Počas výskumu som pracovala s tromi návodmi k rozhovoru, podľa ktorých som rozhovor viedla. Prvým bol ten využívaný pre rozhovory z roku 2014,²⁹ druhým bol návod určený pre nových narátorov³⁰ a tretí návod som využívala v rozhovoroch s tými, s ktorými išlo o druhé stretnutie s týmto účelom.³¹ Všetky však (v rôznej miere) obsahovali otázky zamerané na päť období. Týmito obdobiami boli: detstvo a mladosť v Harvelke/Riečnici, obdobie po rozhodnutí o výstavbe vodárenského diela, obdobie odchodu, rané obdobie v novom bydlisku a súčasnosť. O striktné dodržanie tejto línie som sa nesnažila, prvoradá pre mňa bolo narátorov vo výklade veľmi neprerušovať, a preto som otázky kládla predovšetkým podľa logických nadväzností.

V prvom rade som sa snažila dať narátorom priestor vytvoriť a prerozprávať svoj vlastný príbeh s Harvelkou alebo Riečnicou. Mojm zámerom bolo, aby ich svojvoľným rozprávaním sami vytvorili isté kategórie bez toho, aby som ich k nim naviedla. Zároveň som tak mala príležitosť analyzovať, aký priestor jednotlivým udalostiam dávali a akú dôležitosť im pripisovali.

Všetky rozhovory, ktoré som získala v rokoch 2014 a 2016 boli vedené mnou a boli nahrávané na diktafón. Trvanie rozhovoru som nijako neobmedzovala. Realizované rozhovory sa tak líšia svojou dĺžkou, ktorá je uvedená v zázname o rozhovore.

---

²⁷ Preložené a citované z: KAUFMANN, Jean-Claude: *Chápající rozhovor*. Praha 2010, s. 23.

²⁸ Výnimkou boli len prerušenia inými osobami alebo okolitým dianím.

²⁹ Pre viac informácií pozri: MLICHOVÁ, Katarína: *Zatopené obce Harvelka a Riečnica. Vyrovnanie sa s vysťahovaním. Väzba na domov*. Olomouc 2014. Diplomová práca. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie, s. 11.

³⁰ Tento návod obsahoval otázky viac zamerané na obdobie odchodu až po súčasnosť.

³¹ Pripravené otázky boli zostavené aj na základe predchádzajúceho rozhovoru. Otázky boli preto v porovnaní s otázkami v predchádzajúcich dvoch návodoch o niečo konkrétnejšie.

4.2.5.1. Súhlas na zverejnenie informácií

Každý z narátorov, s ktorým bol v rámci výskumu uskutočnený rozhovor, bol o povahe výskumu a rozsahu využitia získaných informácií vopred informovaný. Prejavom súhlasu na využitie a zverejnenie týchto informácií bolo podpísanie dohody o poskytnutí súhlasu na spracovanie a zverejnenie informácií. Využitie obsahu rozhovorov realizovaných ešte v roku 2014 aj pre túto prácu bolo možné vďaka podpísaniu súhlasu, v ktorom stálo nasledovné: „Tázateľ sa zaväzuje, že informácie získané na základe rozhovoru použije výhradne na vedecké účely pre potreby bakalárskej, popr. i diplomovej práce.“³²

4.2.5.2. Zachovanie súkromia

Súčasťou oboznámenia narátorov so znením dohody o poskytnutí informácií bolo i ponúknutie možnosti výpoved' anonymizovať. Túto možnosť však nikto nevyužil, čo ale na základe doterajších vedomostí o danej komunite a skúseností s ňou, nebolo prekvapivé. Skúmaná komunita je charakteristická veľmi úzkymi a vzájomne prepojenými väzbami, pričom jej typický opis „ako jedna rodina“, ktorý zaznel nespočetnekrát do istej miery toto ich rozhodnutie vysvetľuje. Niekoľko narátorov sa priamo vyjadrilo, že ich anonymizácia by bola neúctivá najmä voči ostatným a taktiež mali dojem, že využitie tejto možnosti by naznačovalo, že ich výpovede by mohli byť nepravdivé, zavádzajúce a osočujúce.

V práci je preto uvedené celé meno narátorov a to aj s rokom narodenia, v niektorých prípadoch aj úmrtia. Tento doplňujúci údaj je obsiahnutý z dôvodu častého opakovania sa mien (mena i priezviska) medzi obyvateľmi oboch obcí.

4.3. Spracovanie dát

4.3.1. Záznam o rozhovore

Záznam o rozhovore, ako jeden z výstupov rozhovoru, bol v prípade, že mi to umožnila situácia, zostavovaný ihneď po jeho ukončení. Snahou bolo do neho zapísať všetky

---

³² Citované z: MLICHOVÁ, Katarína: *Zatopené obce Harvelka a Riečnica. Vyrovnanie sa s vystávaním. Väzba na domov*. Olomouc 2014. Diplomová práca. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie, s. 86.

okolnosti priebehu rozhovoru, poznámky a myšlienky, ktoré by mohli pri analýze a interpretácii zavážiť.

Do tejto formy výstupu som potom doplnila dodatočné informácie o narátorovi, ktoré som získala ešte pred rozhovorom. Informácie o ňom som počas celého priebehu výskumu dopĺňala. Obsahom záznamu teda nie sú len informácie vzťahujúce sa k priebehu samotného rozhovoru, čomu by mohlo pomenovanie nasvedčovať. Záznam o rozhovore sa tak stal dôležitou súčasťou materiálu k analýze získaných dát.

V konečnej podobe tak záznam obsahuje informácie o priebehu rozhovoru, okolnostiach rozhovoru, obsahu rozhovoru, dĺžke a kvalite nahrávky, informácie o narátorovi zistené v priebehu celého výskumu a dodatočné poznámky.

Po starostlivom zvážení som sa rozhodla záznamy o rozhovore k práci nepripojiť z etických dôvodov. Nie všetky (osobné) informácie, ktoré som o narátoroch zistila boli získané počas samotných rozhovorov a na ich zverejnenie som teda ani nemala oprávnenie. Navyše, niektoré moje poznámky by mohli v očiach narátorov pôsobiť ako poníženie, aj keď šlo len o popis reality a faktov bez akéhokol'vek hodnotiaceho súdu, čo by ale na tomto mieste nemuselo byť zrejmé.

Vyhlasujem, že dôvodom, prečo týmto rozhodnutím neumožňujem iným osobám prístup k týmto záznamom, je ochrana súkromia narátorov.

4.3.2. Prepis rozhovoru

Okrem záznamu o rozhovore bol výstupom z rozhovoru aj jeho doslovný komentovaný prepis. Na komentovanie som nepoužila žiadne štandardizované znaky, no uprednostnila som formu detailnejšieho opisu sprievodných javov, nakoľko sa mi tento postup osvedčil pri analýze rozhovorov. Ďalšia výhoda sa ukázala hlavne pri opätovnom využívaní orálne-historického materiálu. Tieto poznámky boli zároveň dopracované do záznamu o rozhovore.

Domnievam sa, že pre zodpovedanie výskumnej otázky nie je spôsob verbálneho prejavu narátorov už natol'ko dôležitý, ako tomu bolo vo výskume väzby na domov. Prepis preto nie je založený na fonetickom základe, no napriek tomu stále rešpektuje osobitý prejav narátorov, najmä čo sa týka ich slovnej zásoby. U väčšiny narátorov bolo ešte stále počuť pre Harvelku a Riečnicu špecifický dialekt, ktorý sa okrem

prispôsobených a svojských výrazov vyznačuje tendenciou hovoriť veľmi krátko a bez dĺžňov.³³

Z prepisu som vynechala len také časti, ktoré nijako nesúviseli s obsahom práce (narátor komentoval dianie okolo a pod.), no všetko je zachytené aspoň poznámkou k tejto situácii.

Prepis rozhovoru nie je z etických dôvodov súčasťou obsahu tejto práce a to aj napriek tomu, že všetci narátori podpísali súhlas o zverejnení informácií, ktoré boli počas rozhovoru poskytnuté. Mám za to, že niektoré informácie o živote narátorov alebo tie vypovedajúce o ďalších osobách nie je vhodné zverejniť. Narátori boli ubezpečení, že s prepisom, ktorý bude písomnou podobou rozhovoru, bude zaobchádzané citlivo, čo by nemuselo platiť, keď sa k prepisu dostane iná osoba. Navyše, v takom prípade by sa mohlo stať, že by som stratila dôveru narátorov, ktorú si v tomto prostredí budujem už niekoľko rokov.

Vyhlasujem, že dôvodom, prečo týmto rozhodnutím neumožňujem iným osobám prístup k prepisom, je ďalšia ochrana súkromia narátorov.

4.4. Analýza a interpretácia dát

Získavanie dát k systematickej analýze prebiehalo niekoľkými spôsobmi a aj samotná analýza prebiehala podľa viacerých postupov. Podoba materiálov bola písomná (prepisy rozhovoru, dokumenty, poznámky a pod.) a ako metódu analýzy som zvolila otvorené a následne axiálne kódovanie. Niektoré kódy a kategórie, s ktorými som počas tohto postupu pracovala, boli navrhnuté ešte pred samotnou analýzou a vychádzali z modelu rizík ochudobnenia Michaela M. Cerneu. Ďalšie kategórie boli dopĺňané počas analýzy dát, ktorá prebiehala kontinuálne.

Pri analýze som brala v úvahu aj rozsah pridelovaný kategóriám a neignorovala som ani neverbálne prejavy v prípade, že som analyzovala materiál vzniknutý interakciou s narátorom.

---

³³ MLICHOVÁ, Katarína: *Zatopené obce Harvelka a Riečnica. Vyrovnanie sa s vystáhaním. Väzba na domov*. Olomouc 2014. Diplomová práca. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie, s. 20.

Súčasťou tohto výskumu vplyvu vysídlenia na konkrétnych ľuďoch bola aj sekundárna analýza materiálu, ktorý vznikol pôvodne pre iný účel. Postup analýzy takéhoto materiálu je obdobný tomu, podľa ktorého som postupovala pri materiály získanom konkrétne pre potreby tejto práce.

Počas celého priebehu analýzy a interpretácie som sa snažila zachovávať kritický prístup k všetkým všetkému nahromadenému materiálu.

Výsledky týchto postupov sú interpretované v ďalšom obsahu tejto práce.

5. Charakteristika obcí

To, aký vplyv mal na obyvateľov nútený odchod do nového prostredia do značnej miery ovplyvňovalo aj to, aké podmienky na život mali v ich pôvodných obciach a aké možnosti im tieto obce v danom období ponúkali. Tieto podmienky zároveň do istej miery vysvetľujú aj rozhodnutie, prečo sa výstavba zásobárne pitnej vody pre prilahlé obce a mestá realizovala práve na území Harvelky a Riečnice.

Nasledujúca kapitola preto popisuje niekoľko účelovo vybraných charakteristík, ktoré najväčšmi dodávali obciam ich osobitý charakter a vplývali na život miestnych obyvateľov. V práci je zaradená preto, aby jednotlivé vysvetlenia bolo možno chápať v kontexte konkrétneho prostredia, v tomto prípade kysuckých obcí Harvelky a Riečnice, ktoré mali svoje špecifiká. Zároveň presnejší opis vtedajšej reality dopomôže k prípadnému určeniu, do akej miery možno predpokladať podobný priebeh vysídlenia a zániku iných obcí, prípadne i vplyvov.

Týmito charakteristikami sú *prírodné pomery, sídla, poľnohospodárstvo, pracovné možnosti, náboženstvo, spoločenstvo a intralokálne vzťahy*. Ich výber je zostavený nielen podľa môjho uváženia, ale zároveň predstavuje počas rozhovorov najviac reflektované reálie, či už v súvislosti s novým, alebo pôvodným priestorom. Záver kapitoly je venovaný priebehu núteného vysídlenia v týchto obciach a zameriava sa teda viac na opis dejinných udalostí. Na pozadí týchto charakteristík a historického pozadia prebiehala analýza a interpretácia dát, takže ich popis je viac ako žiadaný.³⁴

Je ešte potrebné poznamenať, v čom si boli tieto susediace obce podobné, v čom sa líšili a aký vzťah medzi sebou mali. Obe obce si boli vo viacerých ohľadoch podobné a existovali len malé rozdiely v ich samotnom charaktere. V rámci historického vývoja je možné badať len niekoľko nepatrných rozdielov. Čo im bolo ale najviac spoločné bol osud, ktorý ich postihol. V prípade Harvelky a Riečnice hovorím preto aj o jednej kultúre, o jednom spoločenstve, v práci označovanom aj ako komunita.³⁵ Takýto prístup nie je len mojim výtvorom, ale odráža prístup samotných rodákov, ktorý možno badať v nimi

---

³⁴ Napriek tomu, že im je vyčlenená osobitná kapitola, v priebehu práce sa jednotlivé charakteristiky budú ešte opakovane spomínať tam, kde je to potrebné.

³⁵ Pre viac odôvodnení takéhoto prístupu pozri: MLICHOVÁ, Katarína: *Zatopené obce Harvelka a Riečnica. Vyrovnanie sa s vysťahovaním. Väzba na domov*. Olomouc 2014. Diplomová práca. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie, s. 14.

písanej literatúre alebo v ich rozprávaniach. Jedna z narátoriek počas výskumu na túto tému výstižne povedala: „Oni sa považovali títo ľudia skoro ako za jednu dedinu.“³⁶

5.1. Prírodné pomery

Azda tým najpodstatnejším, čo určovalo život obyvateľov Harvelky a Riečnice, boli geologické a klimatické podmienky. Povrch obcí bol výrazne členitý, s niekoľkými dolinami medzi jednotlivými kopcami, ktoré sa vyznačovali pomerne strmými svahmi. Tvorili ho prevažne lesné pasienky a lesy, ktoré vytvárali dominantu prírodnej krajiny oboch obcí.

Klimatické podmienky tu neboli veľmi priaznivé. Letné obdobie netrvalo dlho a vyznačovalo sa častými prehánkami, čím hrozilo nebezpečenstvo záplav a zosuvov pôdy. Zimy boli naopak dlhé, s veľkým množstvom snehových zrážok, ktorých výskyt nebol ojedinelý ani pre jar, či neskoré jesenné obdobie.

Ani nádherná a človekom málo dotknutá okolitá príroda však miestnych nezaslepovala a tieto podmienky si plne uvedomovali.

„Pretože raz je to len drsná príroda. Tie klimatické podmienky sú tam iné, ako keď si zoberieme južnejšie v Kysuckom Novom Meste alebo v Žiline. Je to tam také iné. Je to tam pekné popozerať, zakempovať, ale ísť preč.“³⁷

5.2. Sídla

Harvelka a Riečnica boli, tak ako celá oblasť kysuckého regiónu, typické svojím rozptýleným osídlením, ktoré bolo pozostalosťou valašskej a kopaničiarskej kolonizácie. Sídla sledovali dna dolín, ale vystupovali aj do vysokých polôh. V týchto miestach prví obyvatelia zakladali dvory, z ktorých sa postupne vytvorili osady nesúce názov zakladateľa. Vzdialenosť osád bola často veľká, ich rozloženie bolo neusporiadané a nesúmerné, keďže ich výstavba bola výrazne podriadená (ne)dostupnosti vhodnej ornej pôdy. V rámci osád však boli domy v tesnejšej blízkosti, aby túto vzácnu plochu na pestovanie plodín zachovali čo najväčšmi.

Typickým prvkom harvelských a riečnických osád boli klasické drevenice, z ktorých niektoré boli ešte počas existencie obcí premiestnené do Múzea kysuckej dediny v rámci

---

³⁶ MLICHOVÁ, Monika (1951). Z rozhovoru uskutočneného 8. februára 2014.

³⁷ ROMAN, Jozef (1955–2014). Z rozhovoru uskutočneného dňa 16. februára 2014.

snahy zachovať hmotné kultúrne a historické doklady zo zátopovej oblasti. Podľa údajov z kroník bolo murovaných stavieb ešte na začiatku šesťdesiatych rokov len niečo cez desať a väčšina rodinných domov boli stále drevenice staré aj niekoľko desaťročí.³⁸

Výstavba murovaných domov mala v obciach spočiatku pomalší priebeh, keďže vzdialenosť do najbližších predajní so stavebným materiálom bola pomerne veľká. Touto vzdialenosťou sa cesta za stavebným materiálom stávala nákladnou a pre mnohým veľmi ťažko uskutočniteľnou, pretože automobilov v obciach bolo len niekoľko. Nie ojedinele si materiál – ako napríklad tehly na výstavbu domov, vyrábali sami.

Výstavba domov sa začala vzmáhať až od šesťdesiatych rokov, kedy sa miestni obyvatelia začali zamestnávať v novo vznikajúcich podnikoch, čo vysvetľuje citát z harvelskej kroniky takto: „Peniaze takto zarobené vkladajú do stavebného materialu a stavajú pekné murované domy.“³⁹

Tento trend výstavby ale nemal dlhé trvanie. Harvelská kronika to opisuje stručne, ale výstižne: „Nových domov nepribudlo nič. Keďže je obec na likvidácii, skrz priehradu.“⁴⁰ Vyhlásením stavebnej uzávery 22. decembra 1972 neustála len samotná výstavba domov, ale aj ich zvelaďovanie pretože „každého odrádza to, že sa musia v kratkej budúcnosti vystáť. Občania strechy len tak látajú.“⁴¹

5.3. Poľnohospodárstvo

Ako vyplýva z geologických podmienok, priestoru, kde by miestni mohli zakladať svoje polia nebolo mnoho. V podstate to bolo možné len na miernejších svahoch a v dolinách, no i v týchto miestach bola pôda kamenistá a jej obrábanie bolo stále veľmi náročné. Napriek tomu sa tu, ako aj na celých Kysuciach, presadil roľnícky spôsob života. Na poliach sa pestovalo len niekoľko druhov potravín a krmiva – ako napr. zemiaky, jačmeň, ovos, d'atelina, kapusta a iná zelenina. Produkcia z týchto políček postačovala len na

---

³⁸ Obecná kronika – Riečnica a Obecná kronika – Harvelka.

³⁹ Citované z: Obecná kronika – Harvelka, s. 30.

⁴⁰ Citované z tamtiež, s. 98.

⁴¹ Citované z tamtiež, s. 98.

vlastnú potrebu, z ktorej do roku 1968 ešte uberali i povinné dodávky časti produkcie štátu.⁴²

Podmienky na poľnohospodárstvo komplikovali aj časté výkyvy počasia. Pre ilustráciu už zmieňovaných nepriaznivých klimatických podmienok uvádzam pasáž z kroniky, v ktorej sa popisuje rok 1962:

„Podľa prírody v roku 1962 môžeme tento rok charakterizovať ako chudobný, studený, nie najvd'áčnejší za namáhavú a ťažkú prácu roľníka. Roľníci siali a ťažko siali. Často im jarné brázdy zavievali snehové fujavice a od zimy im krehli prsty. Zima trvala až do júna. V takomto nepriaznivom počasí mrzli bez výnimky všetky jablone, hrušky a len sem-tam mali ovocinári trochu radosti z úrody sliviek. Rozmachy prírody kráčali i letom, keď dost' často, od lejakov, zvierali roľníci namiesto klasov len steblá slamy a miesto bohatých „ostrviek“ – sušiakov s krmovinami, trčali zo zeme len ostrvky.“⁴³

Domáci si svoju prácu na roli mohli uľahčiť len vo veľmi obmedzenej miere a to napríklad využitím koní, ktorých počet mal ale v obciach postupom času klesajúcu tendenciu. Ba čo viac, neprístupný terén mal za následok, že vyhliadky na mechanizáciu práce mali len malé predpoklady.

Ani v jednej obci nebolo počas ich existencie založené Jednotné roľnícke družstvo. Samostatne hospodáriaci roľníci ale v roku 1969 v Riečnici a v roku 1974 v Harvelke založili Spoločenstvo jednotne hospodáriacich roľníkov.⁴⁴

Podmienky na chov dobytky tiež neboli v obciach veľmi priaznivé. Jeho chov bol málo výnosný a kvôli nedostatku blízkych pasienkov o to komplikovanejší. Napriek tomu každá rodina vlastnila aspoň malý statok, z ktorého produktov si prilepšovala na živobytie.

„Áno, mali sme statok. V podstate boli sme dá sa povedať takmer sebestační. Čo tam bolo treba kúpiť v obchode? Múku, soľ, dajme tomu olej, ale to tiež väčšinou bravčová masť bola, maslo. Boli kravy, boli sliepky, boli husi, boli kačice. Toto všetko sa chovalo. Viem, že aj perličky boli, aj to sme chovali. Občas potom malé sliapočky, tie liliputky boli. Dá sa povedať, že človek bol sebestačný, aj keď to čerstvé mäso nebolo denne na tanieri. Väčšinou to bolo na tú sobotu a nedeľu, no

---

⁴² Obecná kronika – Harvelka, s. 79.

⁴³ Citované z: Obecná kronika – Harvelka, s. 48.

⁴⁴ JONEKOVÁ, Eva – JUDÁK, Viliam – LALINSKÝ, Milan: *Nová Bystrica. Rozlohou najväčšia obec na Kysuciach*. Čadca 2010, s. 321.

ale kým ste tie husi, kačky a toto pojedli... A potom prasa sa zabilo a nie jedno. Niekedy aj dve, tri boli, takže tam sa mäso naúdilo, bolo údené mäso od roka do roka, ináč sa nedalo konzervovať, pretože zo začiatku ani chladničky neboli, aj keď tá elektrifikácia prebehla keď som ja mala asi štyri roky tuším, v šesťdesiatom druhom alebo tak nejako.“⁴⁵

5.4. Pracovné možnosti

V sledovanom období, v druhej polovici dvadsiateho storočia, nebol v Harvelke ani v Riečnici dostatok pracovných príležitostí. V obciach fungovalo len niekoľko inštitúcií, ktoré ponúkali možnosť zamestnania – ako napríklad škola a obchod. Zopár mužov a žien sa ešte mohlo zamestnať na správe ciest alebo v štátnych lesoch, no ďalšie podniky či závody v týchto obciach absentovali.

Pre obce bol síce charakteristický roľnícky spôsob života, ale „roľníkov obhospodarujúcich pôdu by výnos z nej neuživil“⁴⁶, kvôli čomu bolo pre rodinu potrebné zaobstarať ďalší príjem. „Pod vplyvom industrializácie podstatná časť mužov, čiastočne i slobodné ženy odchádzali do hutných a banských centier severnej Moravy, ako aj do priemyselných podnikov v blízkosti. Napriek tomu, že každá rodina vlastnila pôdu, už ju neobrábali všetku.“⁴⁷

Najviac obyvateľov bolo preto zamestnaných mimo obce. Ako bolo uvedené, išlo predovšetkým o mužov, ktorí za prácou odchádzali ďalej. Veľmi častou destináciou bolo priemyselné Ostravsko. Muži odchádzali na tzv. týždňovky a domov prichádzali len na najnutnejšie poľnohospodárske práce, zatiaľ čo ženy ostávali doma a starali sa o gazdovstvo, pole a rodinu.

„V obci takmer všetci muži chodia do práce najviac ich pracuje na Ostravsku iba menší počet tu v okrese. Žien je zamestnaní celkom malo. Jedine slobodné dievčata. Vydaté ženy pracujú doma a na hospodarstve. Pre ženy zatiaľ není na blízku dost' pracovnych príležitosti. Jedine v Oravskej Lesnej Tesla.“⁴⁸

„Otec chodil väčšinou do Čiech, na týždňovky a mama bola školníčka v škole. Mali sme aj kravu, tak sa trochu gazdovalo (...) A keď otec prišiel, tak jej čosi pomohol ale väčšinou to seno, to sa nosilo na chrbáte, my sme nemali koňa. Alebo jej

---

⁴⁵ HORELIČANOVÁ, Mária (1958). Z rozhovoru uskutočneného 23. januára 2016.

⁴⁶ Citované z: *Obecná kronika – Harvelka*, s. 47.

⁴⁷ Citované z: JONEKOVÁ, Eva – JUDÁK, Viliam – LALINSKÝ, Milan: *Nová Bystrica. Rozlohou najväčšia obec na Kysuciach*. Čadca 2010, s. 315.

⁴⁸ Citované z: *Obecná kronika – Harvelka*, s. 54.

pokosil, to pomohol. Ale tie zemiaky, to sme väčšinou sami, lebo nemohla na neho čakať, kedy príde.“⁴⁹

Projekt výstavby nádrže obciam nepriniesol veľa nových a perspektívnych pracovných možností, ako by sa dalo predpokladať a len niekoľko obyvateľov pracovalo okolo samotnej stavby.

5.5. Náboženstvo

Náboženský rozmer človeka je jeho neodmysliteľnou súčasťou. Akékoľvek historické rozprávanie či (antropologický) výskum regiónu Kysúc v dvadsiatom storočí sa nemôže zaobiť bez toho, aby výskumník nenarazil na zmienky o náboženskom živote. Navyše, náboženstvo vždy bolo dôležitým prvkom utvárajúcim charakter komunity Harvelčanov a Riečničiarov.

Pramene k obci Riečnica zachytávajú vierovyznanie miestneho obyvateľstva už od konca osemnásteho storočia, kedy bol počet farníkov 1281 a o sto rokov vzrástol takmer o 1000 jedincov. I keď sa číslo môže zdať pomerne nízke, predstavuje takmer 100 % obyvateľstva tejto farnosti (pod ktorú patrila aj Harvelka) a tento podiel sa až do zániku obcí takmer nezmenil. Až v roku 1911 sa prvýkrát uvádza aj iné vierovyznanie ako katolícke – konkrétne sa spomína 20 židov, no ani v tomto prípade toto číslo až do ich zániku výraznejšie nekolísalo.⁵⁰ V tejto práci sa pod pojmom náboženstvo myslí teda kresťanská viera, konkrétne katolicizmus, aj keď etnografický výskum z tejto oblasti dokázal prítomnosť rôznych ľudových predstáv a povier.⁵¹

5.5.1. Dejiny farnosti

Dejiny farnosti Riečnica možno sledovať od roku 1788, kedy táto farnosť, a pod ňu pridružené časti, vznikla. Z udalostí dvadsiateho storočia je dôležitá hlavne výstavba kostola Narodenia Panny Márie, ktorý mimochodom stojí ako jediná pôvodná stavba v Riečnici dodnes.⁵² Kostol bol dokončený v roku 1905. Keďže vzdialenosť jednotlivých

---

⁴⁹ GROFČÍKOVÁ, Anna (1949). Z rozhovoru uskutočneného 14. januára 2016.

⁵⁰ JUDÁK, Viliam: *Návraty k rodnej hrude. Stručné dejiny Riečnice a Harvelky*. Nitra 1995, s. 20–23.

⁵¹ OLBERTO VÁ, Veronika: *Potopená kultúra*. Nitra 2012, s. 42–43.

⁵² Uchovanie tejto stavby bolo predmetom veľkého sporu, ktorý mal pre stavbu nakoniec šťastný koniec aj vďaka angažovanosti rodákov z obcí. Pre viac informácií pozri: MLICHOVÁ, Katarína: *Zatopené obce Harvelka a Riečnica. Vyrovnanie sa s vysťahovaním. Väzba na domov*. Olomouc 2014. Diplomová práca. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie, s. 35.

osád a riečnického kostola bola niekoľko kilometrov a cesta k nemu nebola najmä v zimných mesiacoch ľahká, o kostol mali záujem aj osadníci z Harvelky. V roku 1933 bol posvätený základný kameň pre kaplnku Harvelke. Tak ako v prípade Riečnice, i tu sa podarilo vybudovať boží chrám najmä vďaka pomoci farníkov.⁵³ Bohužiaľ, túto stavbu sa nepodarilo Harvelčanom zachovať a dnes na jej mieste stojí len jej replika vybudovaná v roku 2006.

Farnosť Riečnica bola oficiálne zrušená 30. júna 1987 v čase, keď v obciach pobývalo už len niekoľko málo obyvateľov. Posledná svätá omša sa konala 29.6.1987 a zúčastnilo sa na nej 15 veriacich.⁵⁴

5.5.2. Náboženský život

Na podobu náboženského života v obciach malo vplyv hneď niekoľko faktorov.⁵⁵ Prvým z faktorov je vzťah k svätostánkom zahŕňajúci aj možnosti účasti na spoločnej svätej omši. Svätá omša sa v kostole v Riečnici po vybudovaní kostola konala spočiatku len v jednu nedeľu v mesiaci a i tá sa častokrát konala podľa počasia tak, aby bolo umožnené zúčastniť sa na nej aj ľuďom z ďalekých vrchov. I v čase, kedy sa svätá omša konávala pravidelnejšie, pre povinnosti a opäť veľkú vzdialenosť, nebolo zvykom zúčastňovať sa bohoslužieb vo všedné dni.

„V nedeľu chodili do kostola všetci, aj z tých kopcov poschádzali a cez týždeň to už bolo také smutnejšie, to bol každý po robotách.“⁵⁶

Hlboko zakorenená viera však bola dôvodom, prečo si miestni ľudia hľadali iné spôsoby, ako spoločne zasadiť k modlitbe – častokrát sa stretávali na spoločnej modlitbe v niektorej z domácností.⁵⁷ Ani stavba kaplnky v Harvelke úplne nevyriešila situáciu so svätými omšami. Farár bol do obce privázaný len v niekoľkokrát do mesiaca, a tak ako v Riečnici, i tu sa museli obyvatelia vynásť. Spoločenský život bol takto vďaka spoločnému čítaniu náboženskej literatúry v súkromí domovov o to užšie spätý s životom náboženským. V tomto prípade môžeme hovoriť o tzv. ľudovej religiozite,

---

⁵³ JUDÁK, Viliam: *Návraty k rodnej hrude. Stručné dejiny Riečnice a Harvelky*. Nitra 1995, s. 24–26.

⁵⁴ JUDÁK, Viliam: *Návraty k rodnej hrude. Stručné dejiny Riečnice a Harvelky*. Nitra 1995, s. 27 a *Obecná kronika – Harvelka*, bez paginácie.

⁵⁵ Práca nespomína všetky, ale vyberá len dva najdôležitejšie a najviac viditeľné.

⁵⁶ BUCHA, Ján (1967). Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

⁵⁷ JUDÁK, Viliam: *Návraty k rodnej hrude. Stručné dejiny Riečnice a Harvelky*. Nitra 1995, s. 17–19.

zbožnosti, ktorá prebiehala bez usmerňovania zasvätenou osobou.⁵⁸ Význam spoločnej modlitby dokazuje i nasledovný citát:

„Kol'kí by ešte radi postávali pod kostolnými lipami! Ešte raz by chceli počuť zvučný hlas zvona či žblnkot potôčika. Ešte raz by si chceli sadnúť alebo sa postaviť na svoj ‚plac‘ v kostolíku. Ešte aspoň jeden Otčenáš či verš piesne so svojimi rodákmi! No už to nebude možné. Harvelka aj Riečnica zmiznú z mapy. Ustúpili vodnej nádrži, ktorá dobrou pitnou vodou bude zásobovať Čadcu i Žilinu.“⁵⁹

Veľký záujem a starostlivosť o hmotnú podobu a reprezentáciu ich viery – o oba svätostánky, taktiež dokazuje ich hlboký vzťah k náboženstvu. Boli to práve miestni obyvatelia, kto sa finančne a prácou podieľal na výstavbe a opravách kostola a kaplnky v časoch, kedy boli príspevky na tieto účely zamietnuté. Zaujímavé je sledovať reakcie obyvateľov na osud týchto budov v čase likvidácie hmotných statkov a hmotnej kultúry v obciach. Príbehy o rabovaní kostola (väčšmi než o rabovaní domov) poburujú rodákov ešte i dnes a objavili sa v takmer v každom z rozprávání narátorov.

Ako bolo vyššie uvedené, kostol v Riečnici sa stal jedinou pôvodnou stavbou, ktorá sa *in situ* zachovala dodnes. Články v novinách a zmienky v ostatnej literatúre svedčia o tom, že za žiadnu stavbu sa v obci sa tak nebojovalo, ako tomu bolo v prípade kostola.⁶⁰ Dalo by sa argumentovať, že snahy o zachovanie stavby ešte neznamenajú silný vzťah k náboženstvu, no v príspevku Rudolfa Geráta sa vyslovene hovorí o tom, že ľudia, ktorí vydali nariadenie na demoláciu kostola nemali veľmi vrúcny vzťah k náboženstvu, čo by mohlo naznačovať, že pre miestnych nešlo len o stavbu ako takú, ale stavbu s duchovným významom.⁶¹ Navyše, jeden z argumentov podporujúci zachovanie kostola znel: „Objekt kostola je jedinou stavbou, ktorá poukazuje na existenciu bývalej obce Riečnica, na jej históriu a tradičný spôsob organizácie duchovného života.“⁶²

Druhým faktorom bolo vnímanie sviatočných dní, rituálov, sviatostí a iných pridružených zvykov. Náboženské zvyky a tradície (vrátane tých, ktoré obyvatelia za náboženské považovali) sa v Harvelke a Riečnici dodržiavali dosť skalopevne. Išlo o

---

⁵⁸ OLBERTOVÁ, Veronika: *Potopená kultúra*. Nitra 2012, s. 38.

⁵⁹ Citované z: JUDÁK, Viliam: *Návraty k rodnej hrude. Stručné dejiny Riečnice a Harvelky*. Nitra 1995, s. 60.

⁶⁰ GERÁT, Rudolf: *Chcelo sa zakričať: „Zadržte, počkajte“*. Kysuce, č. 1, 6.1. 1989; PAVLÍK, Vladimír: *Rodná dedina je zakaždým len jedna*. Kysuce, č. 2, 13.1. 1989.

⁶¹ GERÁT, Rudolf: *Pamätnica zaniknutých obcí Riečnica a Harvelka*. Čadca 1999, s. 28.

⁶² Citované z tamtiež, s. 28.

prípady, kedy ľudia dodržiavali istý spôsob odievania, stravovania a kedy spoločné slávenie sviatkov bolo vhodnou príležitosťou na vzájomné návštevy a spoločné trávenie voľného času. Sviatok a veci sviatočné sú určené aj tým, že sú spojené s miestami, vecami, ktoré nie sú určené k všednému dňu, a o to väčší význam im obyvatelia Harvelky a Riečnice prisudzovali.⁶³

„Vytiahnuť z truhlice ‚kostolné háby‘ znamenalo odtrhnúť sa od všednosti a pozdvihnúť oči aj srdce k Božím hodnotám. Ak sa celý týždeň človek krčil pod ťarchou každodennosti a všednosti, ak ho často ťažký život ubíjal, tu si uvedomoval svoje vyvolenie, slobodu a hodnotu Božieho dieťaťa. Na ‚mieste Božom‘ – ako sa zvyklo hovoriť – bola škola života, každodenných vzťahov, vzájomného odpustenia a pomoci....tieto chvíle, keď bolo človeku ‚akosi ľahšie na duši‘, umožňovali obohatiť biedny život ‚Božím dotykom‘. Dávali mu možnosť stretnúť sa so známymi, s ktorými bol ‚srodinený‘, či už pokrvne, alebo duchovne, cez kmotrovstvá – lebo tu ‚každý s každým‘ bol rodinou.“⁶⁴

Podľa Durkheima sviatok vytvára a obnovuje určitú spoločnosť a tento argument podporujú aj ďalej uvedené skutočnosti.⁶⁵ Slávenie nedele alebo sviatočných dní svätou omšou malo okrem náboženského teda aj sociálny rozmer. Čas pred alebo po svätej omši bol pre miestnych časom stretávania, na ktoré počas pracovných dní nebol čas alebo príležitosť. Tu si vymieňali obyvatelia rady, príbehy, dopytovali sa na zdravie a nažívanie svojich známych. Slovom biskupa Viliama Judáka, sa „postupne takto vytvárala syntéza náboženstva, rodiny a obce. Tu bilo srdce tohto spoločenstva, ktoré bolo podľa mnohých ‚pánubohu za chrbtom‘.“⁶⁶

Osobitý význam malo, a ako sa ukazuje i stále má, pre dedinčanov úmrtie v obci. I v týchto prípadoch sa odzrkadľuje prepojenie náboženského a sociálneho. V Harvelke aj Riečnici bolo bežnou praxou, že sa susedia chodili k mŕtvemu modliť po dva večery a na pohrebe sa zúčastňovala takmer celá dedina.⁶⁷

Náboženstvo však bolo medzi dedinčanmi prítomné nielen vo sviatky, ale aj počas všedných dní. Prítomnosť sakrálneho bola zjavná pri akejkol'vek profánnej činnosti, čo

---

⁶³ SOKOL, Jan: *Člověk a náboženství*. Praha 2004, s. 40.

⁶⁴ Citované z JUDÁK, Viliam: *V dome našej matky. 100 rokov kostola v Riečnici*. Čadca 2005, s. 47.

⁶⁵ SOKOL, Jan: *Člověk a náboženství*. Praha 2004, s. 38 –39.

⁶⁶ Citované z: JUDÁK, Viliam: *V dome našej matky. 100 rokov kostola v Riečnici*. Čadca 2005, s. 47.

⁶⁷ JONEKOVÁ, Eva – JUDÁK, Viliam – LALINSKÝ, Milan: *Nová Bystrica. Rozlohou najväčšia obec na Kysuciach*. Čadca 2010, s. 337.

dokazuje aj nasledujúci postreh: „Každá činnosť sa zvyčajne začínala prežehnaním sprevádzaným slovami *V mene Božiem* alebo *Pane Kriste, prežehnaj!*“⁶⁸

Ako z opísaného vyplýva, v prípade obcí Harvelka a Riečnica bolo náboženstvo samozrejmom a dôležitou súčasťou životov obyvateľov, či už vedome, alebo nevedome. Skutočnosti a udalosti ako vrelý vzťah a pomoc v záležitostiach farnosti, spoločné modlitby, solidarita dokazujú aj silne zakorenenú kresťanskú vieru. Navyše, pre túto spoločnosť bola účasť na náboženských rituáloch jednou z mála možností spoločnej interakcie, čo len pridáva na jeho dôležitosť.

5.6. Spoločenstvo a intralokálne vzťahy

„V prípade roľníckych dedín, akými sú Harvelka a Riečnica, sa nedá hovoriť o jedinej a rovnakej majetkovej vrstve. Rôzne majetkové vrstvy by sme vedeli určite vysledovať, ale ich odlišnosti by boli pravdepodobne minimálne. Dôležité však je, že tieto majetkové vrstvy nevytvárali vlastné kultúry a neurčovali si inú spoločenskú príslušnosť, ako tomu bolo napríklad v mestách.“⁶⁹ Obe obce si boli vo viacerých ohľadoch podobné a okrem osudu, ktorý ich postihol, ich spájala aj spoločná farnosť a osobné či rodinné vzťahy medzi jednotlivými obyvateľmi. Z týchto dôvodov pristupujem k obyvateľstvu ako k jednému spoločenstvu. Takýto prístup nie je len mojim výtvorom, ale reflektuje prístup samotných rodákov, ktorý možno badať v nimi písanej literatúre alebo v ich rozprávaniach.⁷⁰ V práci preto používam pre spoločné označenie Harvelčanov a Riečničiarov pojem komunita, spoločenstvo.

V roku 1970 žilo v Harvelke 776 obyvateľov (135 domov) a v Riečnici v tom istom roku 1144 (217 domov).⁷¹ Tieto čísla zachytávajú stav z obdobia, kedy padlo rozhodnutie o vybudovaní vodárenskej nádrže na území obcí, takže môžeme povedať, že vysídlenie sa týkalo približne dvoch tisícok ľudí.

---

⁶⁸ Citované z: JUDÁK, Viliam: *V dome našej matky. 100 rokov kostola v Riečnici*. Čadca 2005, s. 53.

⁶⁹ Citované z: MLICHOVÁ, Katarína: *Zatopené obce Harvelka a Riečnica. Vyrovnanie sa s vystávaním. Väzba na domov*. Olomouc 2014. Diplomová práca. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra sociológie, andragogiky a kultúrnej antropológie, s. 14.

⁷⁰ Jedna z narátoriek počas výskumu na túto tému povedala: „Oni sa považovali títo ľudia skoro ako za jednu dedinu.“ Zdroj: MLICHOVÁ, Monika (1951). Z rozhovoru uskutočneného 8. februára 2014.

⁷¹ *Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850 – 1970*. Díl I, Svazek I, Praha 1978, s. 976–979.

Vzťahy medzi obyvateľmi v jednotlivých obciach boli, až na niekoľko málo osobných konfliktov, veľmi dobré. Dedinčania žili akýsi spoločný život, žili podľa slov mnohých „ako jedna rodina“. Tieto úzke väzby vyplývali hneď z niekoľkých skutočností.

Prvou z nich bol fakt, že množstvo obyvateľov bolo skutočne rodinne prepojených. „Rodiny bývali veľké. Za rodinu sa považoval široký okruh ľudí a každý príbuzný býval príbuzným ďalšieho príbuzného a zriedka sa medzi nimi nenašiel vzťah odvodený z pokrvstva, manželstva alebo kmotrovstva.“⁷² I keď citovaný úryvok popisuje slovenskú rodinu na všeobecnej úrovni, zároveň zachycuje presne aj harvelskú a riečnickú realitu.

Obyvateľov vzájomne stmelovali aj poľnohospodárske práce. Tie neboli v Harvelke a Riečnici jednoduché a v rodine pri ich vykonávaní často chýbala mužská pomocná ruka, a preto boli jednotlivé rodiny odkázané na pomoc okolia. Táto pomoc bývala obojstranná a princíp reciprocity tu fungoval dokonale. Neboli to ale len poľnohospodárske práce, ktoré vykonávali spoločne, ale práce všetkého druhu. V rozprávaniach narátorov sa príbehy spoločného kopania zemiakov, sušenia sena a páračky objavovali veľmi často a narátori boli pri ich opisovaní patrične hrdí na fakt, že táto pomoc bola vykonávaná nezištne a bez toho, aby o ňu musel niekto žiadať. Táto skutočnosť sa tak stala jednou z najvýraznejších charakteristík obcí, ktorú definovali jej obyvatelia.

„V postate tí gazdovia sa stretávali na poli, ako oni sa videli v postate každý deň. To každý vedel kde kto je a čo robí ... to spoločenstvo bolo také. Ale oni museli aj spolu žiť a spolu pracovať, inak by nedokázali prežiť.“⁷³

Spoločné trávenie voľného času bolo ďalším integračným momentom. Najviac spomínané boli premietania filmov, počúvanie rádia alebo televízie, divadelné predstavenia, tanečné zábavy a hlavne vzájomné návštevy, od ktorých ich neodrádzali ani veľké vzdialenosti medzi osadami.⁷⁴

---

⁷² Citované z: BOTÍKOVÁ, Marta – ŠVECOVÁ, Soňa – JAKUBÍKOVÁ, Kornélia: *Tradície slovenskej rodiny*. Bratislava 1997, s. 131.

⁷³ PONIŠTIAK, Jozef (1956). Z rozhovoru uskutočneného 12. januára 2016.

⁷⁴ V obci Riečnica bol prvý televízor uvedený do prevádzky v roku 1963 a okamžite sa stal dedinskou atrakciou. Zdroj: Obecná kronika – Riečnica, bez paginácie.

„By som povedala, že ľudia sa veľmi mali radi. Veľmi takí boli, takí ľudskí, milí. Lebo mnohokrát do nás prišli ľudia, keď išli do kostola, išli do obchodu, zastavili sa, porozprávali sa a postťažovali sa a tak.“⁷⁵

Veľké vzdialenosti prekonávali aj za účelom návštevy svätej omše. Väčšina obyvateľov bola silne nábožensky založená a navštevovala všetky bohoslužby, po ktorých mali obyvatelia priestor na zdieľanie radostí a starostí. Náboženstvo spájalo obce i vzájomne, pretože i keď mali Harvelčania neskôr svoju vlastnú kaplnku, omše v nej bývali pomenej a niektoré sviatky sa slúžili len v kostole v Riečnici. Integrovaná funkcia náboženstva bola v prípade tejto komunity umocnená faktom, že išlo o prejavy a prax jednotného náboženstva a po tejto stránke tak nedochádzalo k ďalšej diferenciacii obyvateľstva. Harvelčania a Riečničania zdieľajúci spoločnú vieru sa aj vďaka tomu cítili pevnejšie spätí a aj cez ňu zdieľali akési kolektívne vedomie.

5.7. Z histórie obcí

Nasledujúca kapitola stručne popisuje vybraný časový úsek z histórie obcí, ktorý súvisí s výstavbou vodárenskej nádrže Nová Bystrica a zachycuje tak priebeh vysídlenia obyvateľov Harvelky a Riečnice. Jednotlivé relevantné detaily a okolnosti budú popísané v ďalších kapitolách.

„Hovorí sa že tu bude priehrada na pitnú vodu.“⁷⁶ Písal sa rok 1970 a týmito slovami harvelská kronika prvýkrát zmieňuje to, čo navždy poznačí život obcí a ich obyvateľov. Tieto slová boli reakciou kronikára na skúmaný prietok vody obecných potokov. Jeho výsledkom bolo ešte toho roku vydané rozhodnutie Ministerstva lesov a vodohospodárstva Československej socialistickej republiky o výstavbe vodárenskej nádrže Nová Bystrica na území Harvelky a Riečnice. Nádrž mala v regióne vyriešiť problém s pitnou vodou a práve skutočnosť, že malo ísť o pitnú vodu si vynútila vydanie ďalšieho rozhodnutia. Rozhodnutie z posledných dní roku 1972, ktoré nepoznačilo len charakter okolitej prírody, ale hlavne životy obyvateľov, nariadovalo stavebnú uzáveru a tým zákaz stavebnej činnosti v obciach.⁷⁷

„Ja som mala asi 18 rokov, keď sa o tom začalo hovoriť a už vtedy začali ľudia žiť v takom nepokoji, začali sa medzi sebou pošuškávať, že čo bude s nimi. Nechceli

---

⁷⁵ GROFČÍKOVÁ, Anna (1949). Z rozhovoru uskutočneného 14. januára 2016.

⁷⁶ Citované z: Obecná kronika – Harvelka, s. 87.

⁷⁷ Rozhodnutie o stavebnej uzávere bolo vydané presne 22. decembra 1972.

stratiť tú svoju dedinu a stále dúfali, že od toho vzíde, že sato neuskutoční. A bohužiaľ k tomu prišlo.“⁷⁸

Ľudia pochopiteľne nechceli svoje domovy len tak opustiť a už samotná uzávera na ich životy značne vplývala. Výstavba nádrže začala menšími prácami v roku 1974, ale väčšie práce začali takmer o desať rokov neskôr, takže obyvatelia stále dúfali, že sa od výstavby nádrže ustúpi. Dokazuje to aj zápisnica zo zasadania MVN, v ktorej sa uvádza:

„Do diskúsie sa prihlásil Roman Ján člen rady MNV, ktorý poukázal na nedostatky ktoré sa prejavujú v obci v súvislosti uvažovanej výstavby vodnej nádrže na pitnú vodu. Individuálna výstavba je obmedzená legálnou cestou nie je možné prevádzať výstavbu rodinných domkov i keď niektorí občania sú na túto výstavbu odkázaní. Domáhal sa toho že by mali vyššie orgány vec neodkladne riešiť či skutočne dôjde k výstavbe vodného zdroja a zatopenie obce ako je uvažované a aby táto akcia nebola preťahovaná a občania aby nežili v neistote a bez vlastných vyhládových plánov budúcnosti.“⁷⁹

V prípadoch podobných tomu z Harvelky a Riečnice sa stáva, že vysídlené osoby obviňujú za túto krivdu, ako to pociťovali oni sami, štátnych predstaviteľov.⁸⁰ V tomto tomu tak ale nebolo.⁸¹ Ani k žiadnym výraznejším prejavom vzdoru (okrem tých verbálnych) v obciach nedochádzalo keďže sa ľudia domnievali, že by to bola len márna snaha.

„Akože bol som samozrejme našťvaný. Vtedy bola iná doba, iné princípy. Nikto o tom nepolemizoval ani nedali ľuďom na výber, že môžete, chcete tú priehradu alebo nechcete.“⁸²

Ľudia sa snažili aspoň o dostatočné odškodnenie za ich majetky a ostatnú ujmu. Výška kompenzácie závisela na tom, akou sumou bol ich majetok odhadcami ohodnotený. Len málokto z nich bol spokojný s určenou hodnotou majetku a to spôsobovalo najväčšie nezhody v obciach.

---

⁷⁸ Zdroj: MLIHOVÁ, Monika (1951). Z rozhovoru uskutočneného 17. januára 2016.

⁷⁹ Zápisnica zasadania MNV – Harvelka.

⁸⁰ Podobný prípad spomína v jednom zo svojich článkov aj Olivia Bennett a hovorí, že mnohí to dávali za vinu hlavnému predstaviteľovi obce. Zdroj: BENNETT, Olivia: *Breaking the Threads. The Real Costs of Forced Resettlement*. Oral History, Vol. 27, No. 1, 1999, s. 42.

⁸¹ Upozorňujem, že tu som s vyhláseniami pracovala veľmi opatrne, pretože som vnučkou vtedajšieho predsedu MNV a mnohým táto skutočnosť bola známa. Odpovede ale považujem za úprimné, pretože rovnaké postoje boli aj v obci Riečnica.

⁸² RIEČIČIAR, Pavol (1965). Z rozhovoru uskutočneného 13. januára 2016.

V roku 1978 sa začalo s výkupom nehnuteľností a to v osade u Mackurov, kde začínala výstavba hrádze. Výkup majetku štátom bol najčastejšou (ale nie jedinou) možnosťou, ako dostať za vlastnené majetky financie. Presne 16 objektov bolo z obcí prevezených pre ich kultúrnu hodnotu do Múzea kysuckej dediny v neďalekej Vychylovke.⁸³ Niektoré ďalšie domy boli odkúpené známymi ako aj neznámymi a z obcí prevezené. Podľa mojich zistení si však nikto z miestnych svoj dom sám nepreviezol.

Z hygienických dôvodov nemohli v obciach ostať nielen ľudia, ale aj opustené domy a ďalšie stavby boli problémom, a preto sa postupne pristupovalo k ich likvidácii. V prípade spoločného cintorína, nachádzajúceho sa v Riečnici, sa pristúpilo k jeho asanácii do obce Nová Bystrica. Asanácia ale neprebiehala podľa predstáv miestnych a skutočnosť, že s pozostatkami nebolo zaobchádzané veľmi úctivo zachycujú rôzne zdroje.⁸⁴

Vysídlenie Harvelky a Riečnice nebolo jednorazovým aktom, ale procesom, ktorý trval niekoľko rokov. Obyvatelia odchádzali priebežne podľa toho, ako si kto zabezpečili nové bývanie. Najviac odchodov bolo v obci Riečnica zaznamenaných v rokoch 1775–1979, kedy sa odsťahovalo až 103 rodín. Obyvatelia odchádzali prevažne do okolia Martina, Topolčian a Nitry. V okrese Čadca ostalo asi len 15 % z ich celkového počtu.⁸⁵

Obce postupne dožívali. Dňa 1. januára 1981 bola uskutočnená integrácia oboch obcí do obce Nová Bystrica. V roku 1982 sa v Harvelke definitívne zrušila základná škola a v roku 1985 aj materská. Obchod s potravinami bol pre nízky počet obyvateľov zrušený v roku 1987 v Harvelke a o rok neskôr aj v Riečnici. V roku 1989 bolo v obciach zrušené aj autobusové spojenie.⁸⁶

---

⁸³ Jedným z objektov bol aj vzácny Raganov mlyn, ktorý bol do skanzenu prenesený z Harvelky. Tento objekt bol tiež prvým murovaným domom v obci. Zdroj: KONTRIK, Alojz: *Skanzen Vychylovka – expozičná a prezenčná činnosť*. In: JESENSKÝ, Miloš a kol.: *Etnografia Kysúc a Tešínska*. Zborník z medzinárodnej etnografickej konferencie, s. 200.

⁸⁴ Okrem výpovedí ľudí sa o tom zmieňuje aj harvelská obecná kronika. Zdroj: *Obecná kronika – Harvelka*, s. 87.

⁸⁵ *Obecná kronika – Harvelka*, bez paginácie.

⁸⁶ *Obecná kronika – Harvelka*, bez paginácie a *Obecná kronika – Harvelka*, bez paginácie.

Začalo pribúdať opustenej pôdy a obyvatelia už takmer nechovali žiaden dobytok. Niektorí vytrvalci, ktorí aj po vystáhaní stále prichádzali tráviť čas v svojich domovoch už prichádzali do domov často vyrabovaných a bez elektrickej energie.

Ani tak sa ale niektorí z obcí veľmi neponáhľali, a preto boli na verejných schôdzach urgovaní, aby postupne uvoľňovali svoje obydlia a tým tak umožnili ďalšiu výstavbu nádrže. Poslední obyvatelia z obcí odišli v roku 1989.

Neodišli však navždy. Každoročne prichádza väčšina z nich aspoň na stretnutie rodákov. Stretnutia sa konajú každý rok od roku 1991, v sobotu medzi sviatkom Petra a Pavla a sviatkom sv. Cyrila a Metoda, striedavo v Harvelke a Riečnici. Stretnutie sa oficiálne začína svätou omšou, no ľudia sa schádzajú už oveľa skôr, aby pomohli s prípravami alebo aby využili čas na návštevu miest, kde kedysi stáli ich domy. Po omši nasleduje kultúrny program, počas ktorého vidieť, ako sa rodáci medzi sebou vítajú, objímajú a horlivo komunikujú. Spoločne spomínajú, radujú sa a plačú, ale podľa slov najstaršej narátorky to sú slzy aj radosti, aj žiaľu.⁸⁷

---

⁸⁷ Citované z: MLICHOVÁ, Katarína: *Zatopené obce Harvelka a Riečnica. Vyrovnanie sa s vystáhaním. Väzba na domov*. Olomouc 2014. Diplomová práca. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie, s. 48.

6. Nedobrovoľné vysídlenie obyvateľstva

Nedobrovoľné vysídlenie obyvateľstva možno vnímať a definovať rôznymi spôsobmi v závislosti na tom, ako a prečo k nemu dochádza. V tom najjednoduchšom vysvetlení by sa dala použiť definícia, ktorej autorom je Seteney Shami, a ktorý vysídlenie definuje nasledovne: „Vysídlenie obyvateľstva môže byť definované ako proces kolektívneho vykorenenia a/alebo vyst'ahovania ľudí z ich prirodzeného prostredia vyššou mocou.“⁸⁸

Zatiaľ čo v prípade dobrovoľných odchodov môžeme odpozorovať isté trendy v tom, kto odchádza (akého veku, pohlavia a pod.), tak pri nedobrovoľnom je to z tohto pohľadu o niečo jednoduchšie. Programy nedobrovoľného vysídlenia nediskriminujú, ako trefne poznamenáva Roli Asthana a ako mnohí ďalší aj on si všimol, že pri nedobrovoľnom vysídlení je treba rátať s vyššou mierou nespokojnosti a znepokojením, až strachom.⁸⁹ Toto zistenie ale nie je ničím nečakaným a plynie zo samotného charakteru ne-dobrovoľnosti takéhoto úkonu. Pokiaľ sa na tieto dva základné druhy vysídlenia pozeráme cez sociálnu zmenu, charakter sociálnej zmeny pri nedobrovoľnom vysídlení je výrazne negatívnejšieho rázu. Pri oboch druhoch zmena so sebou prináša (aspoň spočiatku) istý diskomfort, no v prípade vysídlenia dobrovoľného sú ľudia akoby ochotnejší tieto dôsledky znášať, pretože sú za takýmto rozhodnutím oni sami. V prípade toho druhého sú tieto sprievodné ťažkosti umocnené tým, že táto zmena nenastala ako dôsledok rozhodnutia dotknutých osôb.⁹⁰

Potrebné je rozlišovať niekoľko základných typov aj v rámci samotného nedobrovoľného vysídlenia. Jedným z určujúcich faktorov je dôvod vysídlenia obyvateľstva. V tomto prípade môžeme hovoriť o troch základných typoch, pričom jednotlivé faktory môžu pôsobiť súčasne.

---

⁸⁸ Preložené a citované z: SHAMI, Seteney: *The Social Implications of Population Displacement and Resettlement. An Overview with a Focus on the Arab Middle East*. The International Migration Review, Vol. 27, No. 1, 1993, s. 4–5.

⁸⁹ ASTHANA, Roli: *Involuntary Resettlement. Survey of International Experience*. Economic and Political Weekly, Vol. 31, No. 24, 1996, s. 1468.

⁹⁰ DE WET, Chris: *Economic Development and Population Displacement. Can Everybody Win?* Economic and Political Weekly, Vol. 36, No. 50, 2001, s. 4637.

Prvým z nich je (štátne) nariadenie o vyst'ahovaní, ktoré zabezpečuje realizáciu rozvojového projektu.⁹¹ Druhým z nich sú záležitosti politického charakteru, akými sú napr. vojna, politický prevrat alebo prenasledovanie. Posledným zo základných dôvodov sú prírodné katastrofy, ktoré majú tiež na svedomí obrovské množstvo ľudí, ktorí museli nedobrovoľne opustiť svoje domovy.⁹²

Táto práca sa zaoberá fenoménom nedobrovoľného vysídlenia z dôvodu rozvojového projektu. V takýchto prípadoch ide o nenávratný krok, po ktorom návrat do pôvodných obydľí nebýva možný, čím sa zásadne líši od vysídlenia kvôli prírodným katastrofám, ktoré býva vo veľa prípadoch len dočasné. Na druhej strane je práve pri tomto type nedobrovoľného vysídlenia ľuďom poskytovaná istá (finančná) kompenzácia. Platí však, že tu platia isté paralely aj s inak motivovaným vysídlením. Na druhej strane má tento typ vysídlenia svoje zvláštnosti, a preto má svoje opodstatnenie sa téme vysídlenia obyvateľov Harvelky a Riečnice zaoberať touto optikou.

V nasledujúcom texte sú všetky odkazy na vysídlenie odkazmi na nedobrovoľné vysídlenie z dôvodu rozvojového projektu (ak nie uvedené inak).

6.1. Počet nedobrovoľne vysídlených osôb

Presné počty tých, ktorí boli nedobrovoľne vysídlení zo svojich obydľí kvôli projektu, ktorého účel možno definovať ako rozvojový, neexistujú. Nielenže neexistujú presnejšie štatistiky o tom, koľko je takýchto ľudí celosvetovo, no aj na nižšej úrovni (štáty, regióny) tieto čísla buď úplne absentujú, alebo ide len o hrubé odhady. Nie je preto možné poskytnúť čísla o tom, koľko ľudí na vtedajšom území Československa bolo (z akéhokoľvek dôvodu) presídlených. Faktom ale ostáva, že osemdesiate roky, kedy prebiehalo aj vysídľovanie obyvateľov Harvelky a Riečnice sú v celosvetovo označované za dekádu vysídlenia.⁹³

Ani odhadov nie je veľa k dispozícii. Najviac ich poskytuje v svojich štúdiách Michael M. Cernea, ktorý odhaduje, že za posledné dve desaťročia dvadsiateho storočia sa počet

---

⁹¹ Prvým len v súpise, ich zoradenie nezodpovedá žiadnym kritériám.

⁹² Takéto delenie ponúka napr. Seteney Shami. Zdroj: SHAMI, Seteney: *The Social Implications of Population Displacement and Resettlement. An Overview with a Focus on the Arab Middle East*. The International Migration Review, Vol. 27, No. 1, 1993, s. 4–5.

⁹³ ASTHANA, Roli: *Involuntary Resettlement. Survey of International Experience*. Economic and Political Weekly, Vol. 31, No. 24, 1996, s. 1468.

tých, ktorí museli nedobrovoľne opustiť svoje príbytky z dôvodu realizácie rozvojového projektu odhaduje na 200 miliónov.⁹⁴ Pre ilustráciu, v rokoch 1979–1985 postihli výstavby vodných nádrží približne 750 000 ľudí, pričom toto číslo vychádza len z projektov Svetovej Banky, ktorá asistovala v nie viac ako 8 % z celkového počtu projektom výstavby vodných nádrží v rozmedzí týchto rokov.⁹⁵

6.2. Nedobrovoľné vysídlenie vo výskume

Skúmanie nedobrovoľného vysídlenia sociálnymi vedcami sa začalo vo vyššej miere rozvíjať, aj napriek jeho rozsahu, až v polovici osemdesiatych rokov dvadsiateho storočia. Tento záujem akademickej obce bol reakciou na zvýšené povedomie o tejto problematike, ktoré bolo podnietené väčším odporom zo strany tých, ktorých mal tento osud postihnúť.⁹⁶ Podľa niektorých bol tento záujem tiež odrazom dôslednejšieho uvedomovania si a chápania skutočnej ceny rozvojových projektov. Táto cena už nebola vnímaná len cez finančnú hodnotu, ale začalo sa pozeráť aj na environmentálne a spoločenské dôsledky.⁹⁷

U sociálnych vedcov sa do popredia postupne dostalo skúmanie socioekonomických procesov, ktoré sprevádzali proces vysídľovania. Takýto záujem bol typický hlavne pre antropológov a sociológov, ktorých prínos a postavenie v tejto oblasti výskumu Michael M. Cernea opisuje takto:

„Sociológovia a antropológovia sú pravdepodobne najlepšie vybavení k vytvoreniu konceptuálnych a funkčných nástrojov na identifikáciu zmien spôsobených vysídlením a sú schopní najlepšie poskytnúť odporúčania, taktiku a stratégie k zabráneniu odvrátiteľného vysídlenia. Taktiež sú schopní, zmierniť

---

⁹⁴ Jeho odhady vychádzajú predovšetkým z údajov, ktorými disponuje Svetová banka, no ani tie nie sú konečné a definitívne, nakoľko tá sa nezapája a nezapájala do všetkých realizovaných projektov. Zdroj: CERNEA, Michael M.: *Risks, Safeguards and Reconstruction. A Model for Population Displacement and Resettlement*. Economic and Political Weekly, Vol. 35, No. 41, s. 3659.

⁹⁵ ASTHANA, Roli: *Involuntary Resettlement. Survey of International Experience*. Economic and Political Weekly, Vol. 31, No. 24, 1996, s. 1469.

⁹⁶ CERNEA, Michael M.: *Sociological Practice and Action-Research on Population Resettlement (Part I)*. Journal of Applied Sociology, Vol. 13, No. 2, 1996, s. 85.

⁹⁷ ASTHANA, Roli: *Involuntary Resettlement. Survey of International Experience*. Economic and Political Weekly, Vol. 31, No. 24, 1996, s. 1468.

škodlivé dôsledky tých neodvratiteľných a podporovať obnovu živobytia vysídlencov.“⁹⁸

Michael M. Cernea je zároveň jedným z nich. Vďaka spolupráci, so Svetovou bankou, a pod jej záštitou postavil svoj ústredný výskum nedobrovoľného vysídlenia z počiatku deväťdesiatych rokov minulého storočia na skúmaní 192 rozvojových projektov v takmer štyroch desiatkach krajín.⁹⁹ Výsledkom jeho akčného výskumu bolo vytvorenie modelu pre procesy vysídlenia s názvom *riziká ochudobnenia a model obnovy*. Podľa jeho slov je tento model zároveň akýmsi všeobecným vzorom, ktorý zachytáva časté javy v rámci vysídlenia obyvateľstva čím je schopný vysvetliť jeho podstatu.¹⁰⁰ Z jeho výskumov vychádza väčšina ďalších výskumov a prác, ktoré sa poväčšine snažia zachytiť tieto procesy s ohľadom na konkrétne (geografické) prostredie.

Stále viac sa ale ozývajú hlasy z radov verejnosti, ale aj akademikov, že sa tieto výskumy napriek snahám o vyrovnanosť stále viac v predmete záujmu uprednostňujú a zvyšujú ekonomickú rovinu. Jedným z kritikov takéhoto zúženého pohľadu je aj Olivia Bennett. Olivia Bennett kriticky poznamenáva, že plánovanie a výskumy takýchto projektov stále berú väčší ohľad na dôsledky ekonomického charakteru a sociálne, kultúrne a psychické dôsledky odsúvajú na okraj, alebo dokonca opomínajú.¹⁰¹ Sama sa prostredníctvom svojich aktivít sa snaží upozorniť na všetky útrapy, ktoré vysídlenci prežívajú, no nie vždy môžu byť na prvý pohľad viditeľné.

Samotný proces nedobrovoľného vysídlenia obyvateľov Harvelky a Riečnice doposiaľ nebol skúmaný. Vysídlenie bolo vždy len na pozadí iného predmetu výskumu.¹⁰²

6.3. Rozvojové projekty

Najčastejšími druhmi rozvojových projektov vo svete, ktoré si zároveň vyžadujú vysídlenie miestneho obyvateľstva, boli a sú projekty vodných elektrární, zavlažovacích nádrží a nádrží na pitnú vodu. Tieto druhy projektov sú väčšinou výsledkom snáh

---

⁹⁸ Preložené a citované z CERNEA, Michael M.: *Sociological Practice and Action-Research on Population Resettlement* (Part I.). *Journal of Applied Sociology*, Vol. 13, No. 2, 1996, s. 86.

⁹⁹ Tamtiež, s.79.

¹⁰⁰ CERNEA, Michael M.: *Sociological Practice and Action-Research on Population Resettlement* (Part II.). *Journal of Applied Sociology*, Vol. 14, No. 1, 1997, s. 107–108.

¹⁰¹ BENNETT, Olivia: *Breaking the Threads. The Real Costs of Forced Resettlement*. *Oral History*, Vol. 27, No. 1, 1999, s. 40.

¹⁰² Pozri kapitolu o literatúre.

jednotlivých štátov o zlepšenie infraštruktúry, dopravy, energetickej sebestačnosti a pod.

K vysídleniu obyvateľstva z Harvelky a Riečnice došlo práve pre jeden takýto projekt – výstavbu vodárenskej nádrže.¹⁰³ Dôvodom výstavby vodárenskej nádrže Nová Bystrica bol nedostatok vody nielen v okrese Čadca (v ktorom sa obce nachádzali), ale i v okrese Žilina.¹⁰⁴ Nádrž je pri maximálnom stave naplnenia schopná zachytiť až 34 miliónov m³ vody, ktorá je po upravení dopravovaná prostredníctvom skupinového vodovodu do ďalších oblastí severného Slovenska.¹⁰⁵ Akútny nedostatok pitnej vody sa tak na Kysuciach vybudovaním tohto diela a jeho uvedením do prevádzky vyriešil.

Okrem zabezpečovania stáleho odberu vody pre úpravňu vody na zásobovanie okresov Čadca a Žilina pitnou vodou je účelom tejto nádrže aj znižovanie povodňovej vlny. Zároveň má táto nádrž aj hydroenergetický potenciál využívaný elektrárňami MVE I., MVE II.¹⁰⁶

Výstavba vodárenskej nádrže Nová Bystrica bola „v národnom záujme“. Podobné odôvodnenia boli pre takéto projekty viac ako príznačné a toho času zaznievali aj z iných oblastí vtedajšieho Československa.

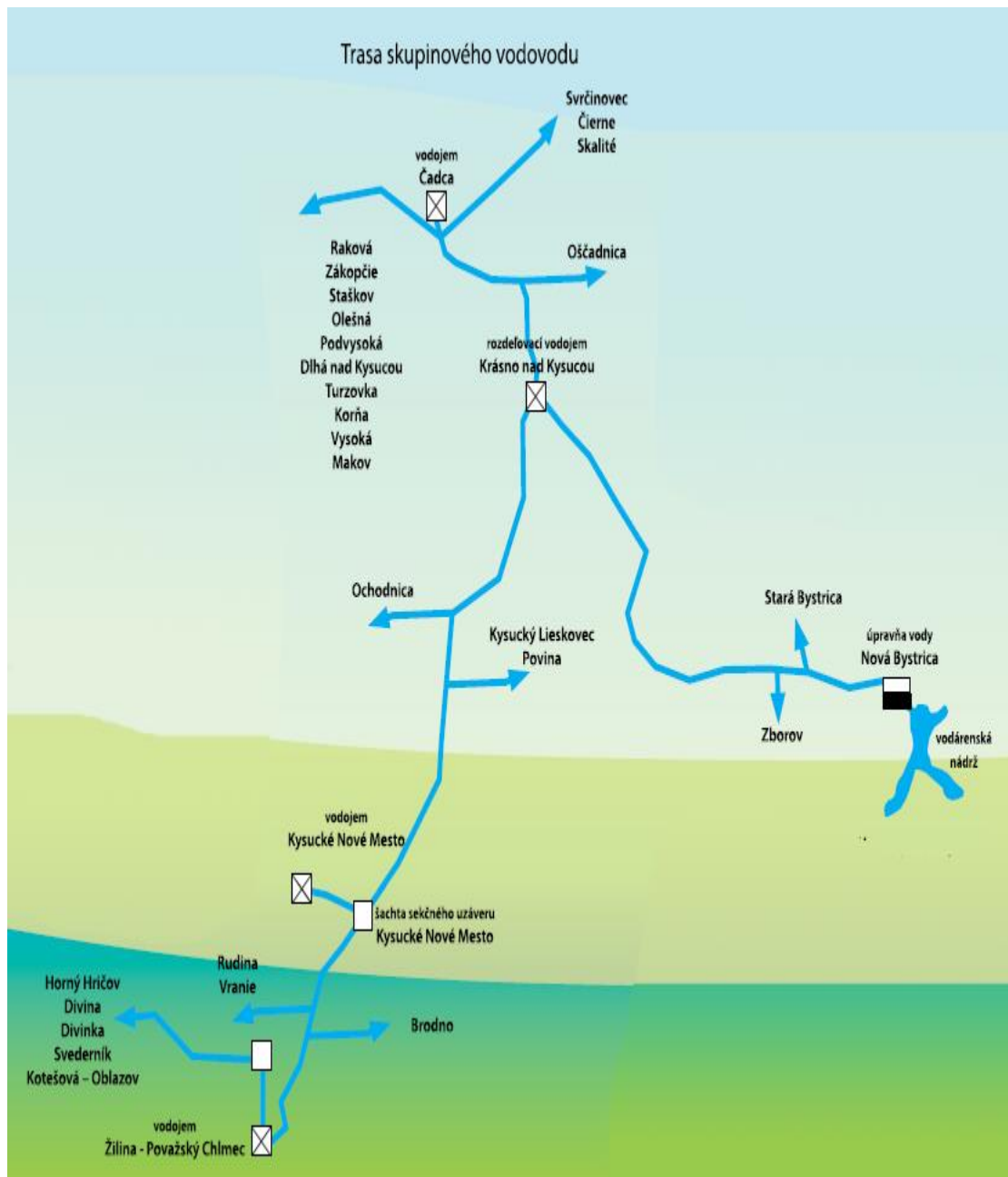
---

¹⁰³ Cernea udáva, že až 63 % z tohto počtu tvoria práve priehrady. Zdroj: CERNEA, Michael M.: *Sociological Practice and Action-Research on Population Resettlement* (Part I.). *Journal of Applied Sociology*, Vol. 13, No. 2, 1996, s. 85.

¹⁰⁴ Napriek relatívne vysokému ročnému úhrnu zrážok v regióne Kysúc bol v tomto regióne problém s nevyrovnanosťou prietokov a stavba bola opatrením, ako tok stabilizovať. Zdroj: GERÁT, Rudolf: *Kysucké premeny*. Čadca 1987, s. 12–13.

¹⁰⁵ <http://www.novabystrica.sk/index.php/pamiatky-zaujvosti-pre-ntevnv-136/vodnielo-n-bystrica-pre-ntevnv-184> [cit. 2016-03-20].

¹⁰⁶ <http://www.novabystrica.sk/index.php/pamiatky-zaujvosti-pre-ntevnv-136/vodnielo-n-bystrica-pre-ntevnv-184> [cit. 2016-03-20].

Obrázok č. 1: Zásobovanie pitnou vodou z vodárenského zdroja Nová Bystrica. Trasa skupinového vodovodu.¹⁰⁷

Výstavba vodných nádrží, ako špecifický druh rozvojového projektu, ale nikdy neprináša okamžitý prospech všetkým a vyžaduje od časti populácie svoju obeť. Táto časť populácie žije väčšinou v odľahlých a málo zaľudnených častiach krajiny, ktorých vývoj

¹⁰⁷ Zdroj: http://www.sevak.sk/uploadsfile/NB_VZ_final.pdf [cit. 2016-03-20].

hospodárstva nie je veľmi dynamický.¹⁰⁸ Odôvodnenie pre prípad výstavby vodárenskej nádrže Nová Bystrica tento trend len potvrdzuje:

„Neúnosné hospodárenie na roztrúsených kopaniciach, nedostatok vody a vodohospodársko-energetické potreby národného hospodárstva rozhodli koncom 60. rokov o výstavbe vodnej nádrže pod sútokom potokov Riečnica a Harvelka. Roku 1970 tu bol uskutočnený vodohospodársky a geologický prieskum a následne prijaté definitívne rozhodnutie, v dôsledku čoho ONV v Čadci zastavil ďalšiu výstavbu v Riečnici a Harvelke.“¹⁰⁹

Všeobecne sa často jedná regióny, v ktorých je prevažne poľnohospodárstvo zdrojom obživy a vysídlení sa tak najčastejšie stávajú z poľnohospodárov a z ľudí s najobmedzenejším prístupom k vzdelaniu, príjmom, informáciám a bez politického vplyvu. Výber takýchto miest je odôvodňovaný aj možnosťou začlenenia takýchto ľudí (často vnímaných ako nepokrokových) do modernej spoločnosti.¹¹⁰

Práca si v predmete vymedzila skúmanie konkrétnej komunity, no aspoň v pár vetách dovoľím pripomenúť, že výstavba vodných či vodárenských nádrží neovplyvňuje len tých, ktorí stavbe musia ustúpiť fyzicky. Realizácia takýchto projektov má vplyv (negatívny i pozitívny) na celé okolie.¹¹¹ Spomedzi viacerých kategórií ľudí spomeniem tú, ktorá je zaťažená najväčším bezpečnostným rizikom.

Zásah do životov má výstavba vodnej nádrže aj pre tých, ktorí žijú v oblasti pod priehradným múrom – hrádzou.¹¹² Ohrozenie pritom nie je vysoké len pre obyvateľov miest v bezprostrednej blízkosti. Príkladom môže byť Kysucké Nové Mesto, ktoré je od miesta hrádze vzdialené na desiatky kilometrov. V prípade prietrže vodného diela by

---

¹⁰⁸ THE WORLD BANK: *Involuntary resettlement sourcebook. Planning and Implementation in Development Projects*. Washington, DC 2004, s. 321–322.

¹⁰⁹ Citované z: GERÁT, Rudolf: *Pamätnica zaniknutých obcí Riečnica a Harvelka*. Čadca 1999, s. 7.

¹¹⁰ THE WORLD BANK: *Involuntary resettlement sourcebook. Planning and Implementation in Development Projects*. Washington, DC 2004, s. 321–322; a SHAMI, Seteney: *The Social Implications of Population Displacement and Resettlement. An Overview with a Focus on the Arab Middle East*. The International Migration Review, Vol. 27, No. 1, 1993, s. 7; BENNETT, Olivia: *Breaking the Threads. The Real Costs of Forced Resettlement*. Oral History, Vol. 27, No. 1, 1999, s. 39 a DE WET, Chris: *Economic Development and Population Displacement. Can Everybody Win?* Economic and Political Weekly, Vol. 36, No. 50, 2001, s. 4639.

¹¹¹ Týchto ľudí pripomína napr. Chris de Wet. Zdroj: DE WET, Chris: *Economic Development and Population Displacement. Can Everybody Win?* Economic and Political Weekly, Vol. 36, No. 50, 2001, s. 4641.

¹¹² Výška priehradného múru v Novej Bystrici je približne 60 m.

prielomová vlna mesto zasiahla približne do 90 minút, jej rýchlosť by mohla byť až 3,1 m/s a výška by mohla dosiahnuť až neuveriteľných 5 m.¹¹³

---

¹¹³ Zdroj: <http://www.kysuckenovemesto.sk/web/hlasovanie/mimorudalost/havaria.htm>
[cit. 2016-03-20].

7. Vplyv(y) nedobrovoľného vysídlenia

Nedobrovoľné vysídlenie neznamená pre dotknuté osoby len fyzické premiestnenie z jedného miesta na druhé jednorazovým aktom. Vysídlenie je najčastejšie dlhodobým procesom, ktorý so sebou prináša mnoho problémov rôznym stranám.¹¹⁴ Ukazuje sa však, že tými, ktorí sú zasiahnutí najviac, sú jednoznačne samotní vysídlenci. Rozvojové projekty, ktoré sú často realizované v prospech všetkých ich paradoxne naopak často ochudobňujú a to nielen ekonomicky. Práve oni musia najviac obetovať – zmeniť plány do budúcnosti, opustiť svoje dom(ov)y, pretrhať rodinné zväzky a priateľstvá, vzdať sa poznaného a mnoho ďalšieho.¹¹⁵

Ako už bolo niekoľkokrát zmienené, výskumným nástrojom pre skúmanie vplyvov nedobrovoľného vysídlenia sa mi stali výskumy Michaela M. Cerneu a predovšetkým jeho slávny model rizík ochudobnenia vysídlenia, ktorý zostavil.¹¹⁶ Tento model obsahuje osem najčastejších možných rizík, ktoré v najväčšej miere sprevádzajú proces vysídlenia a v konečnom dôsledku vysídlencov po rôznych stránkach ochudobňujú.

Na základe týchto ôsmich rizík vedúcim k ochudobneniu som vytvorila kategórie, na ktoré som sa chcela zamerať pri výskume vplyvu vysídlenia na obyvateľov Harvelky a Riečnice. Moje kategórie sú však viac zovšeobecnené, čo mi umožnilo vidieť i iné vplyvy v danej kategórii než tie, ktoré definoval Michael M. Cernea.¹¹⁷

Ďalším dôvodom zovšeobecnenia je fakt, že hľadanie rizík vymenovaných Cerneom by automaticky znamenalo hľadať len negatívne vplyvy. Nech už bolo vysídlenie akokoľvek traumatizujúcim zážitkom, mám za to, že predpokladať výhradne jeho negatívny vplyv na životy obyvateľov Harvelky a Riečnice by bolo nesprávne. To potvrdili aj výpovede

---

¹¹⁴ Pripomínam, že zasiahnuté nie sú len osoby, ktoré museli fyzicky miesto opustiť, ale aj širšie okolie vysídlenej oblasti a ľudia v oblastiach, do ktorých títo vysídlenci prichádzajú (hlavne v prípadoch, že ide o masové vysídlenie istej skupiny ľudí na rovnaké miesto).

¹¹⁵ Pre ďalšie pozri: CERNEA, Michael M.: *Sociological Practice and Action-Research on Population Resettlement* (Part I.). *Journal of Applied Sociology*, Vol. 13, No. 2, 1996, s. 84– 85 a CERNEA, Michael M.: *Risks, Safeguards and Reconstruction. A Model for Population Displacement and Resettlement*. *Economic and Political Weekly*, Vol. 35, No. 41, 2000, s. 3673.

¹¹⁶ Sám Cernea k výskumu nabáda aj študentov a ponúka im tento model na overovanie hypotéz, ale aj ako odrazový bod pre ich cestu za poznaním skutočnej ceny vysídlenia. Zdroj: CERNEA, Michael M.: *Sociological Practice and Action-Research on Population Resettlement* (Part II.). *Journal of Applied Sociology*, Vol. 14, No. 1, 1997, s. 107–108.

¹¹⁷ Ako príklad uvediem riziko *straty zamestnania*, ktoré som transformovala do kategórie *zamestnanie*.

narátorov, ktorí sami niektoré skutočnosti súvisiace s nútenou zmenou prostredia nevnímali ako výlučne negatívne. Zovšeobecnením som si teda otvorila možnosť hľadať aj prípadné pozitívne vplyvy v rámci daných kategórií.

Kategórie inšpirované modelom Michaela M. Cerneu boli len záchytné, a preto som sa nimi nenechala obmedzovať. Počas objavovania a skúmania vplyvov vysídlenia na obyvateľov Harvelky a Riečnice som narazila na niekoľko ďalších kategórií, v ktorých som isté vplyvy zaznamenala. Niektoré z nich boli skôr ojedinelé, odrážajúce osobitosť narátora a jeho spôsob života, iné sa však vyskytovali takmer v každom z rozprávání. Po starostlivom uvážení a posúdení na základe ich výskytu som do konečného spracovania zaradila kategórie: *dom a domov, pôda, zamestnanie, spoločenské postavenie, kultúra, komunita, identita, zdravie, strava a prístup k majetkom*.

Usporiadanie kategórií v tejto kapitole nedodržiava usporiadanie podľa Cerneovho modelu a nezodpovedá ani usporiadaniu výskumných pod-otázok, ale sú usporiadané tak, ako to určuje logika veci. Navyše, obsahy niektorých sa prekrývajú a isté faktory vplyvu opakujú, no tieto presahy sú opodstatnené a vyplynuli z danej reality. Rozsahom sú pod-kapitoly nevyvážené. Tento rozsah však zároveň istým spôsobom odráža, ako veľmi boli jednotlivé kategórie obsiahnuté v rozprávaniach narátorov.

Pri poznávaní vplyvov vysídlenia si tiež musíme uvedomiť dve dôležité skutočnosti. Po prvé, opisované vplyvy, resp. ich pôsobenie, nemôžeme hľadať až po samotnom fyzickom premiestnení.¹¹⁸ Spúšťačom v takýchto situáciách býva už nariadenie o vysídlení, od vydania ktorého badať najväčšie zmeny v životoch ľudí.¹¹⁹ Po druhé, jednotlivé vplyvy pôsobia nie iba v následnosti, ale i simultánne a zároveň na seba celý čas pôsobia.

Michael M. Cernea v rámci svojich výskumov o niečo ďalej, než je len popis rizík ochudobnenia a v rámci svojho modelu navrhuje opatrenia, akými ochudobneniu v jednotlivých oblastiach života u vysídlelcov možno predísť.

---

¹¹⁸ SHAMI, Seteney: *The Social Implications of Population Displacement and Resettlement. An Overview with a Focus on the Arab Middle East*. The International Migration Review, Vol. 27, No. 1, 1993, s. 12.

¹¹⁹ V prípade Harvelky by sme mohli mierne zmeny badať ešte pred oficiálnym rozhodnutím o výstavbe vodného diela, kedy sa o tejto možnosti hovorilo ešte len neoficiálne.

V prípade Harvelky a Riečnice o žiadnych opatreniach (možno s výnimkou náhradného bývania) nemôže byť reč, pretože takéto návrhy a ich realizácie neboli vtedajšou realitou. Je ale pravdou, že niektoré opatrenia, ktoré môžu podľa Cerneu vysídlencom s prekonávaním rizík ochudobnenia pomôcť, som skutočne identifikovala. Tie ale boli poväčšine samozrejmosťou nového prostredia, ktoré si vysídlenca vyberali sami a neboli účelovo zavedené.¹²⁰ V tejto práci sa im však už nevenujem, pretože v prípade Harvelky a Riečnice sa vysídlenie za nejakých podmienok už uskutočnilo a mojím cieľom je jeho vplyvy len zachytiť a popísať.

7.1. Dom a domov

Azda najzmieňovanejšími starosťami, ktoré nútené vysídlenie ľuďom prinieslo, boli tie súvisiace s ich domom a novým bývaním. Rozhodnutie o zániku obcí pochopiteľne znamenalo, že svoje dom(ov)y museli navždy opustiť. Domy boli od obyvateľov vykúpané podľa hodnoty, akú im určili odhadcovia a po tom, čo sa z nich ich majitelia vysťahovali, boli priebežne demolované. Tomuto osudu uniklo len niekoľko dreveníc, ktoré boli prenesené do Múzea kysuckej dediny, alebo ktoré si niekto odkúpil a previezol na nové miesto.

Samotné odkupovanie domov nebolo procesom jednoduchým, i keď nikto z obyvateľov sa neocitol bez strechy nad hlavou, čo nie je pri takýchto projektoch ojedinelé. Napríklad v prípade čínskej nádrže Danjiangkou štúdie hovoria, že približne z 20 % relokantov sa stali bezdomovci a ľudia v krajnej núdzi.¹²¹

Jedným z plánov, ako vysídlencom kompenzovať ich stratu príbytkov boli (nejasné a nekonkrétne) plány výstavby náhradných domov.¹²² Túto možnosť obyvatelia ale nevíkali tak, ako by sa mohlo očakávať. Ani rozhodnutia odmietnuť takéto riešenie nie sú v podobných prípadoch ojedinelé. Touto problematikou sa zaoberal Mohammed Asif, ktorý identifikoval niekoľko rôznych odôvodnení odmietavého prístupu. Jedno z odôvodnení znelo, že vysídlenca sa obávajú v prípade presídlenia do spoločného

---

¹²⁰ Len na ilustráciu uvádzam príklad toho, akým spôsobom znížiť riziko zhoršenia zdravia. Jedným z nástrojov je zakladanie zdravotných stredísk pre vysídlenca. To sa v prípade Harvelčanov a Riečničanov nespravilo, ale svojím presťahovaním do iných oblastí s ich dostupnosťou si toto riziko vlastne znížili sami.

¹²¹ CERNEA, Michael M.: *Sociological Practice and Action-Research on Population Resettlement* (Part II). *Journal of Applied Sociology*, Vol. 14, No. 1, 1997, s. 111.

¹²² Počas výskumu som nikdy na presnejšie údaje nenarazila.

a vopred určeného priestoru toho, že budú pod drobnohľadom, a že ich životy budú naďalej ovplyvňované vyššou mocou, ktorá na nich bude mať takto lepší dosah.¹²³

Určiť konkrétne dôvody odmietavého postoja Harvelčanov a Riečničiarov nedokážem. Nikto z mnou dotazovaných však nevyjadril dôvod sám za seba, vyjadrovali len domnienky, ktoré by odmietavý postoj mohli vysvetľovať.

K výstavbe nových domov pre vysídlenecov teda nedošlo, no bola im ponúknutá pomoc v podobe nájomných bytov.

„V našom okrese bolo pre občanov zátopovej oblasti zabezpečených 234 bytov, tento limit bol stanovený Ministerstvom výstavby Slovenskej republiky. Rodinné (štátne) byty boli ponúkané všetkým občanom vysídlených z Harvelky. Avšak veľa občanov túto ponuku odmietlo, pretože život na dedine, práca na poli, gazdovstve, na záhradkách je úplne odlišný od života v „panelákoch“. Teda len veľmi ťažko by si privykali na iný spôsob života, aký doteraz žili.“¹²⁴

Uvedený úryvok veľmi dobre vystihuje dôvody neprijatia ani tejto ponuky, ku ktorým som počas výskumu dospela i ja. Dovtedajší spôsob života obyvateľov Harvelky sa líšil so životom v takomto uzavretom priestore natoľko, že túto možnosť obyvatelia takmer úplne vylučovali.

„Jaj, do paneláku ani za boží trest. To už nie. To radšej už by som zomrela. Hocikde jako do paneláku. No jako by som tam bývala, to je len také hniezdo tam. No a keď vyjdem ven, to je na ulici. Tuto keď vyjdem ven, tak vyjdem na záhradu, vyjdem na dvor. Vidím sliepky, vidím psíka, vidím všetko a temu sa teším. Vtáčiatka mi tu pekne spievajú a to mám takú radosť z toho.“¹²⁵

Takýto postoj bol charakteristický hlavne pre staršiu generáciu. Paradoxom je, že práve jej predstavitelia v bytoch končili pomerne často, pretože nemali prostriedky a sily na to, aby si dom znovu postavili, či inak zaobstarali.

Zaujímavé je, že napriek tomu, že evidentne existovali snahy (alebo náznaky snáh) o nájdenie riešenia zo strany štátu, málo ľudí túto možnosť pri svojich výpovediach zmienilo. Ako ale ukázali moje dodatočné otázky, isté znalosti o týchto snahách mali.

---

¹²³ ASIF, Mohammed: *Why Displaced Persons Reject Project Resettlement Colonies*. Economic and Political Weekly, Vol. 35, No. 24, 2000, s. 2007.

¹²⁴ Citované z: *Obecná kronika – Harvelka*, bez paginácie.

¹²⁵ Citované z: *Ludia spod zelenej lipy* [dokumentárny film]. Réžia Ján Genserek. Československá televízia, Bratislava 1985.

Napriek tomu celú situáciu vnímali a stále vnímajú tak, že štát sa k nim obrátil chrbtom a okrem nepatrnej pomoci pri sťahovaní im neposkytol žiadnu pomoc.

Väčšina vtedajších obyvateľov sa teda rozhodla ísť cestou hľadania nového bývania vo vlastnej réžii. Zdrojom k tomuto účelu im čiastočne slúžila finančná kompenzácia, ktorú dostali za svoje majetky. Úmyselne používam slovo *čiasťočne*, pretože táto kompenzácia, podľa slov narátorov, nestačila na zabezpečenie dôstojného bývania v inej lokalite. K jeho zabezpečeniu mnohí siahali hlboko do vlastných úspor alebo si požičiavali peniaze od ostatnej rodiny. Po finančnej stránke si v tomto ohľade rozhodne pohoršili.

S hľadaním nového domova sa spájala i nemalá časová investícia. Čas museli obyvatelia v prvom rade investovať do hľadania vhodného domu, ale ani jeho nájdením a kúpou im starosti neodpadli. Títo ľudia si často (práve kvôli finančnému hľadisku) kupovali len hrubé stavby domov, alebo staršie domy. Tie si vyžadovali dostavbu, opravy alebo rekonštrukciu. Ich realizácia bola ale veľmi komplikovaná, pretože nikto z nich si nemohol na tieto úkony dovoliť najat' iné osoby. Svoje budúce domy chodili pripravovať vo voľnom čase a cez víkendy. Pridanou komplikáciou bolo i to, že v prípade, že už vo vybraných obciach nemali rodinných príslušníkov alebo aspoň známych, s týmito prácami im nemal kto pomôcť.¹²⁶

V dobovom televíznom dokumente z obce Riečnica rozprávač hovorí:

„Tí ktorí odišli už pred niekoľkými rokmi, vracajú sa len v spomienkach, alebo keď ich pritiahne vôňa hríbov či čučoriedok, ktorých je v okolitých lesoch neúrekom. Prichádzajú a rozprávajú tým, ktorí stále neveria. Ako si zvykli v novom byte, ako si kúpili murovaný domček pri Martine, Topolčanoch či Trnave. A ako namiesto zbierania kamenia oberajú sladké strapce hrozna. Hlinenú podlahu vymenili za drevené parkety a z kohútikov tečie podľa želania studená alebo horúca voda.“¹²⁷

Táto výpoveď by mohla viesť k predpokladu, že vybavenie nových domov by mohlo ľuďom odchody uľahčovať. Vybavenie domov alebo celková kvalita bývania však narátormi neboli zmieňované ako pozitívum. V skutočnosti tieto faktory vôbec sami nezmieňovali, k ich porovnaniu pristúpili až v rámci odpovedania na moje otázky

¹²⁶ V Harvelke a Riečnici bolo bežnou praxou, že si ľudia stavali domy svojpomocne. Tento systém fungoval na princípe reciprocity a na základe dobrých vzťahov v obciach. Ľudia „zvonku“ sa najímali len na práce, na ktoré nemali iní oprávnenie (zapájanie elektrickej energie a pod.).

¹²⁷ Citované z: *Ľudia spod zelenej lípy* [dokumentárny film]. Réžia Ján Genserek. Československá televízia, Bratislava 1985.

ohľadom kvality bývania. V tomto prípade všetci uznali, že si v tomto ohľade, za istú cenu, polepšili, no stále radšej nostalgicky spomínali na jednoduchosť pôvodných príbytkov.

Prevalu spomienok na dom(ov) v Harvelke alebo Riečnici nad reflexiou domov(ov), do ktorých sa presťahovali vysvetľujem ich silnou väzbou na domov, ktorý bol symbolizovaný aj (rodným, rodičovským) domom. Na stratu domu sa teda v prípade týchto ľudí nemôžeme pozerat' len ako na stratu stavby s istou finančnou hodnotou, ale aj ako na stratu domova. Práve dom bol pre nich tým najhmotnejším spredmetnením miesta stretávania, stredom prirodzenosti a miesto návratu. Domova.¹²⁸

Práve pri spomínaní na stratu domu/domova boli narátori najviac emotívni, čo je len ďalším dôkazom toho, aký vplyv na nich stále táto strata má. Mnohí sa na miesta, kde ich dom stál, stále vracajú a spomínajú. Ba čo viac, opätovne na týchto miestach vytvárajú fyzické dôkazy ich dávnej existencie.¹²⁹ Okrem fyzických návratov sa do svojich domov vracajú aj v snoch a spomienkach. Obrazy domov visia na nejednej stene v ich nových domoch a v ich záhradách rastie nejeden strom, ktorého korene ešte pamätajú zem v Harvelke alebo Riečnici. Veľa z nich doteraz ľutuje, že si z domov a záhrad neodniesli viac.¹³⁰ Nie preto, že ich majetky skončili v rukách zlodejov alebo boli zničené demoláciou, ale preto, aby mali týchto cenných pamiatok ešte viac.

7.2. Pôda

Veľmi typickým a zo situácie plynúcim dôsledkom núteného vysídlenia je strata pôdy, pričom spôsoby, akými sa tomu deje je v týchto prípadoch viacero. Zabavenie, vyvlastnenie, znárodnenie alebo odpredaj majetku investorom projektu alebo príslušným štátom sú tie najčastejšie z nich.

---

¹²⁸ Pre viac informácií o vnímaní domova pozri: MLICHOVÁ, Katarína: *Zatopené obce Harvelka a Riečnica. Vyrovnávanie sa s vysťahovaním. Väzba na domov*. Olomouc 2014. Diplomová práca. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra sociológie, andragogiky a kultúrnej antropológie, s. 43–51.

¹²⁹ V Harvelskej a Riečnickej krajine je dnes možné natrafiť na pamätné kríže a tabule (pozri obrazovú prílohu).

¹³⁰ To, že tomu tak neučinili je dôkazom toho, ako boli obyvatelia zle informovaní. Najčastejšie tak konali zo strachu, že prevezenie väčších častí (drevené schodiská, ploty a pod.) by bolo považované za krádež, nakoľko tieto statky boli zarátané do hodnoty domu pri jeho oceňovaní, a teda neskôr od nich odkúpené štátom.

Obyvatel'ov Harvelky a Riečnice prirodzenie zaujímalo, čo sa s ich pôdou, ktorú mali vo vlastníctve, stane po ich odchode a či niekto zohľadní im spôsobenú finančnú ujmu. Účastník jednej zo schôdzí, na ktorej sa majetkové vysporiadanie riešilo, spomína na im vysvetlené takto:

„Pamätám si, to som bol veľmi mladý chalan, bola ustanovujúca schôdza a ja som tam bol jako decko. Celá obec tam bola. Vtedy si pamätám, že hovorili tam tí mocipáni za tým stolom vpredu: ‚Každá medza, každý strom, každý krík, všetko vám bude preplatené.‘ Dodnes nám nie je.“¹³¹

V tomto prípade boli pozemky od občanov vykupované, aj keď sociologické a antropologické terénne výskumy dokázali, že pre vysídlencov je pre znovuoobnovenie živobytia na novom mieste istejšie zabezpečenie pôdy, než finančná hotovosť za pôdu odkúpenú v ich pôvodných sídlach. Výkupu majetku v obciach, s ktorým sa začalo už v roku 1978, predchádzalo jeho oceňovanie. To sa ukázalo v prípade týchto obcí z pohľadu narátorov ako veľmi netransparentné. Obyvatelia nechápali, na základe akých presných kritérií sa majetok oceňoval a ani s navrhovanou hodnotou neboli poväčšine spokojní.

Ďalšia zmena oproti pôvodným sľubom nastala, keď sa k výkupu pristupovalo len vtedy, keď sa jednalo o tzv. intravilán. Ostatné pozemky obyvateľom vykompenzované neboli, a preto sú niektorí ešte dnes ich vlastníckmi, no kvôli vode alebo ďalším ochranným opatreniam z nich nemajú reálny úžitok.¹³²

„Nevykupovalo sa všetko, vykupoval sa len intravilán, to je blízko zastavaných plôch – akože dvory, kde boli chalupy a nejaké humná a okolo sa vykúpil. A potom pozemky, ktoré boli v zátopovej oblasti. Ostatné pozemky v Harvelke nie sú vykúpené a sú vlastne stále majetkom tých ľudí, ktorí tam bývali.“¹³³

„My sme dostali vlastne len za dom a za tú záhradu kolo domu a ostatný extravilán, tam sa absolútne nič neplatilo. A vlastne ostatné všetko je tam. Je to na papieri, je to naše. V podstate už to nie je ani orná pôda, už tam je dnes takmer les, už to nie sú pasienky, lúky. Už to tá vegetácia pohltila.“¹³⁴

---

¹³¹ KOVÁČ, Viliam (1963). Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

¹³² Objavil sa tiež názor, že vzhľadom na charakter okolitej krajiny by sa dalo predpokladať, že táto pôda by v budúcnosti získala oveľa vyššiu hodnotu vzhľadom na rozmáhajúci sa trend agroturistiky.

¹³³ ROMAN, Jozef (1955–2014). Z rozhovoru uskutočneného 16. februára 2014.

¹³⁴ HORELIČANOVÁ, Mária (1958). Z rozhovoru uskutočneného 23. januára 2016.

Prítomnosť poľnohospodárskej pôdy bola častým kritériom pri výbere nového bydliska. Dôvodmi boli nielen možnosť dopestovania si potravín, ale aj možnosť akejsi sebarealizácie. Väzba týchto ľudí na kúsok poľa bola jednoducho taká silná, že jej prerušenie by bolo pre viacerých neprípustné. Napríklad aj z tohto dôvodu odmietali náhradné bývanie v bytoch. Za ich motiváciou nájsť si bývanie, pri ktorom by mali aj prístup k pôde nevidím len finančné hľadisko.

„Tam sa mu [otcovi, pozn.] to celkom videlo, lebo tam bolo aj kúsok poľa, tak mohol čosi porobiť, lebo dedo bez roboty by nebol vydržal.“¹³⁵

Napriek tomu, že práca nedisponuje konkrétnymi číslami, z rozprávání narátorov je viac ako jasné, že výmera pôdy, ktorú vlastnili pred a po vysídlení sa jednoznačne znížila. Najčastejšie dôvody boli dva – nedostatok finančných prostriedkov na zakúpenie aspoň rovnakej výmery pôdy kvôli vyšším cenám v novej lokalite, ale aj jej nedostatok v bezprostrednom okolí nových obydľí, čo bolo typické hlavne pre mestské prostredie.

Pri takejto analýze sa nemôžeme na pôdu pozerat' len ako na nehnuteľný majetok s istou trhovou cenou, pretože pôda je v zároveň priestorom, na ktorom sa uskutočňujú ekonomické a sociálne procesy. Michael M. Cernea hovorí: „Pokiaľ pôda, ktorá tvorí akúsi základňu pre výrobný systém nie je znovu obnovená inde, alebo nie je nahradená zamestnaním so stálym príjmom, jej strata spôsobuje postihnutým rodinám ochudobnenie.“¹³⁶ Najčastejšie je dôvodom tejto skutočnosti fakt, že kapitál z takéhoto výkupu neodráža skutočnú trhovú hodnotu majetku a to je zdrojom komplikácií pri procese obnovy generovania príjmu a zabezpečenia živobytia. Vysídlení takto nielenže strácajú po finančnej stránke, ale k nej sa pridružujú aj ďalšie problémy.

Práca na poli, ako bolo už opísané, nebola síce pre Harvelčanov a Riečničanov jedinou možnosťou zabezpečenia živobytia, no napriek tomu mala pre nich nesmierne dôležitý význam a poľnohospodárstvo tu bolo neoddeliteľnou zložkou života. Aj keď poľnohospodárska produkcia plne nestačila na živobytie a väčšina rodín žila z príjmu aj z inej oblasti, každá vlastnila aspoň kúsok poľa, čím sa snažila priblížiť sa čo najväčšmi k vlastnej potravinovej sebestačnosti.

---

¹³⁵ MLICHOVÁ, Monika (1951). Z rozhovoru uskutočneného 17. januára 2016.

¹³⁶ Preložené a citované z: CERNEA, Michael M.: *Risks, Safeguards and Reconstruction. A Model for Population Displacement and Resettlement*. Economic and Political Weekly, Vol. 35, No. 41, 2000, s. 3663.

S vlastníctvom pôdy úzko súvisí aj stav dobytka a ďalších hospodárskych zvierat. Menej pozemkov znamenalo samozrejme aj ich menší počet, pretože krmivo muselo byť dokupované a dobytok sa nemal kde držať a pásť.

Na jednej strane strata pôdy znamenala ochudobnenie týchto ľudí, pretože im bol zároveň odobraný prírodný a aj človekom vytváraný kapitál, ktorý im dovtedy umožňoval vypestovať si alebo vyrobiť množstvo produktov.¹³⁷ Na strane druhej bol tento výpadok kompenzovaný novým príjmom do rodiny, ktorý priniesli najmä ženy, ktoré do vysídlenia väčšinou nepracovali a ostávali doma. V novom prostredí sa väčšina z nich zamestnala, čo by sa i tak vylučovalo s hospodárením v takom množstve, ako tomu bolo ešte v Harvelke či Riečnici. Takto sa vyrovnávali príjmy s výdavkami, pretože si mnoho dovtedy doma dopestovaných potravín museli zakúpiť.

Ba čo viac, existovali ľudia, ktorí uvítalo novú skutočnosť, že neboli natoľko závislí na práci na poli. Práca tu rozhodne bola ťažšia, než obdobná práca niekde inde a neprinášala ani požadovaný zisk. Žiaden z narátorov však s predstavou, že by možnosť práce na poli stratil úplne, nebol úplne stotožnený.

7.3. Zamestnanie

Ďalším Cerneom zachyteným a popísaným dôsledkom vysídlenia je strata práce, ktorá má za následok zvýšenú nezamestnanosť vysídlených ľudí. Strata zamestnania je podľa neho pre niektorých vysídlených väčším úderom, než strata domova. Predovšetkým je tomu tak, ak sa jedná o ľudí, ktorých existencia závisí na zamestnaní (robotníci nevlastniaci pôdu, pracovníci verejných služieb, obchodníci a malí podnikatelia).¹³⁸ Moje závery však v prípade Harvelky a Riečnice ukazujú na trend opačný.

Na základe rozhovorov by sme ľudí mohli rozdeliť do dvoch skupín podľa toho, aké obavy (ne)mali z nájdenia nového zamestnania. Zatiaľ čo jedna skupina sa nájdenia zamestnania vôbec neobávala, pretože „vtedy mal prácu každý“, druhá prejavovala značné obavy, či si ju v novom prostredí skutočne dokážu nájsť. Napriek tomu, že obavy z nájdenia novej práce po vysídlení nemal v obciach každý, každý túto kategóriu

---

¹³⁷ Na túto formu ochudobnenia upozornil Michael M. Cernea. Zdroj: CERNEA, Michael M.: *Risks, Safeguards and Reconstruction. A Model for Population Displacement and Resettlement*. Economic and Political Weekly, Vol. 35, No. 41, 2000, s. 3663.

¹³⁸ CERNEA, Michael M.: *Sociological Practice and Action-Research on Population Resettlement (Part II)*. Journal of Applied Sociology, Vol. 14, No. 1, 1997, s. 110.

nejakým spôsobom reflektoval, čo svedčí o tom, že to bola stále jedna zo starostí, ktoré vysídlení ľudia museli riešiť. Obom však boli spoločné iné obavy – to, aká táto práca bude.

Situácia so zamestnanosťou nebola u Harvelčanov a Riečničanov jednoduchá ani v období pred vysídlením. Pripomeniem, že väčšina žien ostávala doma, kým muži, až na niekoľko málo výnimiek, za prácou odchádzali mimo domova. Po nedobrovoľnom odchode z obce však tieto ženy nastupovali do zamestnaní, čo v konečnom dôsledku znamenalo nárast zamestnanosti. Toto zaradenie do pracovného procesu si veľa z nich dokonca pochvaľovalo, pretože ich to zaradilo do pracovného kolektívu a tiež sa tak odpútali od ťažkej práce na poli.

Muži s nájdením zamestnania nemali väčšie problémy. Väčšina z nich zamestnanie dovedy mala aspoň sezónne. Presunom do iného prostredia to už len zriedkakedy boli sezónne práce, čím vlastne v tomto ohľade získali. U tých, ktorí za prácou dochádzali denne, alebo chodili na týždňovky sa často stávalo, že svoje nové obydlia hľadali práve v jej okolí.

Olivia Bennett si všimla že tí, ktorí pôsobili v inej sfére než v poľnohospodárstve, resp. boli aj inak zruční, si skôr našli lepšie uplatnenie.¹³⁹ Avšak, ani gazdovia s Harvelky a Riečnice, ktorí boli dovedy vzrastení s pôdou, nemali s nájdením zamestnania väčšie problémy. Bolo tomu tak preto, že aj keď títo gazdovia pracovali na hospodárstve „v podstate to bolo tak, že skoro každý roľník mal vyhňu, v ktorej si sám vyrábala a opravoval hospodárske náradie – ostrenie motyk, sekier, pluchov, výroba podkov pre kone, či podkúvanie.“¹⁴⁰ Gazdovia boli teda dostatočne zruční aj v inej oblasti a s takýmito schopnosťami to mali s uplatnením o niečo jednoduchšie.

V prípade, že sa vyskytol problém súvisiaci s prácou v novom prostredí, problémom bola práca samotná. Množstvo dovedy hospodárov (žien aj mužov) sa snažilo získať zamestnanie v podobnej oblasti. Tí, ktorým sa to podarilo, pracovali hlavne na družstvách a veľkostatkoch. Spôsob práce bolo ale niečo, s čím sa na novom pracovisku vyrovnávali len veľmi ťažko. Dôvodom bola podľa vysídlelcov nízka pracovná morálka

---

¹³⁹ BENNETT, Olivia: *Breaking the Threads. The Real Costs of Forced Resettlement*. Oral History, Vol. 27, No. 1, 1999, s. 42.

¹⁴⁰ Citované z: JONEKOVÁ, Eva – JUDÁK, Viliam – LALINSKÝ, Milan: *Nová Bystrica. Rozlohou najväčšia obec na Kysuciach*. Čadca 2010, s. 321.

a usilovnosť. U hospodárov boli veľmi časté narážky na to, ako si ľudia nevážili prírodu, s ktorou pri práci prichádzali do kontaktu, ako sa na družstvách zaobchádza so zvieratami a mnoho ďalších. Takéto reakcie môžeme označiť za kultúrny šok, pretože (pracovné) návyky Harvelčanov a Riečničiarov sa od tých v novom prostredí vo väčšine prípadov značne líšili.

„Tatík taký poctivý, on napríklad vravel, že trebárs videl na družstve, ako bijú tie zvieratá. Tak to mu bolo tak ľúto, lebo my sme mali kravičky, my sme sa o tie zvieratá tak starali. Jeho to tak trápilo, aj že chlapi tam pili od smädu víno a u nás mliečko. On bol tak inak zvyknutý.“¹⁴¹

Mzdové ohodnotenie nebolo narátormi nijako reflektované bez opýtania sa na túto tému. Odpovede na to, či si títo ľudia vo výške mzdy po vysídlení prilepšili alebo pohoršili však naznačujú, že k výrazným zmenám nedošlo a po tejto stránke boli na tom približne rovnako.

7.4. Spoločenské postavenie, kultúra, komunita a identita

Nasledujúca podkapitola v sebe zahrňuje hneď niekoľko skúmaných kategórií, nakoľko určiť presné hranice zaradenia pri skúmaní niektorých z nich kvôli ich vzájomnej nadväznosti nebolo možné. Podkapitola obsahuje analýzu kategórií *spoločenské postavenie, kultúra, komunita a identita*.

Zmena spoločenského postavenia, určená majetkovým alebo profesijným statusom, bol jeden z prvkov, ktorý Michael M. Cernea popísal v svojom modeli rizík ochudobnenia. Podľa neho môže v tomto smere dôjsť k marginalizácii už pred samotným fyzickým vysídlením, keď osoby postupne a viditeľne prichádzajú o majetok a tým postupne upadá aj ich spoločenský status.¹⁴² Z tohto dôvodu som sa snažila porovnať spoločenské postavenie vysídlenecov pred a po vysídlení prostredníctvom ich životných rozprávání.

Pravdou je, že zmenu spoločenského postavenia určeného týmito faktormi z narátorov priamo nevyjadril nikto. Fakt, že nikto priamo na spoločenské postavenie neodkazoval hovorí aj o hodnotovom systéme mnou skúmaných ľudí. Na základe výpovedí si dovoľím

---

¹⁴¹ ŠPIDUSOVÁ, Anna (1960). Z rozhovoru uskutočneného 23. januára 2016.

¹⁴² CERNEA, Michael M.: *Sociological Practice and Action-Research on Population Resettlement* (Part II.). *Journal of Applied Sociology*, Vol. 14, No. 1, 1997, s. 111.

tvrdiť, že na takto určenom spoločenskom postavení si nik z nich špeciálne nezakladal, a preto jeho prípadná zmena nemala na vysídľencov reálny dopad.¹⁴³

Čo ale vysídľencov v novom prostredí odsúvalo na okraj spoločnosti, minimálne v symbolickej rovine, je akási kvázi nálepka, ktorú si so sebou do nového prostredia priniesli – nálepka cudzinca.¹⁴⁴ Harvelčania a Riečničania veľmi často pociťovali, že sú takto ostatnými vnímaní a to aj napriek tomu, že zároveň priznávali dobré vzťahy so svojím okolím.

Vo viacerých prípadoch dochádzalo k viditeľnému vyčleňovaniu vysídľencov pôvodným obyvateľstvom, no priamo k fyzickým stretom nikdy nedošlo. Dopady tohto symbolického vyčlenenia prisťahovalcov¹⁴⁵ boli pre Harvelčanov a Riečničanov skôr psychologického charakteru, avšak v pamäti narátorov stále hlboko zakorenené. Prejav očividného vyčlenenia prisťahovalcov zdieľa jeden z narátorov prostredníctvom krátkeho príbehu:

„Keď som bol mladý, tak som neseďával v kostole, ale som videl. Keď sedel ten [prisťahovalec, pozn.], tak za ním zakašľal ten Námestovec. Hneď pochopil, že sa treba postaviť, lebo to bolo ich miesto.“¹⁴⁶

V niektorých prípadoch bola táto nálepka doplnená o identifikáciu konkrétneho prostredia, z ktorého títo cudzinci prichádzali. Vysídľenci z Harvelky a Riečnice si (chcene či nechcene) so sebou do nových bydlísk priniesli aj identitu regiónu a z ľudí s dovedty známymi prezývkami v rámci vlastnej komunity ako napr. tetka Vangorka, sváko Francek od Kliešťa alebo sváko Fedor, sa stali len *ten Kysučan*, *ten horniak*, *tá Kysučanka*.

„Ja keď som prišiel na dolniaky, tak ináč ma nevolali, len horniak. To je ten horniak.“¹⁴⁷

---

¹⁴³ V jednom konkrétnom prípade som na otázku smerujúcu k postaveniu otca narátorky pred a po vysídlení dostala veľmi priamu odpoveď, ktorej tón naznačoval, že len zmýšľanie o tom, že by niekto mohol byť v spoločenskom rebríčku inak postavený, bolo nemysliteľné.

¹⁴⁴ CERNEA, Michael M.: *Risks, Safeguards and Reconstruction. A Model for Population Displacement and Resettlement*. Economic and Political Weekly, Vol. 35, No. 41, 2000, s. 3664.

¹⁴⁵ V opisovaných prípadoch bolo pomenovanie *prisťahovalec* ekvivalentom slova *cudzinec*.

¹⁴⁶ PONIŠŤIAK, Jozef (1956). Z rozhovoru uskutočneného 11. februára 2014.

¹⁴⁷ BUCHA, Ján (1934). Z rozhovoru uskutočneného 23. januára 2016.

Vo všetkých prípadoch bolo toto označenie narátormi vnímané s pejoratívnym významom¹⁴⁸ a odrážali zároveň stereotypné domnienky o povahe Kysúc ako chudobného kraja.¹⁴⁹ „Príčinami takéhoto nazerania bol nedostatok významnejšej priemyselnej výroby a tiež skutočnosť, že horšie pôdnoklimatické podmienky tu ustálili a upevnili zastaralé prvky agrárnej kultúry.“¹⁵⁰

„To, že Turčani tak ponižovali Kysučanov a Oravcov. Brali ich tak za tak menej cenných, na to som si ťažko zvykala. Spočiatku som si možnože aj poplakala, ale potom som sa bránila. Povedali: ‚To taký z kade ruka, z kade noha.‘ Povedám: ‚A to sú akí?‘ – ‚To také chudobnô.‘ Potom prišli druhí a: ‚Skadeže to vzal?‘ Povedám: ‚Vy neprijmete ani chudobného, ani bohatého. Bohatý z kade že to vzal a chudobný z kade ruka, z kade noha.‘ Potom som sa už bránila, ja vám reku dám.“¹⁵¹

Dôsledkom takýchto oslovení a v niektorých prípadoch až verbálnych útokov, bola pociťovaná väčšia potreba vysídlencov vystupovať voči takémuto jednaniu zo strany domáceho obyvateľstva a skôr upozorňovať na svoju regionálnu príslušnosť s dodatkom, že sa za tento fakt nehanbia a sú naň naopak hrdí. Toto vymedzenie považujem za jeden z faktorov, prečo sa stále identifikujú s pôvodným prostredím väčšími než s novým.

„Aj ja sa považujem za Kysučanku, aj moja svokra ma volá Kysučanka, keď mi na meno nevie prísť. Ale ja som hrdá na to, aj keď v Martine už bývam viac ako na Kysuciach.“¹⁵²

Istým paradoxom na týchto vznikajúcich situáciách je, že jedným z kritériom pri hľadaní nového bývania bola aj geografická blízkosť k pôvodnému domovu, z ktorej si Harvelčania a Riečničania vyvodzovali povahovú podobnosť. Tento predpoklad sa ale nikomu z interviewovaných nepotvrdil.

Toto vnímanie *my* a *oni*, popr. *domáci* a *cudzí* nebolo vnímané ale len zo strany domáceho obyvateľstva a nebolo to len tak, že oni boli prostredím vnímaní ako cudzia zložka. Túto (ne)príslušnosť pociťovali na hneď niekoľkých úrovniach.

---

¹⁴⁸ Či tomu tak bolo aj v skutočnosti nemôžem bez zapojenia druhej strany s určitosťou konštatovať.

¹⁴⁹ Tieto prípady som zaznamenala hlavne u ľudí presťahovaných do okolia Martin, pretože ďalšia časť narátorov dnes žije stále na Kysuciach alebo Orave, ktorá má tiež povest' chudobného kraja.

¹⁵⁰ Citované z: OLBERTOVIÁ, Veronika: *Potopená kultúra*. Nitra 2012, s. 15.

¹⁵¹ KOVÁČOVÁ, Angela (1935). Z rozhovoru uskutočneného 23. januára 2016.

¹⁵² ŠPIDUSOVÁ, Anna (1960). Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

Prvou z nich bola povaha ľudí ako taká a hodnoty a prístup, ktoré ich definovali. V Harvelke a Riečnici boli ľudia zvyknutí vzájomne si pomáhať. Ba čo viac, boli na takúto pomoc takmer odkázaní. V novom prostredí vysídlenci túto pomoc nenachádzali, alebo ju aspoň nenachádzali v takej miere, aby sa to odrazilo na dojmach, ktoré v nich nové prostredie zanechalo.

„Je to pár kilometrov rozdiel medzi Harvelkou a Novou Bystricou, ale tu sú úplne iní ľudia. Ten charakter tých ľudí – tu sú individualisti. Tu si závideli, žalovali jeden na druhého, preboha živého.“¹⁵³

„Tam boli ľudia takí viacej falešnejší, ako tuto na horniakoch. Keď som tam prišiel, tak každý na mňa zazeral, si mysleli, že som bohvie čo.“¹⁵⁴

„Tí gorali a Kysučania – to sú dve náture. Ja som s nimi prežil kopec. Harvelčania sú takí tvrdí a výbojní, viac takí výbušní, preto sme asi boli bitkári (...) Ale Lesňania sú, akoby som to tak porovnal. Nechcem povedať, ale sú takí závistliví. Harvelčania to sa takto držalo. Keď bolo dakde zle, ako v Harvelke sa pobili, ale keď už bolo zle, tak sa spojili. A títo majú takú inú náтуру. Spievaví sú, aj hraví sú, ale to bolo vidno, že tak viac si dajako... Akoby sa nepotrebovali jeden druhého (...) Ja som napríklad bol prekvapený, keď som videl, že jeden spadol a on mu ako nepomohol ten druhý. To v Harvelke tí susedia boli pohádaní, ale keď bolo zle, tak mu pomohol. U tých goralov to takto nebolo cítiť, že by to tak oni mali, ale to je v náture.“¹⁵⁵

Zmena prostredia so sebou prináša aj potrebu začleniť istú kultúrnu skúsenosť do nového života a do novej kultúry.¹⁵⁶ Pre potreby vysvetlenia vplyvu vysídlenia sa na začiatok stačí pozrieť na (kultúrne) zvyklosti zdieľané istým spoločenstvom a ich prenesenie do nového sociokultúrneho prostredia.

Kultúra, čo sa týka tradičnej ľudovej kultúry, nebola vôbec reflektovaná a to ani v súvislosti so vstupom do nového prostredia. Prvky tradičnej ľudovej kultúry charakteristické pre Harvelku a Riečnicu, ktoré popisuje aj výskum zo zátopovej oblasti, boli totižto na ústupe, čo niekoľkokrát zmieňuje aj obecná kronika. Jediným prvkom, ktorý nevymizol a ani neustúpil do pozadia, bolo nárečie. Špecifický spôsob prejavu vlastný týmto vysídlencom však podľa zmienok prinášal skôr úsmevné nedorozumenia,

---

¹⁵³ RIEČIČIAR, Milan (1949). Z rozhovoru uskutočneného 18. januára 2016.

¹⁵⁴ BUCHA, Ján (1934). Z rozhovoru uskutočneného 23. januára 2016.

¹⁵⁵ PONIŠŤIAK, Jozef (1956). Z rozhovoru uskutočneného 12. januára 2016.

¹⁵⁶ HULEWAT, Phyllis: *Resettlement. A Cultural and Psychological Crisis*. Social Work, Vol. 41, No. 2, 1996, s. 129.

než aby bol zdrojom odcudzenia alebo konfliktu medzi dvoma rôznymi spoločnosťami zdieľajúcimi iné zvyky.

Zaujímavou odlišnosťou, na ktorú narátori často upozorňovali, bolo trávenie voľného času. Harvelčania a Riečničania si so sebou do nového prostredia prinášali zvyk tráviť čas spoločne, so susedmi, alebo v rámci celého spoločenstva, častokrát sprevádzané otvorenou zábavou a spevom. Táto (kultúrna) odlišnosť ich však hádam najväčšie vymedzovala – ľudia sa na nich pozerali inak – a podľa slov narátorov s jasným opovrhnutím. Táto skutočnosť spôsobila, že nielenže ich nová komunita zdráhavejšie prijímala medzi seba, ale vysídleni strácali motiváciu sa do nej integrovať.

„My sme si v Kláštore našli také miesto pri rieke, tam sme si v nedeľu chodili posedieť a pospievať, brat s harmonikou. A tak sme potom išli dedinou a všetci na nás pozerali, že čože to . My sme boli takto naučení a všade sme spievali, kde sa dalo, všade.“¹⁵⁷

K tráveniu času pre ľudí z Harvelky a Riečnice nepochybne patrí aj slávenie sviatkov. Pre ľudí, ktorí celý život pracovali na poli znamenal sviatok možnosť prísť medzi ostatných ľudí a integrácie do spoločenstva čo je v protiklade k tomu, ako to dnes činí moderný mestský človek, ktorý chce sviatok tráviť v čo najužšom kruhu známych.¹⁵⁸ Podľa takejto schémy Harvelčania a Riečničania rozhodne nepatria k tým druhým, čo vieme usúdiť už podľa spôsobu života. Isté zvyklosti v rámci pôvodnej komunity nebolo možné vysídlenkami ďalej praktizovať, čo spôsobovalo, že sa ľudia ešte viac uzatvárali do seba a naviazali na tých, ktorých už poznali čím si uzatvárali cestu k sociálnemu vyžitiu v rámci novej komunity.

Vysídlenie obyvateľstva v mnohých prípadoch znamená zánik pôvodnej komunity, ktorú vysídleni v pôvodnom bydlisku vytvárali a to tým, že sa narušia jednotlivé individuálne vzťahy medzi ľuďmi.¹⁵⁹ To v Harvelke a Riečnici skutočne do istej miery pretrhalo vzťahy medzi jednotlivými členmi komunity, no niečo v tomto konkrétnom prípade, aj vzhľadom na vyššie opisované skutočnosti, túto komunitu stále udržiava (v rámci možností) stmelenú. Evidentné vyčleňovanie vysídlencom a vyčleňovanie sa

---

¹⁵⁷ BALAČINOVÁ, Mária (1954). Z rozhovoru uskutočneného 23. januára 2016.

¹⁵⁸ SOKOL, Jan: *Člověk a náboženství*. Praha 2004, s. 38–39.

¹⁵⁹ BENNETT, Olivia: *Breaking the Threads. The Real Costs of Forced Resettlement*. Oral History, Vol. 27, No. 1, 199, s. 41.

vysídlenkami v novom prostredí boli pravdepodobne spúšťacími momentmi. Vysídlenki sa o to viacej utiekali k známemu, čím pôvodné zväzky vlastne utužovali. Veľmi typickým bolo vyhľadávanie rodákov z Harvelky alebo Riečnice v okolí ich nových bydlísk. Poväčšine to nebola náročná úloha, pretože Harvelčania a Riečničania aj z praktických dôvodov vedome a úmyselne odchádzali do miest, kde sa už nejaký počet rodákov nachádzal.

Samotné vyčlenenie však nie je jediným utužovaním prostriedkom a dôvodom pretrvávajúcej identifikácie s pôvodným prostredím. Existuje predpoklad, že identifikovanie sa s miestom skončí, keď toto miesto prestane jestvovať, a preto prípad Harvelčanov a Riečničanov nie je bežný.¹⁶⁰ V pátraní po tom, čo ich okrem opísaných skutočností spája a prečo sa stále identifikujú s už neexistujúcim miestom treba ísť preto hlbšie.

Pripomínam, že si vysídlenki si Harvelku a Riečnicu stále považujú za svoj domov a „napriek istým odlišnostiam sa dá všeobecne povedať, že väzba na domov u rodákov z Harvelky a Riečnice je i desiatky rokov po nútenom vystáňovaní stále veľmi silná.“¹⁶¹ Táto silná väzba na miesto má pochopiteľne silný vplyv identitu.

Nielen zánik miesta, ale už aj samotné vysídlenie narúša kontinuitu identifikácie sa s ním. Tá však narušená v prípade Harvelčanov a Riečničanov nebola a ďalším dôvodom takejto reality je pravdepodobne aj zdieľaná nostalgia za týmto miestom.¹⁶² Nostalgia za miestom, ktoré bolo ich domovom, umocnená negatívnym zážitkom vysídlenia. Rozhodnutie o vysídlení vytrhlo Harvelčanov a Riečničanov z nimi prežíwanej reality a množstvu z nich narušilo plány pokojného života v ich rodných obciach.¹⁶³ Nostalgia ich opäť privádza (a častokrát spoločne) na miesta spoločných zážitkov, čo ich ako komunitu len ďalej posilňuje ich vzájomné putá a väzbu k rodnej zemi.

---

¹⁶⁰ MILLIGAN, Melinda M.: *Displacement and Identity Discontinuity. The Role of Nostalgia in Establishing New Identity Categories*. Symbolic Interaction, Vol. 2, No. 3, 2003, s. 385.

¹⁶¹ Citované z: MLICHOVÁ, Katarína: *Zatopené obce Harvelka a Riečnica. Vyrovnanie sa s vystáňovaním. Väzba na domov*. Olomouc 2014. Diplomová práca. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra sociologie, andragogiky a kultúrnej antropologie, s. 56.

¹⁶² MILLIGAN, Melinda M.: *Displacement and Identity Discontinuity. The Role of Nostalgia in Establishing New Identity Categories*. Symbolic Interaction, Vol. 2, No. 3, 2003, s. 382.

¹⁶³ Túto realitu si dodnes mnohí idealizujú a paradoxné je aj to, že s nostalgiou spomínajú aj na veci, o ktorých priznávajú, že v tom čase robili neradi.

Melinda Milligan tvrdí, že zdieľaný pocit nostalgie je vlastný generácii, ktorá zdieľa spoločné zážitky a vzťah k jednému miestu.¹⁶⁴ V tomto prípade by sa touto generáciu dali nazvať tí, ktorí vysídlenie v Harvelke a Riečnici priamo zažívali. Realita je však iná, v skutku prekvapujúca. Identifikácia s prostredím je vlastná i generácii potomkov vtedajších vysídlencov a to i tých, ktorí si na obdobie existencie obcí pamätajú matne alebo vôbec. Títo potomkovia dnes prejavujú o obce nadmerný záujem – do kedysi harvelskej a riečnickej krajiny pravidelne zavítajú, vytvárajú hmotné dôkazy ich vtedajšej existencie a s ľuďmi z Harvelky a Riečnice sa v niektorých prípadoch priamo stotožňujú.

„A ja zas hovorím, že som z Harvelky.“¹⁶⁵

Dalo by sa namietat', že tieto prejavy sú len akýmsi odkazom na záujem o rodinnú históriu avšak vo všetkých mnou skúmaných prípadoch sa ukázalo, že záujem býva väčší o stranu toho rodiča, ktorý pochádzal z jednej z mnou skúmaných obcí. Vysvetlenie som počas výskumu našla v povahe prostredia, v akom táto generácia vyrastala – obklopení mal'bamí rodičovských domov, tráviacimi voľné chvíle v harvelských či riečnických lesoch.

„ ... keď chodili so mnou [synovia, pozn.] tak kedysi mi ten stredný povedal, že: ‚Zarobím si peniaze a kúpim tatovi auto, aby mohol chodiť do Harvelky na hríby, tak si to pamätali a vedeli, že tam chodím.‘“¹⁶⁶

Vysídlenci z Harvelky a Riečnice sa nielenže stále so zaniknutým miestom stále identifikujú, toto stotožnenie preniesli aj na svojich potomkov. Nie je neobvyklé, že kaplnka v Harvelke opäť ožíva nielen pri svätej omši počas stretnutia rodákov, ale aj pri príležitosti krstu novorodiatok detí vysídlencov.

7.5. Zdravie

Ďalšou z kategórií, ktorú som navrhla podľa modelu Michaela M. Cerneu a ktorú popisujem v nasledujúcich riadkoch je zdravie, resp. vplyv vysídlenia naň. Cernea si všimol, že u tých, ktorých postihlo nútené vysídlenie sa vyskytuje zvýšená chorobnosť. Ním skúmané a popisované prípady sa vyznačovali zhoršenými hygienickými

---

¹⁶⁴ MILLIGAN, Melinda M.: *Displacement and Identity Discontinuity. The Role of Nostalgia in Establishing New Identity Categories*. Symbolic Interaction, Vol. 2, No. 3, 2003, s. 381.

¹⁶⁵ RIEČIČIAR, Michal (1977). Z rozhovoru uskutočneného 18. januára 2016.

¹⁶⁶ RIEČIČIAR, Pavol (1965). Z rozhovoru uskutočneného 13. januára 2016.

podmienkami v nových obydliach, ktoré potom mali za príčinu vznik a šírenie infekčných chorôb. Najčastejšie skupiny ľudí, u ktorých bolo vplyvom vysídlenia zaznamenané zhoršené zdravie boli dojčatá, deti a starí ľudia.¹⁶⁷

V mnou sledovanom prípade vysídlenia Harvelky a Riečnice nič nepreukázalo zvýšenú chorobnosť. Tieto skutočnosti úzko súvisia s úrovňou bytových podmienok, do ktorých sa vysídľenci dostali. Zhoršenie hygienických podmienok po odchode z pôvodného bydliska nebol prípad vysídľencov z Harvelky a Riečnice. Naopak, podmienky sa zhoršovali v samotných obciach, čo bolo sprievodným javom postupného zániku obcí, pretože domy v obciach postupne chátrali.

Ani v týchto zmenených podmienkach (ktoré stále môžeme považovať za prejav vplyvu vysídlenia) však nebola zaznamenaná zvýšená chorobnosť.

Okrem zvýšenej chorobnosti zaznamenal Cernea aj zvýšenú úmrtnosť.¹⁶⁸ Počas môjho výskumu sa mi takýto trend nepodarilo dokázať. Jediné, čo by tomuto nasvedčovalo boli rozprávania niekoľkých narátorov, ktorí časté úmrtia niektorých starých ľudí tesne pred alebo po vysídlení z dedín označili ako „smrť zo žiaľu“. Presnú príčinu týchto úmrtí už ale nebolo možné určiť, a tak na týchto príbehoch nebudem stavať žiadne úsudky.

„Tam boli tí starší a kerýsi aj zomreli od lútosti. Až mi ide mráz tuto do tváre. Gazdovali, trápili sa všelijako a na staré dni hybaj preč.“¹⁶⁹

Do kategórie zdravie som zaradila aj dostupnosť zdravotnej starostlivosti, pretože ju spomínali v rozhovoroch samotní narátori. V tomto ohľade malo vysídlenie na jej dostupnosť pozitívny vplyv, pretože v Harvelke ani v Riečnici počas doby existencie obcí lekár pravidelne nikdy neordinoval a obyvatelia museli za ošetrením dochádzať do okolitých dedín. Okolité lekári boli ale natoľko vyťažení, že na ošetrenie museli pacienti čakať niekoľko hodín. Stávalo sa teda, že obyvatelia lekársku starostlivosť radšej vyhľadávali len vo veľmi vážnych prípadoch. Lepšia dostupnosť praktického či odborného lekára, či dokonca nemocnice bola v novom prostredí veľmi pozitívne vnímanou skutočnosťou.

---

¹⁶⁷ CERNEA, Michael M.: *Risks, Safeguards and Reconstruction. A Model for Population Displacement and Resettlement*. Economic and Political Weekly, Vol. 35, No. 41, 2000, s. 3665.

¹⁶⁸ CERNEA, Michael M.: *Sociological Practice and Action-Research on Population Resettlement (Part II)*. Journal of Applied Sociology, Vol. 14, No. 1, 1997, s. 111–112.

¹⁶⁹ ROMANOVÁ, Mária (1924). Z rozhovoru uskutočneného dňa 8. februára 2014.

7.6. Strava

V súvislosti so stravou si Cernea na základe svojich pozorovaní a výskumov všimol, že nútená zmena bydliska zvyšuje riziko, že ľudia upadnú do stavu dočasnej alebo chronickej podvýživy spôsobenej hlavne náhlym poklesom potravinovej produkcie.¹⁷⁰ Nič takéto v prípade Harvelčanov a Riečničanov nebolo zaznamenané, pravdepodobne aj preto, že vysídlenci odchádzali z pôvodného domovu priamo do nového a neboli umiestňovaní v dočasných príbytkoch, ako tomu často bolo v prípadoch, ktoré sledoval Cernea.

Je pravdou, že veľa rodín sa ešte počas bývania v obciach snažilo po tejto stránke o čo najväčšiu sebestačnosť. To, čo si nešlo dopestovať si potom dokupovali v miestnom obchode. Jeho sortiment bol však aj na vtedajšiu dobu skromný a kvôli počasiu často dochádzalo k výpadkom jeho zásobovania. Takéto prípady sú v rozprávaniach a dobových prameňoch pomerne časté, jeden z nich opisuje situáciu v zime roku 1952: „Padlo toľko snehu, že autobusová premávka bola celkom odstavená. Za jeden mesiac sa do tunajšej obce nedodávali potraviny. Občania cítili nedostatok chlebovín.“¹⁷¹ Napriek tomu, že strava bola síce skromná a často nie veľmi pestrá, o problémoch so zaobstaraním jedla nikto nehovoril.

Vysídlenie situáciu k horšiemu nezmenilo, skôr naopak. Zlá prístupnosť obchodu ľuďom z kopcov ich už netrápila a novom prostredí mali poväčšine obchod s potravinami pomerne blízko. Dá sa preto predpokladať, že strava sa stala dokonca pestrejšou.

7.7. Prístup k majetkom

Cernea ako problémovú skutočnosť, ktorá u vysídlencov vedie k ochudobneniu identifikoval aj stratu prístupu k obecným majetkom. K ochudobneniu tak po vysídlení dochádzalo hlavne u tých, ktorí na tomto prístupe záviseli nielen pre vlastné polepšenie si, ale hlavne pre tých, ktorí na ňom záviseli existenčne.¹⁷²

---

¹⁷⁰ CERNEA, Michael M.: *Risks, Safeguards and Reconstruction. A Model for Population Displacement and Resettlement*. Economic and Political Weekly, Vol. 35, No. 41, 2000, s. 3665 a CERNEA, Michael M.: *Sociological Practice and Action-Research on Population Resettlement (Part II)*. Journal of Applied Sociology, Vol. 14, No. 1, 1997, s. 112.

¹⁷¹ Citované z: *Obecná kronika – Riečnica*, bez paginácie.

¹⁷² CERNEA, Michael M.: *Sociological Practice and Action-Research on Population Resettlement (Part II)*. Journal of Applied Sociology, Vol. 14, No. 1, 1997, s. 112–113.

Takéto konanie bolo u obyvateľov Harvelky a Riečnice len nepatrné, sami tomuto prístupu neprípisovali dôležitosť a v rozprávaniach sa objavilo len ojedinele, skôr v podobe detailov opisujúcich iné skutočnosti. Tieto detaily hovorili o využívaní dreva z okolitých lesov (zoschnuté konáre a pod.) ako paliva, alebo využívanie plodov voľne rastúcich ovocných stromov pre vlastnú spotrebu. Vysídlení sa v novom prostredí nesnažili ani o jeho kompenzáciu, čo by mohlo viesť k sociálnemu konfliktu so starousadlíkmi, ako bolo evidované v iných prípadoch.¹⁷³

„Tu hore som hore som mal hory koľko som len chcel. Narezal som si dreva a robel som. A tam už, no mal som navožené z hora dosť, ale už to nebolo také.“¹⁷⁴

To nasvedčuje, že samotní vysídlení strate prístupu k obecným pozemkom neprikladali veľkú dôležitosť a jeho strata po vysídlení na nich nemala reálny vplyv.

---

¹⁷³ CERNEA, Michael M.: *Risks, Safeguards and Reconstruction. A Model for Population Displacement and Resettlement*. Economic and Political Weekly, Vol. 35, No. 41, 2000, s. 3666.

¹⁷⁴ BUCHA, Ján (1934). Z rozhovoru uskutočneného 23. januára 2016.

8. Záver

Lesy, lúky, voda. To sú dominanty harvelskej a riečnickej krajiny dnes. Nie je tomu však ešte ani tridsať rokov, čo sa z dvoch kysuckých obcí odšťahovali poslední obyvatelia a voda zaplavila časť ich územia. Neodišli dobrovoľne – boli nedobrovoľne vysídlení.

Nedobrovoľné vysídlenie je fenoménom známym z nášho prostredia predovšetkým v súvislosti s vysídľovaním etnických skupín. Táto téma na akademickej pôde nepochybne dominuje. Avšak, ľudia na našom území (a ani inde vo svete) neopúšťajú svoje domovy len z politických dôvodov. Niekedy je týmto dôvodom pokrok. Rozvojové projekty z domu vyhnali už niekoľko miliónov ľudí a napriek tomu sa tejto téme nevenuje ešte dostatočná pozornosť. Aj osud Harvelky a Riečnice bol spečatený rozhodnutím o jednom takomto projekte – o vybudovaní vodárenskej nádrže, ktorá do dnešných dní slúži potrebám regiónu.

Účel stavby a jej prospešnosť sú nespochybniteľné a potrebu pitnej vody si uvedomovali aj vtedajší obyvatelia obcí, no napriek tomu malo vysídlenie na ich životy značný vplyv a to hneď v niekoľkých oblastiach.

Cieľom tejto práce bolo tento vplyv zachytiť a popísať. Pre splnenie tohto cieľa som navrhla kvalitatívny vedecký výskum, v rámci ktorého som nazbierala dostatočné množstvo materiálu, ktorý mi poslúžil na zodpovedanie výskumnej otázky, ktorá znela: *Aký vplyv malo nedobrovoľné vysídlenie na vtedajších obyvateľov Harvelky a Riečnice?*

Výskum ukázal, že tento vplyv vysídlenia, ktorý mimochodom v niektorých prípadoch ešte stále pretrváva, bol obrovský. Aby som však vedela podať konkrétnejšiu odpoveď, podľa modelu významného sociálneho vedca Michaela M. Cerneu zaoberajúcemu sa nedobrovoľnému vysídleniu, som navrhla niekoľko kategórií, v rámci ktorých som tento vplyv ďalej identifikovala a popisovala.

Výsledkom tohto postupu je konštatovanie, že v každej z kategórii sa dajú identifikovať tak negatívne, ako aj pozitívne vplyvy. Vysídlenie obyvateľov vtedajšej Harvelky a Riečnice po mnohých stránkach skutočne ochudobnilo a to nielen po finančnej stránke. Mnohí z nich sa kvôli tomuto vykoreneniu zo známeho prostredia dodnes nestotožnili

s novým socio-kultúrnym prostredím, neprivykli si na krajinu a ani na ľudí, čo ich do značnej miery stále ovplyvňuje hlavne na psychologickú rovňu.

Na druhej strane sa týmto ľuďom z miest tak vzdialeným pracovným možnostiam a prístupom k službám a zdravotnej starostlivosti uľahčilo do istej miery praktický život. Ba čo viac, týchto ľudí táto skúsenosť a nostalgia za zaniknutými obcami a predchádzajúcim spôsobom života ešte väčšmi spojila aj napriek vzdialenostiam, ktorú medzi sebou členovia tejto stále žijúcej komunity majú.

Podat' celkové zhodnotenia vplyvu vysídlenia si nedovoliím. Každý z vysídleňcov uznáva iné hodnoty a v živote má iné priority, preto nebudem na tento fenomén hľadieť optikou niekoho iného. V každom prípade môžem tvrdiť, že niektorých vysídlenie poškodilo menej a iných viac.

Nedobrovoľné vysídlenie teda nemusí mať na dotknuté osoby len negatívny vplyv. Týmto vyhlásením ale nespochybňujem, že samotné vysídlenie bolo v prípade Harvelčanov a Riečničanov negatívnou skúsenosťou, ktorá mnohých z nich hlboko zasiahla. Koniec-koncov, s niektorými vplyvmi vysídlenia sa vyrovnávajú dodnes nielen oni, ale aj ich potomkovia. Tvrdím však, že predpokladať len ten negatívny bez hlbšieho skúmania nie je správny prístup.

Spomínaný Michael M. Cernea v rámci svojich prác taktiež ponúka stratégiu, ako negatívnym vplyvom nedobrovoľného vysídlenia čo najväčšmi predísť. Moja práca takéto návrhy neponúka a nekladla si to ani za cieľ. Domnievam sa ale, že detailné popísanie prípadu je prvým krokom k tomu, aby sa tak v budúcnosti mohlo stať.

Anotácia

Magisterská diplomová práca sa zameriava na dve kysucké obce, Harvelku a Riečnicu, ktoré ich vtedajší obyvatelia museli opustiť z dôvodu výstavby vodného diela Nová Bystrica, ktoré v súčasnosti plní úlohu významného zdroja pitnej vody pre kysucký región. K vysídľovaniu obyvateľstva dochádzalo postupne, jeho počiatkom však bolo rozhodnutie o stavbe na tomto území vydané Ministerstvom lesov a vodohospodárstva Československej socialistickej republiky 12. februára 1970. Prostredníctvom písomných prameňov, literatúry a predovšetkým prostredníctvom svedectiev rodákov získaných počas kvalitatívneho výskumu nasledujúci text zachytáva a popisuje vplyvy vysídlenia na vtedajších obyvateľov Harvelky a Riečnice. Zároveň tiež popisuje fenomén vysídlenia z dôvodu rozvojových projektov ako takého.

Kľúčové slová: Harvelka, Riečnica, Nová Bystrica, nedobrovoľné vyst'ahovanie, vysídlenie, vplyv vysídlenia,

Annotation

This thesis is concerned with two villages in the Kysuce region of Slovakia, Harvelka and Riečnica, whose inhabitants had to relocate because of plans to build the water reservoir Nová Bystrica, which currently serves as a major source of drinking water for the Kysuce region. The displacement took place gradually, beginning on February 12, 1970, when the Ministry of Forestry and Water Affairs of the Czechoslovak Socialist Republic issued the building permit. Through written sources, literature and above all, the testimonies of some contemporary witnesses collected during qualitative research, the following text both identifies and describes the impacts of displacement on the inhabitants of Harvelka and Riečnica while also touching on involuntary resettlement as a result of development projects as a whole.

Key words: Harvelka, Riečnica, Nová Bystrica, involuntary resettlement, displacement, impact of displacement

Zoznam použitých skratiek

MNV – Miestny národný výbor

Zoznam použitých a citovaných zdrojov

Pramene

Dokumenty MNV Harvelka, Štátny archív v Bytči – pobočka Čadca

Obecná kronika – Harvelka, Štátny archív v Bytči – pobočka Čadca

Obecná kronika – Riečnica, Štátny archív v Bytči – pobočka Čadca

Články v periodikách

GERÁT, Rudolf: *Chcelo sa zakričať: „Zadržte, počkajte“*. Kysuce, č. 1, 6.1. 1989.

JONEKOVÁ, Eva: *Stretnutie rodákov v Harvelke*. Novobystrický hlásnik. Časopis obce Nová Bystrica, č. 7, 2010, s. 11 – 12.

KIRIPOLSKÝ, Milan: *15 rokov výstavby Múzea kysuckej dediny*. Kysuce, č. 26, 30.6. 1989.

PAŠTRNÁK, Ladislav: *Zahatali vody Bystrice*. Kysuce, č. 40, 6.10. 1989.

PAVLÍK, Vladimír: *Rodná dedina je zakaždým len jedna*. Kysuce, č. 2, 13.1. 1989.

Literatúra

ASIF, Mohammed: *Why Displaced Persons Reject Project Resettlement Colonies*. Economic and Political Weekly, Vol. 35, No. 24, 2000. pp. 2005-2008.

ASTHANA, Roli: *Involuntary Resettlement. Survey of International Experience*. Economic and Political Weekly, Vol. 31, No. 24, 1996. pp. 1468-1475.

BENNETT, Olivia: *Breaking the Threads. The Real Costs of Forced Resettlement*. Oral History, Vol. 27, No. 1, 1999. pp. 38-46.

BORNAT, Joanna: *A Second Take. Revisiting Interviews with a Different Purpose*. Oral History, Vol. 31, No. 1, 2003. pp. 47-53.

BOTÍKOVÁ, Marta – ŠVECOVÁ, Soňa – JAKUBÍKOVÁ, Kornélia: *Tradiície slovenskej rodiny*. Bratislava 1997.

- CERNEA, Michael M.: *Risks, Safeguards and Reconstruction. A Model for Population Displacement and Resettlement*. Economic and Political Weekly, Vol. 35, No. 41, 2000. pp. 3659-3678.
- CERNEA, Michael M.: *Sociological Practice and Action-Research on Population Resettlement* (Part I.). Journal of Applied Sociology, Vol. 13, No. 2, 1996. pp. 79-100.
- CERNEA, Michael M.: *Sociological Practice and Action-Research on Population Resettlement* (Part II.). Journal of Applied Sociology, Vol. 14, No. 1, 1997. pp. 105-123.
- DE WET, Chris: *Economic Development and Population Displacement. Can Everybody Win?* Economic and Political Weekly, Vol. 36, No. 50, 2001. pp. 4637-4646.
- DOBROVODSKÝ, Augustín: *Vzťah obyvateľov k obci Riečnica a motivácia pri výbere ich nového bydliska*. In: *Národopisné informácie Riečnica – Harvelka (Výskum zátopovej oblasti na Kysuciach)*. Bratislava – Čadca 1981. s. 181–195.
- ECO, Umberto: *Jak napsat diplomovou práci*. Olomouc 1997.
- GERÁT, Rudolf: *Kysucké premeny*. Čadca 1987.
- GERÁT, Rudolf: *Pamätnica zaniknutých obcí Riečnica a Harvelka*. Čadca 1999.
- GERÁT, Rudolf – VELIČKA, Jaroslav: *Kysuce. Osídľovanie krajiny, kúzlo starých dreveníc, tiché miesta na zastavenie*. Rožnov pod Radhoštěm 2014.
- HENDL, Jan: *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha 2005.
- HULEWAT, Phyllis: *Resettlement. A Cultural and Psychological Crisis*. Social Work, Vol. 41, No. 2, 1996. pp. 129-135.
- JONEKOVÁ, Eva – JUDÁK, Viliam – LALINSKÝ, Milan: *Nová Bystrica. Rozlohou najväčšia obec na Kysuciach*. Čadca 2010.
- JUDÁK, Viliam: *Návraty k rodnej hrude. Stručné dejiny Riečnice a Harvelky*. Nitra 1995.
- JUDÁK, Viliam: *Spod Beskyda veselo i vážne. Životné príbehy ľudí z Riečnice a Harvelky*. Čadca 2004.
- JUDÁK, Viliam: *V dome našej matky. 100 rokov kostola v Riečnici*. Čadca 2005.

JUDÁK, Viliam: *Z riečnických a harvelských dvorov*. Čadca 2006.

KAUFMANN, Jean-Claude: *Chápající rozhovor*. Praha 2010

MILLIGAN, Melinda M.: *Displacement and Identity Discontinuity. The Role of Nostalgia in Establishing New Identity Categories*. *Symbolic Interaction*, Vol. 2, No. 3, 2003. pp. 381-403.

MLICHOVÁ, Katarína: *Zatopené obce Harvelka a Riečnica. Vyrovnanie sa s vyst'ahovaním. Väzba na domov*. Olomouc 2014. Diplomová práca. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie.

MORGAN, David L.: *Ohniskové skupiny jako metoda kvalitativního výzkumu*. Boskovice 2001.

OLBERTOVÁ, Veronika: *Potopená kultúra*. Nitra 2012.

PARRY, Odette – MAUTHNER, Natasha: *Whose data are they anyway? Practical, legal and ethical issues in archiving qualitative research data*. *Sociology*, Vol. 38, No 1, 2004. pp 139-152.

PASTUSZAK, Jaroslaw: *Člověk, kultura, náboženství. Principy a východiska interkulturního a mezináboženského dialogu*. Ostrava 2013.

Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850 – 1970. Díl I, Svazek I, Praha 1978.

SALNER, Peter: *Riečnická rodina*. In: *Národopisné informácie Riečnica – Harvelka (Výskum zátopovej oblasti na Kysuciach)*. Bratislava – Čadca 1981. s. 88–103.

SHAMI, Seteney: *The Social Implications of Population Displacement and Resettlement. An Overview with a Focus on the Arab Middle East*. *The International Migration Review*, Vol. 27, No. 1, 1993. pp. 4-33.

SHAMI, Seteney: *Historical Process of Identity Formation. Displacement, Settlement, and Self-Representations of the Circassians in Jordan*. *Iran & the Caucasus*, Vol. 13, No. 1, 2009. pp. 141-159.

SOKOL, Jan: *Člověk a náboženství*. Praha 2004.

ŠKOVIEROVÁ, Zita: *Intralokálne vzťahy v obci Riečnica*. In: *Národopisné informácie Riečnica – Harvelka (Výskum zátopovej oblasti na Kysuciach)*. Bratislava – Čadca 1981. s. 123–145.

THE WORLD BANK: *Involuntary resettlement sourcebook. Planning and Implementation in Development Projects*. Washington, DC 2004.

VANĚK, Miroslav: *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha 2004.

VANĚK, Miroslav a kol.: *Orální historie. Metodické a „technické“ postupy*. Olomouc 2003.

Internetové zdroje

Oficiálna stránka obce Harvelka. Dostupné z: <http://harvelka.sk/> [cit. 2016-01-10].

Oficiálna stránka obce Nová Bystrica. Dostupné z: <http://www.novabystrica.sk/> [cit. 2016-03-20].

Oficiálna stránka obce Riečnica. Dostupné z: <http://riecnica.com/> [cit. 2016-03-16].

Otvorená skupina na sociálnej sieti – Harvelka. Dostupné z: <https://www.facebook.com/groups/335311973939/> [cit. 2016-03-20].

SEVAK – Severoslovenské vodárne a elektrárne, a.s. Dostupné z: <http://www.sevak.sk/> [cit. 2016-03-20].

Slovenská agentúra životného prostredia.

Dostupné z: <http://www.sazp.sk/public/index/index.php> [cit. 2016-03-20].

Iné

Ludia spod zelenej lípy [dokumentárny film]. Réžia Ján Genserek. Československá televízia, Bratislava 1985.

Individuálne rozhovory

Rozhovor s Balačinovou Máriou (1954) uskutočnený dňa 23. januára 2016.

Rozhovor s Buchom Jánom (1934) uskutočnený dňa 15. februára 2014.

Rozhovor s Buchom Jánom (1967) uskutočnený dňa 15. februára 2014.

Rozhovor s Fedorom Františkom (1926–2015) uskutočnený dňa 7. februára 2014.

Rozhovor s Grofčíkovou Annou (1949) uskutočnený dňa 14. januára 2016.

Rozhovor s Grofčíkovou Helenou (1964) uskutočnený dňa 10. februára 2014.

Rozhovor s Jonekovou Evou (1960) uskutočnený dňa 12. februára 2014.

Rozhovor s Kováčom Antonom (1959) uskutočnený dňa 15. februára 2014.

Rozhovor s Kováčovou Angelou (1935) uskutočnený dňa 15. februára 2014.

Rozhovor s Kováčom Viliamom (1963) uskutočnený dňa 15. februára 2014.

Rozhovor s Mlichovou Monikou (1951) uskutočnený dňa 8. februára 2014.

Rozhovor s Mlichovou Monikou (1951) uskutočnený dňa 17. januára 2016.

Rozhovor s Poništiakom Jozefom (1956) uskutočnený dňa 11. februára 2014.

Rozhovor s Poništiakom Jozefom (1956) uskutočnený dňa 12. januára 2016.

Rozhovor s Romanom Jozefom (1955–2014) uskutočnený dňa 16. februára 2014.

Rozhovor s Romanovou Máriou (1924) uskutočnený dňa 8. februára 2014.

Rozhovor s Romanovou Máriou (1930–2015) uskutočnený dňa 10. februára 2014.

Rozhovor s Riečičiarom Michalom (1977) uskutočnený dňa 18. januára 2016.

Rozhovor s Riečičiarom Milanom (1949) uskutočnený dňa 7. februára 2014.

Rozhovor s Riečičiarom Milanom (1949) uskutočnený dňa 18. januára 2016.

Rozhovor s Riečičiarom Pavlom (1965) uskutočnený dňa 13. januára 2016.

Rozhovor so Šmehylovou Máriou (1958) uskutočnený dňa 15. februára 2014.

Rozhovor so Špidusovou Annou (1960) uskutočnený dňa 15. februára 2014.

Skupinové rozhovory

Rozhovor s Buchom Jánom (1934), Buchom Jánom (1967) a Špidusovou Annou (1960) uskutočnený dňa 23. januára 2016.

Rozhovor s Horeličanovou Máriou (1958) a Kováčovou Angelou (1935) uskutočnený dňa 23. januára 2016.

Zoznam príloh

Príloha A: Dohoda o poskytnutí súhlasu na spracovanie a zverejnenie informácií

Príloha B: Obrazová príloha

PRÍLOHY

10. Príloha A

Dohoda o poskytnutí súhlasu na spracovanie a zverejnenie informácií

Uzatvorená medzi:

1) Tázateľom: Katarína Mlichová, bytom Oravská Lesná

a

1) Narátorom:

I. Predmet dohody

Narátor poskytne tázateľovi na základe tejto dohody rozhovor(y) za súčasného použitia zvukových alebo zvukovo-obrazových technických prostriedkov, ktoré sa uskutočnia vo vopred stanovenom termíne.

II. Povinnosti tázateľa

1. Tázateľ sa zaväzuje, že vytvorí doslovný prepis rozhovoru, ktorý v prípade záujmu narátorovi poskytne.
2. Tázateľ sa zaväzuje, že informácie získané na základe rozhovoru použije výhradne na vedecké účely pre potreby diplomovej práce.
3. V prípade záujmu o využitie získaných informácií pre iné účely bude tázateľ o tomto zámere narátora informovať a požadovať jeho ďalší súhlas.

III. Súhlas narátora

1. Narátor týmto vyhlasuje súhlas so spracovaním a zverejnením informácií získaných na základe rozhovoru na vedecké účely pre potreby diplomovej práce.
2. Narátor touto zmluvou potvrdzuje, že ho tázateľ vopred informoval o jeho právach a povinnostiach a tiež potvrdzuje, že sú mu známe údaje v akom rozsahu, akým spôsobom a pre aké účely budú ním poskytnuté informácie spracované.

IV. Doba trvania dohody

1. Táto dohoda sa uzaviera na dobu neurčitú.

V. Záverečné ustanovenia

1. Táto dohoda je vyhotovená v dvoch kópiách pričom každá zo strán obdrží po jednej kópii.
2. Táto dohoda nadobúda platnosť a účinnosť dňom jej podpisu oboma stranami.

3. Táto dohoda môže byť doplnená písomným dodatkom podpísaným oboma zmluvnými stranami.
4. Strany dohody vyhlasujú, že si text zmluvy prečítali, že dohodu neuzatvárajú pod nátlakom a s jej obsahom súhlasia. Na základe týchto skutočností podľa svojej slobodnej vôle pripájajú svoje podpisy.

Dohoda podpísaná v ..... dňa .....

.

Za tázateľa:

Za narátora:

Dodatok č. 1 k dohode o poskytnutí súhlasu na spracovanie a zverejnenie informácií uzavretej dňa .....

Uzatvorenej medzi:

2) Tázateľom: Katarína Mlichová, bytom Oravská Lesná

a

2) Narátorom:

VI. Predmet dodatku

Narátor týmto žiada o zamlčanie pravej identity pri zverejnení informácií získaných na základe rozhovoru na vedecké účely pre potreby diplomovej práce.

VII. Povinnosti tázateľa

4. Tázateľ je povinný na základe žiadosti narátora pri zverejňovaní informácií zachovať jeho anonymitu.

VIII. Záverečné ustanovenia

5. Dodatok k zmluve je vytvorený v dvoch kópiách pričom každá zo strán obdrží po jednej kópii.
6. Tento dodatok nadobúda platnosť a účinnosť dňom jej podpisu oboma stranami.
7. Strany dohody vyhlasujú, že si text dodatku prečítali, že dodatok neuzatvárajú pod nátlakom a s jeho obsahom súhlasia. Na základe týchto skutočností podľa svojej slobodnej vôle pripájajú svoje podpisy.

Dodatok k dohode podpísaný v ..... dňa .....

Za tázateľa:

Za narátora:

11. Príloha B

Obrazová príloha

Fotografia č. 1: Pôvodná drevená kaplnka Božského Srdca Ježišovho v Harvelke.¹⁷⁵

Fotografia č. 2: Osada Judákovia v Harvelke (1980).¹⁷⁶

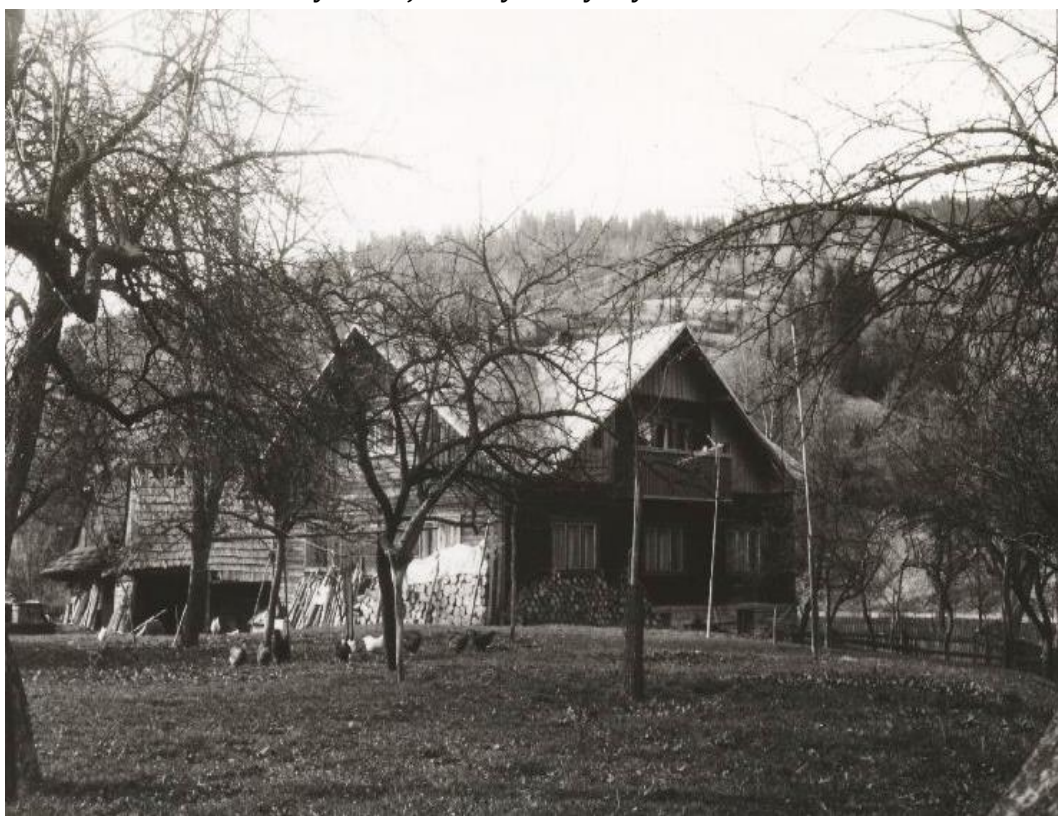
---

¹⁷⁵ Zdroj: František Fedor, súkromný archív.

¹⁷⁶ Zdroj: František Fedor, súkromný archív.

Fotografia č. 3: Raganov mlyn v Harvelke. V súčasnosti sa stavba nachádza v Múzeu kysuckej dediny vo Vychylovke.¹⁷⁷

Fotografia č. 4: U Kováča, dom Alexandra Kováča v Riečnici.¹⁷⁸

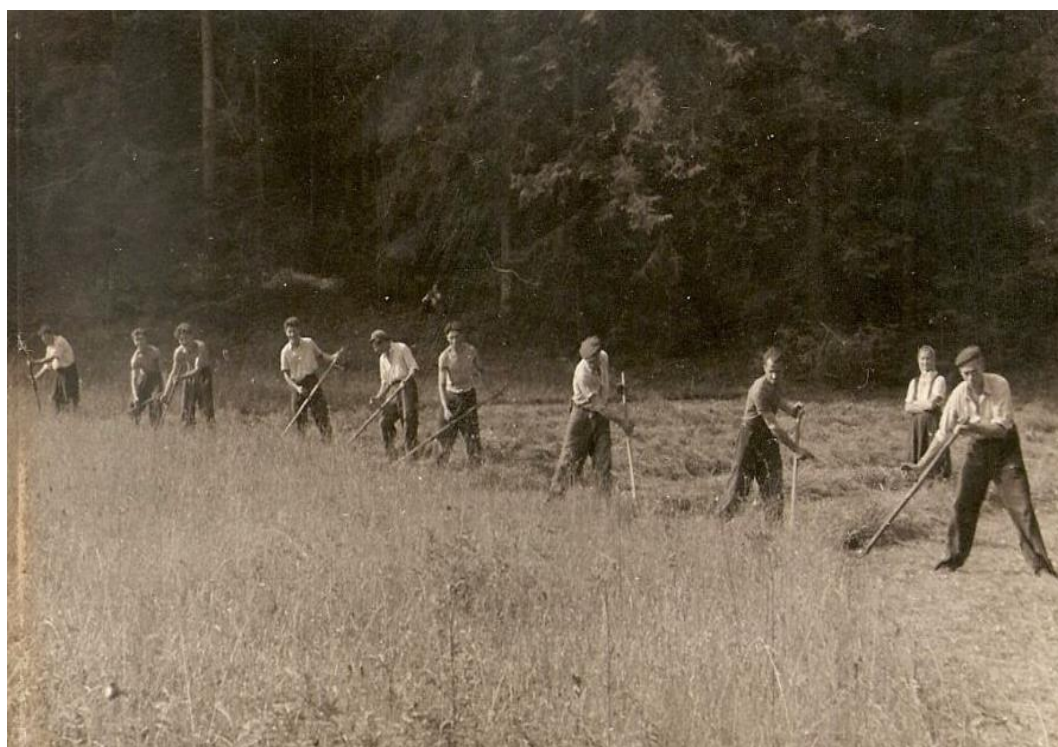
---

¹⁷⁷ Zdroj: Oľga Maretová (rod. Krchová), súkromný archív.

¹⁷⁸ Zdroj: Anna Špidusová (rod. Buchová), súkromný archív.

Fotografia č. 5: U Košúta, dom Jána Buchu v Riečnici.¹⁷⁹

Fotografia č. 6: Spoločné kosenie lúky.¹⁸⁰

---

¹⁷⁹ Zdroj: Anna Špidusová (rod. Buchová), súkromný archív.

¹⁸⁰ Zdroj: Irena Miháliková, súkromný archív.

Fotografia č. 7: Stolový kút v zadnej izbe. Harvelka Romanovia 1958.¹⁸¹

Fotografia č. 8: Vianoce v harvelskej kaplnke (1986).¹⁸²

¹⁸¹ Zdroj: Kysucké múzeum v Čadci, archív.

¹⁸² Zdroj: František Fedor, súkromný archív.

Fotografia č. 9: Sťahovanie u Zázvora v Riečnici (jeseň 1989).¹⁸³

Fotografia č. 10: U Rybov. Opustený dom Jozefa Buchu v Riečnici (1985).¹⁸⁴

---

¹⁸³ Zdroj: Ladislav Cingel, súkromný archív.

¹⁸⁴ Zdroj: Anna Špidusová (rod. Buchová), súkromný archív.

Fotografia č. 11: Asanácia cintorína v Riečnici (1987?).¹⁸⁵

Fotografia č. 12: Pohľad na kostol v Riečnici tesne pred zánikom obce (1986?).¹⁸⁶

---

¹⁸⁵ Zdroj: Anna Špidusová (rod. Buchová), súkromný archív.

¹⁸⁶ Zdroj: Angela Slivková (rod. Judáková), súkromný archív.

Fotografia č. 13: Výstavba hrádze Nová Bystrica (po roku 1983).¹⁸⁷

Fotografia č. 14: Posledný predseda MNV Harvelka, František Roman, s vnukom nad vodnou nádržou Nová Bystrica (1988).¹⁸⁸

¹⁸⁷ Zdroj: Helena Grofčíková, súkromný archív.

¹⁸⁸ Zdroj: Helena Grofčíková, súkromný archív.

Fotografia č. 15: Kostol v opustenom údolí Riečnice.¹⁸⁹

Fotografia č. 16: Na potulkách Harvelkou s narátorkou Monikou Mlichovou (november 2013).¹⁹⁰

---

¹⁸⁹ Zdroj: Angela Slivková (rod. Judáková), súkromný archív.

¹⁹⁰ Zdroj: súkromný archív autorky.

Fotografia č. 17: Na týchto miesta kedysi stáli domy... (november 2013).¹⁹¹

Fotografia č. 18: Súčasný pohľad na miesto, kde sa kedysi nachádzal riečnický cintorín.¹⁹²

---

¹⁹¹ Zdroj: súkromný archív autorky.

¹⁹² Zdroj: Angela Slivková (rod. Judáková), súkromný archív.

Fotografia č. 19: Stará hruška v záhrade Ignáca Buchu v Riečnici.¹⁹³

Fotografia č. 20: Pivnica ako jediný pozostatok domu Františka Fedora z Harvelky (november 2013).¹⁹⁴

---

¹⁹³ Zdroj: Anna Špidusová (rod. Buchová), súkromný archív.

¹⁹⁴ Zdroj: súkromný archív autorky.

Fotografia č. 21: Tabuľa s názvom dediny, ktorá bola objavená v jednej zo zachovalých pivníc v Harvelke (november 2013).¹⁹⁵

Fotografia č. 22: Základy harvelského domu ako jediná pamiatka bývalej stavby (november 2013).¹⁹⁶

---

¹⁹⁵ Zdroj: súkromný archív autorky.

¹⁹⁶ Zdroj: súkromný archív autorky.

Fotografia č. 23: Jediní obyvatelia Harvelky v súčasnosti (november 2013).¹⁹⁷

Fotografia č. 24: Súčasný pohľad na vodnú nádrž Nová Bystrica. Pohľad od Novej Bystrice (november 2013).¹⁹⁸

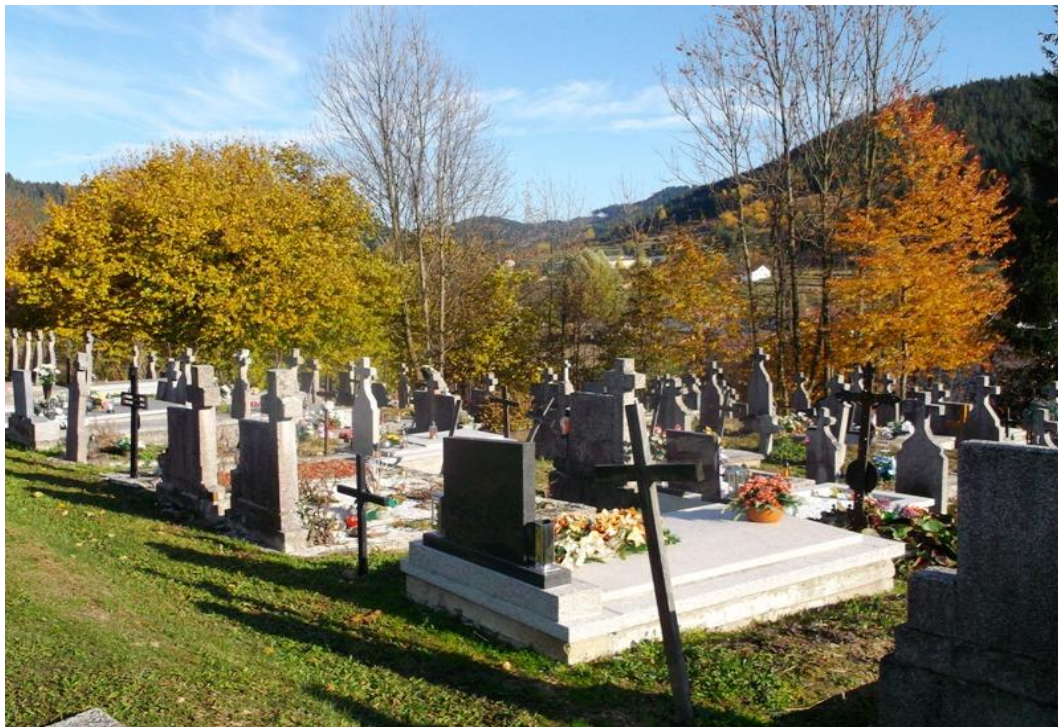
---

¹⁹⁷ Zdroj: súkromný archív autorky.

¹⁹⁸ Zdroj: súkromný archív autorky.

Fotografia č. 25: Súčasný pohľad na vodnú nádrž Nová Bystrica. Pohľad od Harvelky (august 2015).¹⁹⁹

Fotografia č. 26: Prenesený riečnický cintorín v Novej Bystrici (november 2013).²⁰⁰

---

¹⁹⁹ Zdroj: súkromný archív autorky.

²⁰⁰ Zdroj: súkromný archív autorky.

Fotografia č. 27: Hospodárske stavby od Hruškuliaka umiestnené v Múzeu kysuckej dediny vo Vychylovke (september 2013).²⁰¹

Fotografia č. 28: Súčasný pohľad na kaplnku a kostol v Riečnici.²⁰²

---

²⁰¹ Zdroj: súkromný archív autorky.

²⁰² Zdroj: Anna Špidusová (rod. Buchová), súkromný archív.

Fotografia č. 29: Kaplnky Božského Srdca Ježišovho s okolím v Harvelke (december 2013).²⁰³

Fotografia č. 30: Pamätný kríž u Buchy v Riečnici.²⁰⁴

Fotografia č. 31: Pamätný kríž u Romana v Harvelke (november 2013).²⁰⁵

²⁰³ Zdroj: súkromný archív autorky.

²⁰⁴ Zdroj: Angela Slivková (rod. Judáková), súkromný archív.

Fotografia č. 32: Pamätný kríž rodného domu Rudolfa Judáka a Márie Judákovej (rod. Plazákovej), ktorý na tomto mieste stál v rokoch 1960 – 1984 (november 2013).²⁰⁶

Fotografia č. 33: Kríž u Briša v Riečnici.²⁰⁷

Fotografia č. 34: Pamätná tabuľa rodiny Františka Maruniaka (Francka) a Sidónie, rod. Romanovej (od Krcha) s deťmi v Harvelke (september 2015).²⁰⁸

²⁰⁵ Zdroj: súkromný archív autorky.

²⁰⁶ Zdroj: súkromný archív autorky.

²⁰⁷ Zdroj: Angela Slivková (rod. Judáková), súkromný archív.

Fotografia č. 35: Rodina Buchová a Judáková na stretnutí pri pamätnej tabuli v Riečnici.²⁰⁹

Fotografia č. 36: Stretnutie rodákov v Harvelke (2014).²¹⁰

---

²⁰⁸ Zdroj: súkromný archív autorky.

²⁰⁹ Zdroj: Angela Slivková (rod. Judáková), súkromný archív.

Fotografia č. 37: Svätá omša v kostole v Riečnici (2011).²¹¹

Fotografia č. 38: Svätá omša v kaplnke Božského Srdca Ježišovho v Harvelke (december 2013).²¹²

---

²¹⁰ Zdroj: súkromný archív autorky.

²¹¹ Zdroj: Anna Špidusová (rod. Buchová), súkromný archív.

Fotografia č. 39: Narátori a rodáci z Riečnice v dome u Kováčovcov v Bystričke pri Martine. Zľava: Anna Špidusová, Anton Kováč, Viliam Kováč, Angela Kováčová (február 2014).²¹³

Fotografia č. 40: Narátorky Mária Romanová s dcérou Helenou Grofčíkovou na prechádzke Harvelkou.²¹⁴

---

²¹² Zdroj: súkromný archív autorky.

²¹³ Zdroj: súkromný archív autorky.

Fotografia č. 41: Narátor František Fedor a Viliam Judák v kaplnke v Harvelke.²¹⁵

Fotografia č. 42: Narátorky Mária Romanová s Annou Grofčíkovou pri spoločnom stretnutí.²¹⁶

---

²¹⁴ Zdroj: súkromný archív autorky.

²¹⁵ Zdroj: František Fedor, súkromný archív.

Fotografia č. 43: Narátorka Mária Romanová z Harvelky v jej byte
V Kysuckom Novom Meste. V pozadí pamätný obraz jej rodného domu v Harvelke
(február 2014).²¹⁷

Fotografia č. 44: Narátor Jozef Poništiak, rodák z Harvelky. V pozadí na stene pamätné
fotografie z Harvelky (február 2014).²¹⁸

---

²¹⁶ Zdroj: súkromný archív autorky.

²¹⁷ Zdroj: súkromný archív autorky.

Fotografia č. 45: Pamätné obrazy v dome Jána Buchu v jeho súčasnom bydlisku v Košťanoch pri Martine (február 2013).²¹⁹

Fotografia č. 46: Pamätná fotografia v byte narátorky Heleny Grofčíkovej. Na fotografii stará jablň v záhrade jej rodného domu v Harvelke (február 2014).²²⁰

Pohľadnica č. 1: Pamätná pohľadnica zatopených obcí Harvelka a Riečnica.²²¹

²¹⁸ Zdroj: súkromný archív autorky.

²¹⁹ Zdroj: súkromný archív autorky.

²²⁰ Zdroj: súkromný archív autorky.

²²¹ Zdroj: vlastníctvo autorky.